

762523

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜTERCİM-TERCÜMANLIK ANABİLİM DALI
İNGİLİZCE MÜTERCİM-TERCÜMANLIK PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇEVİRİ METİNLERDE KONU SÜREKLİLİĞİ

162523

Hamide ÇAKIR

Danışman

Prof. Dr. Lütfiye OKTAR

2005

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Çeviri Metinlerde Konu Sürekliliği” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30/06/2005

Hamide ÇAKIR

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü' nün 06.../07.../2005 tarih ve 15...sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 18...maddesine göre İngilizce Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Hamide Çakır'ın "Çeviri Metinlerde Konu Sürekliliği" konulu tezi incelenmiş ve aday 01.../08.../2005 tarihinde, saat 14:30' da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin ...başarılı.....olduğuna oy ...birliği.....ile karar verildi.

BAŞKAN

Prof. Dr. Lutfiye Oktar

L. Oktar

ÜYE

Prof. Dr. Semirami Yağcıoğlu

Semirami Yağcıoğlu

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Filiz Özbeğ

Filiz Özbeğ

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU**

Tez No:

Konu Kodu:

Üniv. Kodu:

- Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez Yazarının
Soyadı: ÇAKIR

Adı: Hamide

Tezin Türkçe Adı: Çeviri Metinlerde Konu Sürekliliği

Tezin Yabancı Dildeki Adı: Thematic Development in Translated Texts

Tezin Yapıldığı

Üniversitesi: Dokuz Eylül

Enstitü: Sosyal Bilimler

Yıl: 2005

Diğer Kuruluşlar:

Tezin Türü:

Yüksek Lisans:

Dili: Türkçe

Doktora:

Sayfa Sayısı:152

Tıpta Uzmanlık:

Referans Sayısı:96

Sanatta Yeterlilik:

Tez Danışmanlarının

Ünvanı: Prof. Dr.

Adı: Lütfiye

Soyadı: OKTAR

Türkçe Anahtar Kelimeler:

- 1- Çeviri süreci ve ürünü
- 2- Konu sürekliliği
- 3- Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi
- 4- Tema ve Rema
- 5- Metinsel ve Kişilerarası Tema

İngilizce Anahtar Kelimeler:

- 1- Translation process and product
- 2- Thematic development
- 3- Systemic Functional Grammar
- 4- Theme and Rheme
- 5- Textual and Interpersonal Theme

Tarih: 30.06.2005

İmza:

Tezimin Erişim Sayfasında Yayınlanmasını İstiyorum

Evet

Hayır

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde bana rehberlik eden, tezimin her aşamasında bana adım adım yol gosteren, titizlikle tım ayrıntıları gızden geçiren ve btyık sabır gosteren değerli tez danıőmanım Prof. Dr. Lutfiye Oktar'a teőekkürü bir borç bilirim.

Tezin hazırlanma sürecinde beni destekleyen Prof. Dr. Semiramis Yağcıoğlu'na, Doç. Dr. Ayően Cem Değer'e ve dilbilim bölüm arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. Baőta Yard. Doç. Dr. Filiz Özbaő olmak üzere çeviribilim bölüm arkadaşlarıma da destekleri için teőekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca Öğr. Gör. Müge Iőıklar Koçak'a bana sağladığı kaynaklar, yaptığı dikkatli düzeltmeler ve yararlı eleőtirileri için çok teşekkür ediyorum.

Bu çalışmanın yazım aşamasında bitmek bilmeyen sorularımı sabırla yanıtlayan, bana destek olan canım arkadaşlarım Aytaç eltekin ve İlknur Korkut'a sonsuz teőekkürler.

Son olarak tım yaőamım boyunca her zaman yanımda olan canım ablam Hatice akır'a bu çalıőmamda da beni yalnız bırakmadığı için ona çok şey borçlu olduğumu belirtmeliyim.

Hamide akır

İzmir, 2005

ÖZET

Son yıllarda Metindilbilim ve Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi alanında gerçekleştirilen çalışmalar, çeviri metinleri üzerine de yoğunlaşmış ve Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi'nin çeviribilim alanındaki önemli rolüne dikkatleri çekmiştir. Bu çalışmalar, özellikle tema yapısının çeviri süreci aşamasında üstlendiği önemli işlevi göz önüne sermiştir. Kaynak metin üzerinde gerçekleştirilecek tema yapısı çözümlemesinin, metnin nasıl kurgulandığı ve metinde bağdaşıklığın nasıl sağlandığı konusunda, çevirmene yararlı bilgiler sunacağına inanılmaktadır. Bu savı temel alarak, bu çalışma bilimsel ve bilimsel olmayan çeviri metinlerde konu sürekliliğinin nasıl oluşturulduğunu belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda,

1. Bir metindeki konu sürekliliğinin çeviri süreci sonunda değişikliğe uğrayıp uğramadığı ve eğer bir değişikliğe uğruyorsa nasıl bir değişiklik olduğu,
2. Erek metin okuyucusunun kaynak metin okuyucusunun ulaştığı bilgiye ulaşması için erek metinde nasıl bir konu sürekliliği oluşturulması gerektiği

sorularının yanıtları aranmıştır.

Bu araştırmanın kuramsal çerçevesini Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli oluşturmaktadır. Çalışmanın araştırma yöntemi olarak da, kaynak metni ve çeviri ürününü karşılaştırma olanağı sağlayan Karşılaştırmalı Metin Çözümleme Yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın veri tabanı, ikisi bilimsel diğer ikisi de bilimsel olmayan İngilizce özgün metinlerden ve bu metinlerin Türkçe çeviri metinlerinden oluşmaktadır.

Kaynak metinde okuyucuyu yönlendiren ve okuyucuya bilgiye ulaşmada yardımcı olan konu sürekliliği erek metinde aynı işlevleri yerine getirecek biçimde oluşturulmadığında, erek metnin okuyucuyu yanlış yönlendirebileceği savımız veri tabanını oluşturan metinlerin çözümlemelerinden elde edilen bulgular ile doğrulanmıştır. Dolayısıyla, erek metinlerde metinsel eşdeğerliğin oluşturulabilmesi için çevirmenin metinlerde konu sürekliliğini kodlayan yapıları bilmesinin, erek metinlerin kurgulamasında bağdaşıklığın sağlanmasının temel ölçütlerden biri olduğu ileri sürülebilir.

ABSTRACT

In recent years, various research projects on text linguistics and systemic-functional grammar have contributed to the study of translated texts and have stimulated interest in the role that systemic-functional grammar might play in translation studies. These projects have demonstrated the importance of thematic structure in the translation process. It is believed that an analysis of the thematic development in the source text allows translators to construct their target text more efficiently. The information regarding thematic development helps the translator to see how information is gradually constructed in the text and how the text hangs together. Based on these claims, the present study aims to describe the thematic development of academic and non-academic texts in translations. By exploring how the theme-rheme structures are treated in the process of translation, this study tries to answer the following questions:

- 1. Do the thematic patterns and thematic developments of a text change when it goes through a translation process? If changes do occur, what kind of changes are they?**
- 2. In order to enable the target text reader to reach the meaning of the text just as the source text reader does how should the thematic development in the target text be established?**

Halliday's Systemic Functional Grammar forms the theoretical framework of this study. The corpus of the study consists of eight texts: Two academic and two non-academic texts written originally in English and the translated versions of these four texts into Turkish. The method of Contrastive Text Analysis is chosen as the analytic tool in the present study.

The textual analysis shows overall similarities and differences with respect to the organization of the texts. The research findings based on the analyses of the original texts and the translations confirm that if the thematic development which guides the source text reader does not function equally in the target text, the reader may be disoriented. Thus, translators must be aware of the thematic development in texts to be able to construct textually equivalent target texts.

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRİ METİNLERDE KONU SÜREKLİLİĞİ

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
Y.Ö.K. DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEMALAR VE GRAFİKLER LİSTESİ	xii
EKLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	xv

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEVİRİBİLİM VE DİLBİLİM

1.1.Çeviride Süreç ve Ürün	1
1.2. Çeviribilimde Dilbilimin Rolü	10
1.2.1. Dünyada Çeviribilimde Dilbilimin Etkisi	10
1.2.2. Türkiye’de Çeviribilimde Dilbilimin Etkisi	18

İKİNCİ BÖLÜM

KONU SÜREKLİLİĞİ VE ÇEVİRİ

2.1. Halliday’in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi Modeli	30
2.2. Tema ve Rema Yapısı	38
2.2.1. Temanın Tanımı	38
2.3.İngilizcede Tema	43
2.3.1. Bildirim Tümcelerinde Tema	43
2.3.2. Çoklu Tema	46
2.3.2.1.Metinsel Tema	47
2.3.2.2.Kişilerarası Tema	47
2.4. Bilgi Yapısı: Verilmiş Bilgi-Yeni Bilgi	51
2.5. Türkçe’de Tema Yapısı	56
2.5.1. Türkçede Konu (Tema) Konumu	56
2.5.2. Türkçede Konu (Tema) Konumunda Yer Alabilen Öğeler	61
2.5.3. Türkçede Odak Konumu	63
2.5.4. Türkçede Eylem Arkası Konum	64
2.5.5. Türkçede Çoklu Tema Yapıları	67
2.6. Konu Sürekliliği	72
2.7. Konu Sürekliliği ve Çeviri	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
VERİ TABANI VE ARAŞTIRMA YÖNTEMİ
BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Veri Tabanının Tanımlanması	87
3.1.1. Bilimsel ve Bilimsel Olmayan Metinler	87
3.1.2. Veri Tabanı Belirlemede Bazı Teknik Konular	90
3.2. Araştırma Yöntemi	93
3.2.1. Karşılaştırmalı Metin Çözümlemesi	93
3.3. Bulgular	98
3.3.1. Metinsel Tema Yapısı	100
3.3.2. Bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerde metinsel tema yapısının dağılımı	111
3.3.3. Kişilerarası Tema Yapısı	113
3.3.4. Bilimsel ve bilimsel olmayan metinlere göre kişilerarası tema dağılımı	121
3.4. Tartışma	123
SONUÇ	136
KAYNAKÇA	140
EK 1. Çözümlenen kaynaklar	149
EK 2. Sözlükçe	150

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Psikolojik, dilbilgisel ve mantıksal özne olarak işlev gören öge	40
Tablo 2. Psikolojik, dilbilgisel ve mantıksal özne olarak işlev gören farklı ögeler	41
Tablo 3. Tema, özne ve kılıcı	41
Tablo 4. Tema, özne ve kılıcı olarak işlev gören ögeler	42
Tablo 5. Tema, özne ve kılıcı olarak işlev gören ögeler	42
Tablo 6. Tema, özne ve kılıcı olarak işlev gören ögeler	42
Tablo 7. Tema konumundaki belirteç ve ilgeç öbekleri	44
Tablo 8. Bildirim tümcesinde tema	44
Tablo 9. Konusal tema	46
Tablo 10. Konusal tema	46
Tablo 11. Metinsel tema (süreklilik eklentisi)	47
Tablo 12. Metinsel tema (bağlaç eklentisi)	47
Tablo 13. Kişilerarası tema (kip eklentisi)	48
Tablo 14. Kişilerarası tema (yorum eklentisi)	48
Tablo 15. Kişilerarası tema	48
Tablo 16. Kip ve çoklu tema	48
Tablo 17. Belirtisiz tümcelerde çoklu tema yapısı	49
Tablo 18. Belirtili koşul eklentileri	49
Tablo 19. Verilmiş bilgi-yeni bilgi	51
Tablo 20. Tema ve bilgi yapısı	52
Tablo 21. Tema yapısı ve bilgi yapısı	52
Tablo 22. Tema yapısı ve bilgi yapısı	53
Tablo 23. Tema yapısı ve bilgi yapısı	53
Tablo 24. Tema yapısı ve bilgi yapısı	57
Tablo 25. Türkçede konu ve odak	63
Tablo 26. Türkçede konu ve odak	64
Tablo 27. Türkçede konusal tema	67
Tablo 28. Türkçede kişilerarası tema	67
Tablo 29. Türkçede kişilerarası tema	68
Tablo 30. Türkçede kişilerarası tema	68

Tablo 31. Türkçede kişilerarası tema	68
Tablo 32. Türkçede kişilerarası tema	69
Tablo 33. Türkçede metinsel tema	69
Tablo 34. Türkçede metinsel tema	69
Tablo 35. Türkçede metinsel tema	70
Tablo 36. Türkçede metinsel tema	70
Tablo 37. Türkçede metinsel tema	70
Tablo 38. Türkçede çoklu tema	71
Tablo 39. Metinsel ve kişilerarası tema yapılarının dağılımı	99
Tablo 40. Metinsel tema yapılarının dağılımı	101
Tablo 41. Bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerde metinsel tema Yapılarının dağılımı	111
Tablo 42. Kişilerarası tema yapılarının dağılımları	114
Tablo 43. Bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerde kişilerarası tema yapılarının dağılımı	122
Tablo 44. Metinsel ve kişilerarası tema yapılarının dağılımları	124

ŞEMALAR LİSTESİ

Şema 1. Holmes'e göre çeviribilimin inceleme alanları	6
Şema 2. Çeviri süreci	8
Şema 3. Ana işlevlerin dilsel dizgeler içindeki yeri	37
Şema 4. Konuşucu ve dinleyici etkileşimi. Tema ve odağın metinde yarattığı dalga hareketi	54
Şema 5. Çizgisel tema örgüsü	75
Şema 6. Sabit tema örgüsü	76
Şema 7. Türemiş tema örgüsü	77
Şema 8. Parçalı tema örgüsü	78
Şema 9. Widdowson'a göre bilimsel söylemin aşamaları	88

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerde metinsel tema yapılarının dağılımı	113
Grafik 2. Bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerde kişilerarası tema yapılarının dağılımı	122
Grafik 3. Metinsel ve kişilerarası tema yapılarının dağılımı	124

EKLER LİSTESİ

EK 1. Çözümlenen Kaynaklar

149

EK 2. Sözlükçe

150

KISALTMALAR

- *** : Dilbilgisi dışı
- ?** : Kabuledilebilirliği şüpheli
- #** : Erek metinde aktarılmayan birim

GİRİŞ

ÇEVİRİ METİNLERDE KONU SÜREKLİLİĞİ

Çeviribilim alanında son yıllardaki çalışmalar, metni hem çeviri süreci hem de çeviri ürünü açısından bir araya getirme yönünde önemli gelişmeler göstermektedir. Bunun nedeni, çeviribilimde bütüncü yaklaşımın gereksiniminin olmasıdır. Bütüncü çalışmaların gerçekleştirilmeye başlandığı bu dönemden önceki çeviri kuramlarını incelediğimizde, çevirinin hep belirli bir yönüyle ele alındığını görmekteyiz. Örneğin çeviri sürecini ele alan bir kuram, çeviri ürününü göz ardı etmiştir (Bengi-Öner, 2001:77). 21. yüzyıl çeviribilim çalışmaları ise, bütüncü yaklaşımları da benimsediği için dilbilim ve metindilbilim gibi diğer disiplinlerden yararlanmaktadır. Bu çalışma, çeviribilim alanında bütüncü çalışmalara olan gereksinimi göz önünde bulundurarak, hem çeviri sürecini hem de çevir ürününü bütüncü bir bakış açısıyla ele almayı hedeflemektedir.

Çalışmamızın temelini metnin iletişimsel işlevi oluşturmaktadır. Bilindiği gibi, metni oluşturan yazar metne kazandırmak istediği işlevi sözlüksel ve sözdizimsel araçlar kullanarak yaratır. Buna bağlı olarak da, yazarın sözcük seçimleri metnin iletişimsel işlevini oluşturmaktadır. Sözcük seçimleri dışında sözdizimsel birimler de metin işlevinin oluşturulmasında önemli rol oynar. Tümce içindeki sözcüklerin diziliş biçimi okuyucuya bilgiyi iletme açısından önemli bir unsurdur. Yazar bu bakımdan metnin üreticisi konumundadır (Ateşman, 1992:64). Dolayısıyla da, iletişimin sağlanması için yazarın dilsel birimleri ard arda dilbilgisi kurallarına göre düzenlemesi yetmemektedir. Dilbilgisel tümcelerin oluşturulması dışında, tümce ve metin düzleminde iletişimi sağlayan pek çok yapısal ve bağlamsal öge bulunmaktadır. Bu öğelerden en önemlisi tema yapısıdır. İletişimin gerçekleşmesi için hakkında konuşulacak bir ‘tema’nın ve temayı tamamlayan öğelerin bulunması gerekmektedir. Çeviri açısından metni değerlendirdiğimizde, çevirmenin de bir metin üreticisi olduğunu söyleyebiliriz, çünkü kaynak metin, çeviri sürecinde erek dilde yeniden kurgulanmaktadır. Bu durumda çevirmen, çeviri sürecinde birçok aşamayı göz önünde bulundurmak zorundadır. Çeviri süreci, kaynak metnin çözümlenmesi, anlamsal ve sözdizimsel bağların erek dilde yeniden kurgulanması

aşamalarını kapsamaktadır. Çeviri sürecinin ilk aşamasını oluşturan metnin çözümleme aşamasında metni oluşturan dilsel birimlerin işlevleri tanımlanır ve anlam üzerindeki etkileri belirlenir. Çeviribilim, bu aşamada çözümlenmeye ışık tutabilecek dilbiliminin yöntemlerinden yararlanabilir. Bu çalışma da, M.A.K.Halliday`in (1994) Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelini kullanarak, metinleri oluşturan tümcelerdeki bilgi birimlerinin diziliş biçimiyle sağlanan konu sürekliliğinin çeviri sürecindeki işlevini çözümlenmeyi amaçlamaktadır. İletişim açısından tümce içersindeki bilgi birimlerinin dizilişi ve bu dizilişin çeviri açısından önemi vurgulanmaya çalışılacaktır.

Bu araştırmanın kuramsal çerçevesini M.A.K.Halliday`in (1994) Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli oluşturmaktadır. Çalışmanın araştırma yöntemi olarak da, karşılaştırmalı metin çözümlemesi kullanılacaktır. Bu çalışmada Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinin kullanılmasının nedeni, bu modelin çevirmene okuma sürecinde metni anlama ve yazarın seçimlerine ışık tutma açısından yardımcı olabilmesi ve çeviri sürecinde erek dilde metni oluşturma aşamasında kaynak metinle eşdeğer nitelikli bir metin oluşturma olanağı sağlayabilmesidir. Halliday`in (1994) Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli hem kaynak metni çözümleme ve anlama hem de erek metni oluşturma sürecinde, çevirmenin kaynak metnin farklı boyutlarını anlaması ve kaynak metnin barındırdığı ileti, içerik ve anlamı erek metinde oluşturma aşamasında doğru çeviri kararlarına yönelmesinde katkıda bulunabilir. Metni anlambilimsel, edimbilimsel ve dilbilgisel boyutlarıyla inceleyen Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinin çeviri alanında kullanılmasının, çevirmenin çeviri sürecinde aldığı kararların tutarlı ve bilinçli olmasını sağlayabilir (Zeyrek,1995:78). Halliday`in (1994) Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli aynı zamanda çeviri eğitiminde de yararlanılabilecek bir model olabilir. Öğrenciye çeviri sürecinde neleri gözden kaçırdığını görme olanağı sunabilir. Bu çalışmanın amacı çeviri eleştirisi yapmak değildir, ancak Halliday`in (1994) Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli, çeviri metnini bir ürün olarak da ele almayı sağladığı için aynı zamanda çeviri eleştirmenlerinin çalışmalarında karşılaştırmalı olarak kaynak ve erek metin incelemelerinde kullanabilecekleri bir model olabilir. Tüm bu bilgiler ışığında, Halliday`in (1994) Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinin çeviri süreci ve çeviri ürününü bir araya

getirme açısından çeviribilime katkısı olacağı düşünülmektedir. Çevirmen için hem ürün hem de süreç bağlamını sağlarken çeviri eğitiminde, çeviri süreci açısından öğrencileri metin üretimi konusunda önemli bilgilerle donatabilir. Ayrıca yukarıda da belirttiğimiz gibi, Halliday`in (1994) Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli metne ürün olarak da yaklaşmayı sağladığı için çeviri eleştirisine de katkısı olabileceği düşünülmektedir. Sonuç olarak, çeviri süreci ve çeviri ürününü bir arada bütüncül bir yaklaşımla çözümlenmeyi amaçlayan bu çalışma için de, Halliday`in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli uygun bir kuramsal artalan olarak seçilmiştir.

Son yıllardaki dilbilim çalışmaları konu sürekliliğini çok sayıda çalışmada ele almıştır. Ancak Türkçe metinlerdeki konu sürekliliğine ilişkin çalışmalar istenilen düzeyde değildir. Bu çalışma sadece İngilizce değil Türkçe metinlerde de konu sürekliliğini ele alarak dilbilim alanındaki konu kavramı çalışmalarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın temel savı, konu sürekliliğinin çeviride önemli süreçlerden birini oluşturduğunu ve çeviri metinlerde ortaya çıkan konu sürekliliği farklılığını ve benzerliklerini belirleyerek erek metinde yarattığı etkiyi saptamaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada aşağıdaki soruların yanıtları aranacaktır:

1. Bir metindeki konu sürekliliği çeviri süreci sonunda değişikliğe uğramakta mıdır? Eğer bir değişiklik söz konusuysa, bu nasıl bir değişikliktir?
2. Kaynak metindeki konu sürekliliği aracılığıyla okuyucu, metindeki bilgiye ulaşır. Erek metin okuyucusunun, kaynak metin okuyucusunun ulaştığı bilgiye ulaşması için, erek metinde nasıl bir konu sürekliliği oluşturulmalıdır?

Bu soruların yanıtlarına ulaşmak amacıyla Giriş bölümünden sonra Birinci Bölümde çeviri süreç ve ürün olarak ele alınacak ve çeviribilim ile dilbilim ilişkisi

üzerinde durulacaktır. İkinci Bölümde çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli tanıtılacaktır. Aynı bölüm içerisinde bu çalışmanın temelini oluşturan tema-rema yapısı ayrıntılarıyla açıklanacaktır. Üçüncü Bölümde veri tabanındaki metinler ve veri tabanını belirlerken kullanılan ölçütler açıklanacaktır. Dördüncü Bölüm çözümlenmelerden elde edilen bulguları ve bu bulgulara ilişkin tartışmayı içermektedir. Bu bölüm, bu çalışmadan çıkarılabilecek sonuçları değerlendiren ve çalışmamızda sorduğumuz soruların yanıtlarını tartışan bir bölüm olacaktır.

Araştırmanın veri tabanını bilimsel ve bilimsel olmayan metinler oluşturmaktadır. Türkçe ve İngilizce metinlerinin konu sürekliliği açısından çözümlemesinden elde edilen bulgularla çalışmanın savı doğrulanmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEVİRİBİLİM VE DİLBİLİM

1.1. Çeviride Süreç ve Ürün

Çeviribilim-dilbilim ilişkisine değinmeden önce, çeviribilim alanında yapılacak bir çalışmanın çeviri sürecini ve çeviri ürününü irdelemeden gerçekleştirilmesinin mümkün olmayacağı savı göz önünü alınarak, bu bölümde ilk olarak süreç ve ürünü temel alan çeviribilim alanındaki yaklaşımlar ele alınacaktır. Bu konuda özellikle son yıllardaki çalışmalar, farklı disiplinleri bir araya getirme ve disiplinler arası bir çalışmayla sorunları ortaya koyma ve çözüm üretme açısından başarılı olmuştur. İki farklı disiplini bir araya getiren bu çalışmanın temelini oluşturmak için de, çeviri etkinliğinin süreç ve ürün bağlamında ele alınması doğru bir yaklaşım olacaktır.

Birçok bilim alanı, özerk bir bilim dalı olmadan önce uzun bir süreçten geçmiştir. Çeviribilim alanında da çeviriden “Çeviribilim”e geçiş evresi hiç de kolay olmamıştır. Geçmişten günümüze çeviri etkinliği, yoğun bir şekilde incelenmiş ve sorgulanmıştır (Eruz, 2003: 19). Çeviriyi yoğun bir şekilde ele alan araştırmalarda genel olarak iki yaklaşım benimsenmiştir. Birincisi, çeviriyi “ürün” olarak ele alan yaklaşımlar; ikincisi ise çeviriyi “süreç” olarak ele alan yaklaşımlardır (Köksal, 1995: 24-26).

Çeviri ürünü çeviri eylemi sonucunda oluşturulan metindir. *Çeviri süreci* ise, çevirilecek kaynak metnin ele alınıp okunması, çözümlenmesi ve yorumlanmasından başlayıp erek metnin üretim aşamasını da içeren zaman aralığıdır. Çeviri kuramı oluşturmaya yönelik yapılan ilk çalışmalara baktığımızda, bu çalışmaların genellikle ürünü ele alıp süreci göz ardı ettiğini, dolayısıyla da ürünü değerlendirmeyi amaçlayan çeviri çalışmaları olduğunu söyleyebiliriz (Bell,1991:13).

Ürün ağırlıklı çeviri yaklaşımları, sözcük veya sözcük öbeklerini temel almış ve bu birimlerin erek dile nasıl aktarılması gerektiği konusunda önerilerde bulunmaya çalışmıştır. Ürün ağırlıklı yaklaşımlarda, çeviri sürecindeki kararlar ve bu kararların nedenleri değil, daha çok sonuçları sorgulanmıştır. Bunun sonucunda da, kaynak dil ve erek dil arasında karşılaştırmaya gidilmiştir (Köksal, 1995: 24-26). Ancak bu karşılaştırma sözcük düzeyinde yapılmıştır. Örneğin, Jakobson'un (1959) dilsel anlam üzerine yapmış olduğu çalışması Saussure'ün dil göstergeleri üzerine oluşturduğu kavramlara dayanır (Munday, 2001: 36). Saussure'e göre her dil göstergesi birbirini tamamlayan iki bölümden oluşmaktadır: Biri *gösteren* (sözlü veya yazılı), diğeri ise *gösterilen* (gösterilen, anlamlandırdığımız kavram). Bu kavramlar birleşerek bize anlamı verir. Tek başına bir gerçekliği iletmezler. Dil göstergesi nedensizdir. *Gösterileni gösterene* götüren bağ, belirli bir kurala veya mantıksal bir ilişkiye dayanmamaktadır (Saussure 1972'den aktaran Kıran, 2002: 59-61). Jakobson, Saussure'ün dil göstergeleri üzerine oluşturduğu bu kavramları çeviride sözcükler arası eşdeğerliği temel alarak inceler. Jakobson'a göre dillerarası çeviride sözcükler arasında her zaman tam bir eşdeğerlik olmayabilir. Buna örnek olarak da "peynir" i vermektedir. "Peynir" ses dizisi, göstereni *lordan* meydana gelen yiyecek maddesi kavramını aklımıza getirir. Ancak bu bağlantı belirli bir mantıksal ilişkiye dayanmamaktadır. Jakobson, İngilizce'deki *cheese* kavramının Rusça'da *syr*, İspanyolca'da *queso* ve Almanca'da *Käse* kavramlarıyla eşdeğer olmadığını belirtir. Çünkü her kültürde peynir farklılık göstermekte ve alıcının zihninde farklı peynir çeşitlerini canlandırmaktadır. Örneğin Rusça'daki 'syr' peynir kavramı beyaz peynir kavramını içermemektedir. Bu kavram için Rusça'da *tvarok* kullanılmaktadır. Jakobson (1959/2000) dilsel anlam konusundaki çalışmasının yanısıra, çeviri sürecini de ele almış ve göstergeler kuramı için de üç çeviri modeli öne sürmüştür (Jakobson 1959/2000'den aktaran Munday, 2001: 36):

1. **Diliçi çeviri:** Bir metni aynı dili kullanarak yorumlama. Örneğin, bir romanın çocuk okuyucular için daha sade bir dille tekrar uyarlanması gibi;
2. **Dillerarası çeviri:** Kaynak dilden erek dile çeviri işlemi. Örneğin, İngilizce bir yapıtın Türkçe'ye çevrilmesi gibi;

3. Göstergelerarası çeviri: Yazılı bir metinden sözlü çeviri. Örneğin, bir romanın sinemaya uyarlanması gibi.

Jakobson göstergeler arası çeviri modelleri çalışmasında dilsel anlam konusunu tekrar ele almış ve diliçi çeviride bile sözcükler arası tam bir eşdeğerliliğin olamayabileceğini; ancak bu durumda anadil yetisine başvurularak başka sözcüklerle anlamın aktarabileceğini öne sürmüştür. Bu bağlamda, Jakobson dili bir iletişim aracı olarak ele almış ve çevirilebilirlik üzerinde durmuştur (Jakobson 1959/2000'den aktaran Munday, 2001: 36-37).

Jakobson'un (1959/2000) dilsel anlama bağlı olarak kaynak ve erek dildeki sözcüklerin eşdeğerliği üzerine yapmış olduğu çalışmaya benzer bir çalışmayı Nida(1964) gerçekleştirmiştir. Nida (1964), öne sürdüğü *bileşkenli çözümleme* ile sözcükler arası eşdeğerliliğin derecesini bulmaya çalışmıştır (Nida 1964'den aktaran Aksoy, 2002: 21):

Örneğin *Bachelor* sıfatının “erkek ve evli olmayan” bileşkelerinin Türkçede “bekar” karşılığında “evli olmayan” bileşkesini içermesi, ancak “erkek” bileşkesinin Türkçede “hem erkek hem kadın” bileşkelerini içeren bir karşılık olması gibi.

Nida'nın bileşkenli çözümlemesi, bir sözcüğün kaynak kültürde okuyucuda yarattığı etki ile erek kültür okuyucusunda yarattığı etkiyi saptamayı amaçlıyordu. Nida bileşkenli çözümlemeden elde ettiği bulgulara dayanarak “gerçek eşdeğerlik” (dinamik eşdeğerlik) ve biçimsel eşdeğerlik kavramlarını öne sürmüştür (Nida 1964'den aktaran Aksoy, 2002: 26):

Buna göre gerçek eşdeğerlikle, özgün iletinin kaynak toplumda ve kültürde yarattığı etkinin aynısının hedef toplumda ve kültürde yaratılması kastedilirken, biçimsel eşdeğerlikte kaynak metindeki bir sözcük ya da nesnenin hedef dilde bağlam dışı ancak en yakın karşılığı ile verilmesi amaçlanır.

Nida'nın eşdeğerlik konusuna ilişkin bu görüşünün temeli İncil'deki sözcüklerin anlamlarının erek dile doğru bir şekilde aktarılmasına yönelik çalışmasından ortaya çıkmıştır. Nida'ya göre, kaynak metin okuyucusunda yaratılan etkinin aynısı, erek metin okuyucusunda da yaratılmalıdır. Bu etkiyi yaratmak için gerekli değişiklikler yapılabilir (Nida ve Taber, 1969: 202'den aktaran Aksoy, 2002:

22-23). Örneğin Eskimo diline yapılacak bir İncil çevirisinde ‘Lamb of God’ (Tanrının kuzusu) sözcük öbeği ‘Seal of God’ (Tanrının foku) olarak aktarılmalıdır. Çünkü ‘kuzu’ sözcüğü Eskimo kültüründe masumiyeti çağrıştırmamaktadır. Bu durumda bu kültürde aynı etkiyi sağlayacak olan sözcük ‘fok’ sözcüğü olacaktır. Çünkü Eskimolar ancak, “tanrının foku” ifadesi ile karşılaştıklarında zihinlerinde kaynak metinde de verilmek istenilen anlamı canlandırabilir, ama “tanrının kuzusu” ifadesini okuduklarında kaynak metnin vermek istediği anlama ulaşmaları mümkün değildir. Çevirmenin çeviri sürecinde yöntem olarak kaynak metindeki kavramları sözlükteki eşdeğerleriyle aktarması durumunda Nida’nın biçimsel eşdeğerlik yaklaşımı uygulanmış olacaktır. ‘Lamb of God’ un ‘Tanrının kuzusu’ olarak aktarılması gibi. Öte yandan, çevirmenin kaynak metindeki kavramların birebir eşdeğerleriyle aktarmak yerine, erek kültür normlarını göz önünde bulundurarak yapacağı “Tanrının foku” şeklindeki bir değişiklik Nida’nın “gerçek eşdeğerlik” yaklaşımını içermektedir (Naganuma, 2000: 10).

Nida’nın eşdeğerlik üzerine yapmış olduğu bu çalışma, Jakobson’nun eşdeğerlik üzerine yapmış olduğu çalışmadan farklıdır. Nida çalışmasında kaynak ve erek dil karşılaştırmasına alıcı (okur) açısından yaklaşır. Nida’ya göre, kaynak dildeki alıcı ile erek dildeki alıcı aynı bildirimde aynı şekilde tepki göstermelidir. Nida’nın, eşdeğerlik konusunda gerçekleştirdiği bu çalışması, aslında, çeviri sürecinde ortaya çıkan sorunları ele almaktadır. Ancak Nida’nın yaklaşımında odak noktası okur olduğu için, söz konusu çalışma süreçten çok ürünü değerlendirmeye yönelik bir çalışma olmuştur (Nida ve Taber 1974’den aktaran Köksal 1995: 25). Çeviri ürününü ele alan sözcük düzeyinde karşılaştırmaya yönelik bu tür araştırmalar, erek ve kaynak sözcüklerini karşılaştırarak çeviri yanlışlarını bulan çalışmaların yapılmasına yol açmıştır (Paker, 2003: 153-156). Ürün ağırlıklı bu çalışmaların yanı sıra, çeviri sürecini irdeleyen çalışmalar da gerçekleştirilmiştir.

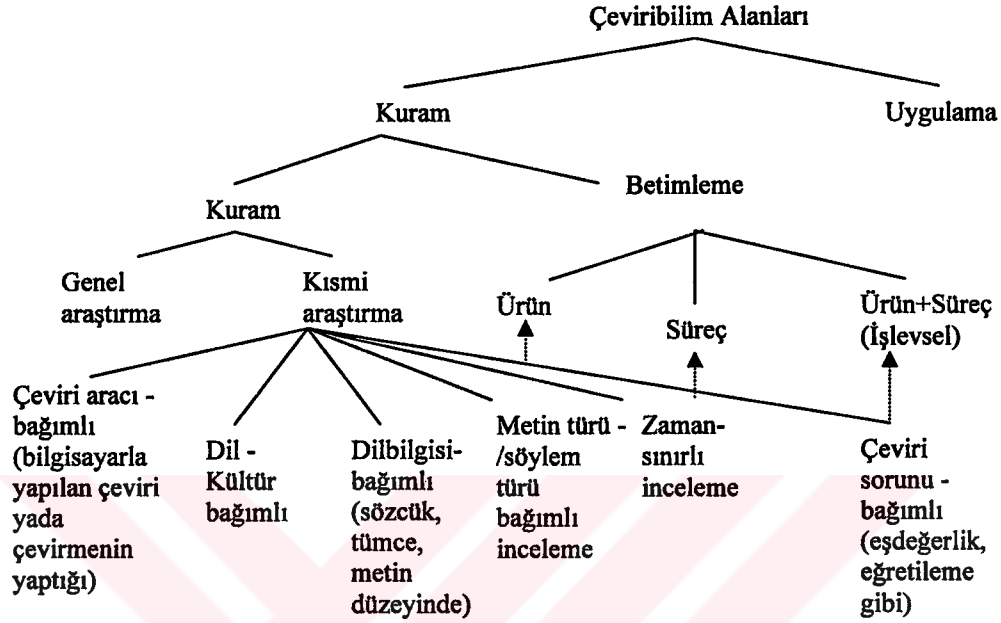
Çeviri sürecini ele alan önemli araştırmacılar arasında Catford (1965) da bulunmaktadır. Catford (1965) *A Linguistic Theory of Translation* adlı çalışmasında Halliday (1961)’in *Categories of the Theory of Grammar* konulu çalışmasını temel alarak çeviri sürecini dilbilimsel çerçevede irdelemeye çalışmıştır. Catford

çeviri sürecinin işleyişini açıklamaya yönelik bir incelemede dilin betimlemesi için oluşturulan ulamlardan yararlanmanın kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. Buna bağlı olarak da, dili inceleyen bilim dalı olan dilbilimden yararlanarak çeviri sürecinde yaşanan eşdeğerlik sorunlarının aşılabileceğini belirtmiştir (Catford 1965: vii). Catford, çeviriyi bir dilin (kaynak dil) metinsel birimlerini başka bir dilin (erek dil) eşdeğer metinsel birimleriyle yer değiştirme olarak tanımlar. Metinsel birimler olarak da dilbilgisel ve sözlüksel düzlemi ele almıştır (Catford, 1965: 20). Çeviri sürecini ele alan çalışmalar daha çok metin türü ve metin oluşturma kavramlarının incelenmesiyle artmıştır. Örneğin Wolfram Wills (1990), çeviri sürecini tanımlamaya yönelik “Cognitive Aspects of the Translation Process” adlı çalışmasında çeviri sürecini bilişsel bir süreç olarak ele alır. Wills, süreci “yeniden üretim” olarak tanımlamanın çok yetersiz kalacağını, çeviri sürecinin bir dizi karmaşık zihinsel işlemleri içerdiğini belirtmiştir. Bu zihinsel işlemler *çözümleme, yorumlama, karşılaştırma, benzetme, çıkarım yapma, olasılıkları değerlendirme, planlama ve birleştirme* aşamalarından meydana gelmektedir. Wills’e (1990) göre kaynak dilde yazılmış metin erek dile aktarılırken *metinler arası uyum* sağlanmalıdır. Çevirmen de bu uyumu sağlamak için yukarıda belirtilen zihinsel işlemleri izlemelidir. Çevirmen bu zihinsel işlemleri gerçekleştirerek çeviri ürününe ulaşabilecektir (Wills 1990’dan aktaran Köksal, 1995: 25-26).

Çeviriyi ya ürün ya da süreç olarak ele alan yaklaşımların ardından son yıllarda çeviriyi hem ürün hem de süreç olarak ele alan bütüncü yaklaşımara duyulan ihtiyaç hemen hemen tüm araştırmalarda vurgulanmaktadır (Bengi-Öner, 2001: 77). Örneğin Bell, bütüncü özelliği sayesinde bir çeviri kuramının metni çözümlerken, hem süreci hem de ürünü betimleyebilmesi ve açıklayabilmesi gerektiğini belirtmiştir. Diğer bir deyişle, çeviri kuramı çok kapsamlı olmalı, hem ürünü hem de süreci ele almalıdır (Bell, 1991: 13). Tüm bu gereksinimler ışığında çeviribilim alanında incelemelerin nasıl bir dağılım göstermesi gerektiğini ilk ele alan James Holmes (1988) olmuştur. Holmes, 1972’de Uygulamalı Dilbilim Kongresinde sunduğu bildirisinde, çeviribilimin araştırma alanlarını belirlemeye çalışmış ve özerk bir bilim dalı olarak içinde barındırdığı uygulama ve kuramsal alanlar arasında sürekli iletişim sağlayarak çeviribilimin gelişebileceğini

savunmuştur. Holmes, çeviribilimin kapsadığı alanları şu şekilde belirlemiştir (Homes 1988'den aktaran Yazıcı, 2005: 17-19):

Şema 1. Holmes'e göre çeviribilimin inceleme alanları

Şema 1'de gördüğümüz gibi Holmes (1988), çeviribilimin kuramsal alanını, kuram ve betimleme alanı olarak iki temel başlık altında incelemiştir. Kuram başlığı altındaki araştırmaları genel ve kısmi olarak ikiye ayırmıştır. Kuram alanındaki genel araştırmalar çeviribilim alanındaki kavram ve kuramları irdeleyerek bu konulara açıklama getirmeye çalışır. Araştırmalar doğrultusunda kavram ve kuramları zenginleştirme yoluna gider. Kısmi araştırma başlığı altında ise, gözleme dayalı araştırmalar yer almaktadır. Holmes (1988) araştırmanın amacına bağlı olarak kısmi araştırmaları altı bölümde ulamlamıştır. Buna bağlı olarak da, betimleyici alan kısmi araştırmaların çerçevesinde gerçekleştirilen incelemelerin temelini oluşturur.

Holmes'ün çeviribilim şemasına açıklama getirmek için Tanzimat döneminde İngilizceden Türkçeye çevrilmiş romanları ele alan sanal bir araştırmayı örnek verebiliriz. Böyle bir çalışma, öncelikle, dil-kültür bağımlı olacaktır; çünkü İngilizceden Türkçeye çevrilen romanları kapsayacaktır. Bu durumda, hem dil açısından hem de iki farklı kültür açısından bir inceleme gerekecektir; çünkü çeviri

metinlerin erek kültürdeki etkileri de irdelenecektir. İkinci olarak, böyle bir araştırma metin-türü bağımlı bir çalışma gerektirir; çünkü metin türü olarak romanlar ele alınmaktadır. Üçüncü olarak ise, zaman sınırlı bir inceleme gerektirir; çünkü Tanzimat dönemini kapsayan bir araştırma hedeflenmiştir.

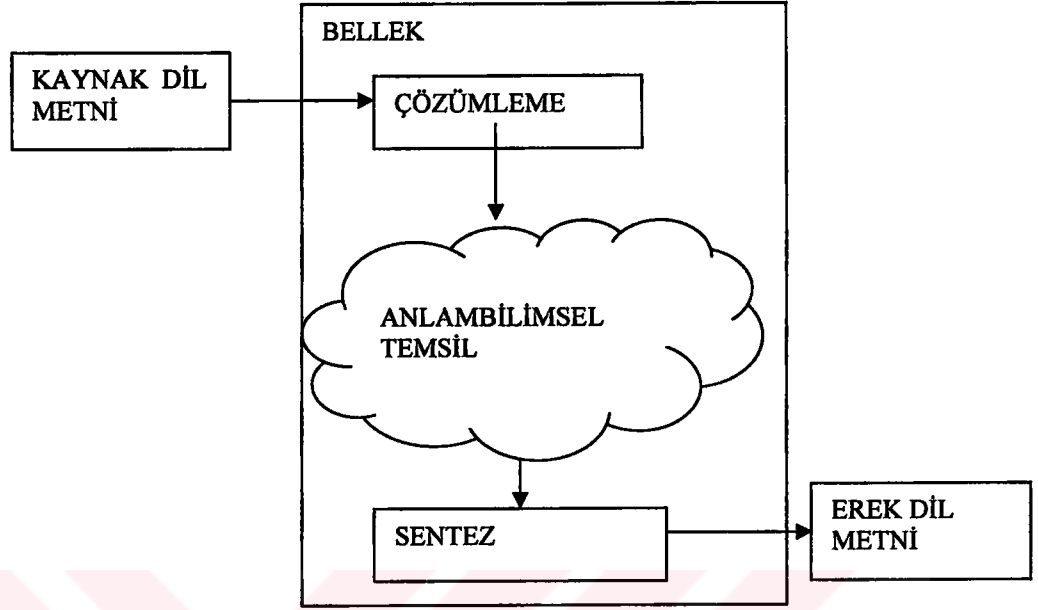
Çeviri metinlerde konu sürekliliğini ele alan bizim çalışmamız, Holmes'ün (1988) çeviribilimin inceleme alanları açısından yapmış olduğu şemaya göre değerlendirilecek olursa, dilbilgisi bağımlı bir inceleme olacaktır. Dilbilgisi bağımlı inceleme, dilbilimin metin, tümce veya sözcük düzeyini inceleyen dilbilgisi modellerinden ve metindilbilimden yararlanmak durumundadır. Bu çalışma da, Halliday'in (1994) Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelini temel alarak İngilizce ve Türkçede bilgiyi kodlama açısından metni oluşturan tümcelerin sözcük dizilişleri arasındaki farklılıklarının metni anlamayı ne yönde etkilediğini belirlemeye çalışacaktır. Dolayısıyla dilbilgisi bağımlı bu çalışma, hem kaynak ve erek metinleri ele aldığı için çeviri ürününü hem metnin oluşum sürecini ele aldığı için çeviri sürecini çözümleyen bir çalışma olacaktır.

Halliday ve Hasan (1990) metnin hem ürün hem de süreç özelliğini şu şekilde dile getirmiştir (Halliday ve Hasan 1990'dan aktaran Zeyrek (1995: 77):

Metin, sistemli bir biçimde açıklanabilen özellikleri olduğu, kayıt edilebildiği veya yayımlandığı için bir ürün olarak algılanabilir. Ancak, dilbilgisel birimlerden oluşması ve tanımlanabilen bir yapısı olması yanında, çevrenin katkısıyla oluşumunu sürdüren bir olgudur aynı zamanda metin. Bu yönüyle metin bir ürün değil süreçtir. O halde, metni çözmek için onun durağan biçimsel yapısını tanımlamakla kalmayıp anlamın oluşmasına katkısı olan bağlamsal etkenleri de araştırmak gerekmektedir.

Halliday ve Hasan'ın da belirttiği gibi, metinler üzerine yapılacak bir inceleme sadece ürünü ele almayı aynı zamanda metni oluşturan sürece de açıklama getirmeye çalışmalıdır. Bu görüş doğrultusunda, çeviri açısından değerlendirecek olursak, metni, dolayısıyla metni oluşturan tümceleri ele alan dilbilgisi-bağımlı bir çalışma, çeviri ürününe olduğu kadar çeviri sürecine de katkıda bulunabilir. Çeviri ürününü ve çeviri sürecini, dilbilgisi-bağımlı yaklaşımları temel alarak çözümleyen önemli araştırmacılardan birisi olan Roger Bell (1991) çeviri sürecinin aşamalarını bir şemayla açıklamaya çalışır (Bell, 1991: 21):

Şema 2. Çeviri süreci

Şema (2)'de Bell, çeviri sürecinin temel aşamalarını yalın bir biçimde göstermektedir. Temel olarak şema, kaynak dil metninin çeviri süreci aracılığıyla nasıl erek dil metnine dönüştürüldüğünü yansıtmaktadır. Şema (2)'de gördüğümüz gibi, Bell'e göre çeviri süreci bellek tabanında gerçekleşmektedir. İlk aşamada kaynak dilde yazılmış metin çözümlenir, bu çözümlenme sonucunda anlambilimsel temsillere ulaşılır. Diğer aşamada bu anlambilimsel temsillerin sentezlenmesi yapılarak erek dilde bir metin oluşturulur (Bell, 1991: 21). Bell, çeviri sürecini daha somut bir şekilde açıklamak amacıyla bu süreci eriyen ve tekrar dondurulan bir buz parçasının geçirdiği evrelere benzetir. Bu süreçte buz parçası (kaynak metin) eritilir (okuma-çözümlenme) ve sıvı duruma dönüşme aşamasında buz külesini oluşturan moleküller değişime (sentezleme) uğrar. Buna bağlı olarak da, moleküllerin birbirleriyle oluşturdukları bağlantılar farklılık gösterir. Daha sonra bu küleyi tekrar katı hale dönüştürme aşamasına geçilir (çeviri işlemi). Burada metni erek dilde tekrar oluşturma işlemi başlar. Bu aşamada bazı moleküller gider, bunun sonucunda boşluklar oluşur. Ancak bu boşlukları doldurmak için yeni moleküller oluşturulur. Bir araya getirme ve boşlukları doldurma sürecinde oluşan izler hemen hemen görülmez haldedir. Artık oluşturulan metin erek dilde yeni bir buz parçası işlevi

göreceğinden eskisinden farklıdır; fakat görünüşte aynıdır (Bell, 1991: 57-58). Bell'in bu benzetmesi çeviri sürecinde (okuma- çözümlene-sentez) verilen kararların ürünü inceleme sürecinde irdelenmesi açısından önemlidir.

Bell, çeviri sürecinin önemli bir parçası olan çözümlene aşamasında anlambilimsel birimleri oluşturmak için çevirmenin metindilbilim araçlarından yararlanması gerektiği görüşündedir. Bell bir çeviri kuramından çevirmenin karşılaşacağı tüm sorunları çözmesi gerektiği şeklinde bir beklentinin çok yanlış olacağını vurgulamakta, tam tersine bir çeviri kuramının sorunlar karşısında stratejiler oluşturması gerektiğini ve dilin içinde barındırdığı farklı özelliklerden doğacak zorlukları aşmada çözüme götürecekt farklı disiplinlerin modellerinden yararlanması gerektiğini ileri sürülmüştür (Bell, 1991: 21).

Bell, çeviri süreci üzerine yapmış olduğu inceleme sonucunda üç olası yaklaşımın genel hatlarını çizmeye çalışmıştır. Birincisi süreci temel alan yaklaşımdır. Bu yaklaşım bilginin nasıl işlendiğini ele alır ve bu süreç içerisinde algılama, bellek, bilginin kodlanması ve çözümlenmesi gibi konular üzerinde durur. İkinci yaklaşım ise, ürün odaklıdır. Çevrilmiş metinler üzerinde durur. Sadece sözdizim ve anlambilimini temel alan dilbilimsel çözümlenmeler değil, metindilbilimi ve söylem çözümlenmesi alanındaki son gelişmeleri de dikkate alarak oluşturulan modellerden yararlanır. Üçüncü yaklaşım da, hem süreci hem de ürünü temel alır. Bu yaklaşım, yukarıda ayrı ayrı ele alınan yaklaşımların bir araya getirilmesinden oluşur. Buna bağlı olarak da, süreci ve ürünü kaynaştırarak metnin bütünlük özelliğini sağlamaya çalışır. Bell bu gruplamayı yaparak çeviri yaklaşımının bütünleştirici özelliği taşıması gerektiğini de vurgulamaktadır (Bell, 1991: 26).

Bell'in çeviri yaklaşımının bütünleştirici bir özellik taşıması gerektiği görüşünden yola çıkarak, biz de çalışmamızda hem çeviri sürecini hem de çeviri ürününü bütüncül bir çerçeve içinde ele almayı amaçladık. Metni bir ürün olarak çözümlen ve çözümlenen metnin de bir sürecin ürünü olduğu görüşünü benimseyen Halliday'in Dizceci-İşlevsel-Dilbilgisi modelinin, öncelikle kaynak metni anlama ve çeviri metni oluşturma süreçlerini çözümlenmemizi ve üründe

ortaya çıkacak farklılıkları ve benzerlikleri belirleyebilmemizi sağlayacağı için amacımıza uygun olduğunu düşündük.

Bu bölümde çeviriyi süreç ve ürün olarak ele alan yaklaşımlar ele alınmıştır. Bu yaklaşımların büyük çoğunluğu, çeviri sürecinin ve ürünün ayrı ayrı incelenmesinin bütünlüycü bir kuram oluşturma yolunda zorluk yarattığını göstermektedir. Dolayısıyla, çeviribilimin çeviri çalışmalarına bütünlüycü yaklaşımlar oluşturmak için dilbilim yaklaşımlarına baş vurma kaçınılmaz bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu görüş doğrultusunda bir sonraki bölümde çeviribilimde dilbilimin rolü üzerinde durulacaktır.

1.2. Çeviribilimde Dilbilimin Rolü

1.2.1. Dünyada Çeviribilimde Dilbilimin Etkisi

Bir önceki bölümde çeviri kuramı oluşturma çalışmalarının birinci evresinin ya ürün ya da süreç ağırlıklı çeviri yaklaşımlarından oluştuğunu gördük. Bu evrede sözcük düzeyinde çalışmalara yer verilmiştir. Çeviri kuramı oluşturma çalışmalarının ikinci evresini ise, çeviri sürecini ve çeviri ürününü bir araya getirmeye çalışan yaklaşımlar oluşturmaktadır. Bu bakımdan bütünlüycü çalışmalar, sadece bir alana bağlı kalmak yerine bilimsel tüm veri ve alanlardan yararlanmayı gerektirir. Bu çalışma dilbilimin temel kuramlarından Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelini temel alarak çeviri metinler üzerinde bir çözümlemeyi amaçladığı için her iki disiplini bütünlüştiren çalışmaları ele almak yararlı olacaktır.

Çeviribilim ve dilbilim etkileşimi, çeviri kuramlarını oluşturma safhasında yönlendirici olmuştur. Bu bağlamda dilbilimin dil olgusuna ilişkin öne sürdüğü savlar çeviribilimi doğrudan etkilemiştir. Çeviribilim, dil üzerine yapılan çalışmalardan yararlanmıştır. Çeviribilimci ve dilbilimcilerin gerçekleştirdikleri araştırmalar, çeviri eğitiminin yaygınlaşmasına, çevirmenlik mesleğinin saygın bir konuma sahip olmasına ve çeviriyle ilgili bilimsel yayınların sayesinde çeviri kuramının özellikle Doğu Avrupa ülkelerinde gelişme göstermesine olanak sağlamıştır (Kıran; 2002:313).

Ondokuzuncu yüzyılda dilbilim alanındaki gelişmeler çeviri normlarını doğrudan etkilemiştir. Humboldt'un dil-kültür bağıntısı yaklaşımına bağlı olarak, kültürden ve tarihsellikten kopma kaygısıyla "çevrilemezlik" konusu tartışılmıştır. Humboldt'un savına göre "insanlar dünyayı olduğu gibi değil, anadillerinin sunduğu biçimde görür" (Başkan, 1967: 149-151'den aktaran Yazıcı, 2005: 70). Bu görüş doğrultusunda çevrilemezlik kaygısına bağlı olarak "sözcük" temelinde sadık çeviriler yapılmıştır. Ondokuzuncu yüzyılda çeviribilim açısından önemli diğer bir isim ise, Schleiermacher olmuştur. Schleiermacher (1768-1834) "sözlü" ve "yazılı" çeviri ayrımını yapmıştır. "Çeviribilim" kavramını da bu dönemde Schleiermacher'in ilk kez kullandığı düşünülmektedir (Eruz, 2003: 30). Schleiermacher 1813'de yayımlanan *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzen (Çevirinin Çeşitli Yöntemleri)* adlı kitabında farklı çeviri türlerinden ve mütercim-tercüman terimlerinin taşıdığı anlamlardan söz etmiştir. Schleiermacher'e göre tercüman "ticari ve yasal metinlerin çevirisini yapan kişi" iken, çevirmen (mütercim) "bilimsel ve sanatsal metinlerin çevirisini yapan kişi"dir. Schleiermacher bilimsel ve sanatsal metinlere önem vererek bu metinlerin çevirisi için "Okuru yazara götüren" ve "yazarı okura götüren" olmak üzere iki yöntemden bahsetmiştir (Göktürk 1994: 18-19'dan aktaran Yazıcı, 2005:73). "Okuru yazara götüren" çeviri yönteminde amaç, okurun çeviriyi çeviri olarak kaynak dilde yazılmış gibi okumasıdır. Okuyucunun uzamsal ve zamansal farklılığı hissetmesi gerekmektedir (Yazıcı, 2005: 74). Bu yöntem daha sonra *yabancılaştırma* adı altında ele alınmıştır. Schleiermacher, okuru kaynak metne odaklayan bu tür kaynak odaklı çeviriye önem vermiştir. "Yazarı okura götüren" yöntemde ise, erek dilin her türlü zenginliğinden yararlanmaya önem verilmiştir. (Yazıcı, 2005:74). Bu çeviri modeli, sömürgecilik sonrası çeviri yöntemlerinde *yerlileştirme* yaklaşımı olarak kullanılmıştır. Çeviribilim açısından Schleiermacher'in diğer bir önemi ise, yazın çevirisi için bir *alt-dilin* oluşturulması önerisi olmuştur (Aksoy, 2002: 19). Schleiermacher'in çalışmaları büyük yankı uyandırmış ve üzerinde durduğu konular daha sonra araştırmacılar tarafından tekrar ele alınarak genişletilmiştir. Örneğin metin türü konusu, Reiss (1989) tarafından, *yabancılaştırma* ve *yerlileştirme* konusu da Venuti (1992) tarafından ele alınmıştır. Schleiermacher'in çeviribilime kuramsal açıdan katkısı "Okuru yazara götüren" ve

“yazarı okura götüren” yaklaşımları çeviri sürecinde anlama ve yorumlama yetilerine verdiği önemden kaynaklanmaktadır (Yazıcı, 2005: 74).

Yirminci yüzyıla gelindiğinde yoğun bilimsel çalışmalara bağlı olarak bilim dallarının ayrışmasıyla dil de özerk bir bilim dalı olarak incelenmeye başlanmıştır (Eruz, 2003:47-49). Dil alanında gerçekleştirilen çalışmalar çeviriyi de doğrudan etkilemiş ve karşılaştırmalı yaklaşımları biçimlendirmede rol oynamıştır. Özellikle 1950 ve 1960’larda dilbilim odaklı yaklaşımlar, daha sistematik bir şekilde ortaya çıkmıştır. Örneğin 1958’de Jean-Paul Vinay ve Jean Darbelnet *Stylistique comparée du français et de l’anglais (Fransızca ve İngilizcenin biçimsel karşılaştırılması)* adlı yazılarında, Fransızca ve İngilizce arasında yapılan çeviri uygulamalarında nelerin gerçekleştiğini ele almışlardır. Alfred Malblanc ise, aynı çalışmayı 1963’de Fransızca ve Almanca için gerçekleştirmiştir. Nida, Noam Chomsky’nin Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi kuramından yararlanarak oluşturduğu kuramını 1964’de *Toward a Science of Translating (Çeviri bilimine doğru)* adlı kitabında ele almıştır. Nida, Chomsky’nin tüm dillerin derin yapıda aynı olduğu görüşünden yararlanarak, tüm diller arasında çevirinin olası olduğu ve herhangi bir çeviri sorunu karşısında, erek kültürün kabul edebileceği değişiklikler yapabileceğini savunmuştur (Aksoy,2002: 22).

1960’larda uzun bir süre ağırlıklı olarak ‘eşdeğerlik’ kavramı tartışılmış ve farklı eşdeğerlik kavramları öne sürülmüştür. Kaynak metin ile erek metin arasında eşdeğerliğin sağlanması için gerekli eşdeğerlik ölçütleri tartışılmıştır. Örneğin Kade’in (1968), eşdeğerlik konusunda yapmış olduğu çalışmasında eşdeğerliliği tüm (bire bir), çok (birin birçoğuna), ortalama (birin bir kısmına) ve sıfır (birin hiçbir şeye) şeklindeki sınıflandırması eşdeğerlik konusunu daha da karmaşık hale getirmiş ve bütünden kopuk bir şekilde ele alma sorununu daha da pekiştirmiştir (Kade 1968’den aktaran Aksoy, 2002: 26-27). Popovič ise (1970), bazı birimleri sınıflandırmış ve sınıflandırdığı birimler arasında eşdeğerliliği sağlamayı amaçlamıştır. Bu birimleri dilsel, dizisel, biçimsel ve metinsel olmak üzere dörde ayırmış ve bu birimler arasında bir eşdeğerlik oluşturmaya çalışmıştır. Popovič’e göre, dilsel eşdeğerlik, sözcük düzeyinde eşdeğerlik anlamına gelir. Sözcüğü sözcüğüne çeviri buna örnek

gösterilebilir. Dizisel eşdeğerlik ise, yatay düzlemde sözdizimsel ya da dilsel eşdeğerliktir. Biçimsel eşdeğerlik ise, aynı zamanda çeviriye ilişkin eşdeğerlik anlamına gelip çevirinin kaynak metnin değişmez anlamını koruyarak anlatımsal kimliğini bulmayı hedefler. Yani, çeviri metinle kaynak metin arasındaki işlevsel eşdeğerlik anlamına gelir. Metinsel eşdeğerlik ise, çeviri metnin, biçim açısından kaynak metinle eşdeğerliğidir (Popovič 1970'den aktaran Yazıcı, 2005: 83-84).

Popovič'in eşdeğerlik grupları birbirini tamamlar durumdadır. Eşdeğerlik ilk olarak dilsel aşamada sağlanır; ancak bunun üzerine diğer eşdeğerlik alanına geçilebilir. Dilsel eşdeğerlikten sonra dizisel eşdeğerlik sağlanır. Sıralamanın en sonunda ise metinsel eşdeğerlik yer alır (Popovič 1970'den Yazıcı, 2005: 83-84). Popovič, eşdeğerlik sağlanırken ortaya çıkacak kayıpları çeviri yanlışları olarak görmez. Tam tersine Popovič'e göre, çeviride yanlış olarak nitelendirilen kayıplar her iki dilin ve kültürün farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Popovič, bu kayıpların çeviri yanlışları olmadığını, farklılıklara bağlı deyiş kaymaları olduğunu öne sürer. Popovič'e göre, çevirmenin deyiş kaymalarına başvurmasının nedeni bilgisizlikten değil kaynak metindeki içeriği sadık bir çeviri anlayışıyla aktarma çabasından kaynaklanmaktadır (Popovič 1970'den Aksoy, 2002: 37-38). Popovič'in öne sürdüğü "deyiş kaydırma" kavramı, çeviri eleştirisinde yanlış bulma avını sınırlamış ve çevirmenin kararlarını daha ayrıntılı irdeleme ihtiyacını ortaya koymuştur (Kıran, 2002: 313). Popovic deyiş kaydırmalarını beş grup içerisinde incelemiştir. Birincisini yapısal kayma oluşturur. Yapısal kayma, kaynak ve erek dilin dizge farklılığından ortaya çıkar. Türsel kayma ise, kaynak metin türünü erek dile farklı bir metin türüyle aktarmadan kaynaklanan kaymadır. Bireysel kayma, çevirmenin çeviri sürecinde kullanımsal açıdan yapmış olduğu seçimlerden kaynaklanır. Olumsuz kayma ise yanlış anlamaya neden olur. Konusal kayma, iki dil arasında düzenlamlardaki farklılıklardan kaynaklanır. Çevirmenin, böyle bir sorunla karşılaştığında, yananlamlara baş vurması bu kaymaya bir örnektir (Bassnett, 1980'den aktaran Yazıcı, 2005: 85).

Dilbilimsel çeviri çalışmalarının birinci evresini sözcük-temelli çalışmalar oluştururken, ikinci evresini metindilbilim temelli çalışmalar oluşturmaktadır.

Çeviride metin olgusunu ele alan çalışmalar öncesi, çeviri “bir dilden başka bir dile aktarım” süreci olarak görülmüş, ancak daha sonra Metindilbilim, Edimbilim ve Biçembilgisi çalışmalarının hız kazanmasıyla, çeviri disiplinler arası bir kimlik kazanmış; dolayısıyla da çeviri, hem sözdizimsel hem de anlambilimsel yapılara, dil kullanımına ve erek kültüre ilişkin kurallar göz önünde bulundurularak, erek dile kabul edilebilir ve yetkin bir aktarılma olarak tanımlanmıştır. Bu tanımla birlikte çeviri, artık bir metin üretme süreci olarak ele alınmaya başlamıştır. (Reiss/Wilss 1982’den aktaran Ülsever, 2002: 384). Çeviri işlemi de, kaynak dildeki metnin dilsel özelliklerini, sözdizimini, tümceler arasındaki bağlaşıklığı, erek dildeki uygun dil birimleriyle karşılayarak metin oluşturma süreci olarak görülmemeye başlanmıştır (Erten, 1992: 256-257). Metin içindeki sözcükler birbirinden bağımsız birimler değil, metni oluşturan birbirine bağlı öğeler olarak ele alınmaya başlanmıştır. Buna bağlı olarak da, çeviride odak, sözcükten metne kaymıştır. Aksoy, bu bağlamda metnin çeviri açısından önemini göz önünde bulundurarak, metni şu şekilde tanımlar (Aksoy,2002:24).

Metin, birbiri ardına sıralanan bir dizi dilbilgisel ve sözcüksel maddelerin oluşturduğu bir varlık olarak değil, karmaşık, çok yönlü, birçok bileşkenin oluşturduğu iç ve dış etmenlerin yer aldığı bir yapı olarak tanımlanır. Metin, sadece kendisini oluşturan kısımların toplamı olmadığı gibi, metinsel çözümleme - ki çevirinin ilk adımını oluşturur- tepeden aşağıya doğru, yani büyük düzeyden küçük düzeye, metinden belirtkeye doğru gitmelidir.

Aksoy’un da belirttiği gibi, çeviri açısından metinsel çözümleme büyük öneme sahiptir. Çevirinin birinci aşamasını oluşturmaktadır. Bu anlamda, metin çözümlemesine öncelik veren önemli çalışmalardan birisi de Newmark’ın (1988) *A Textbook of Translation* (Çevirinin El Kitabı) adlı çalışması olmuştur. Newmark çalışmasında çeviri amaçlı metin çözümlemesi üzerinde durmuş ve çevirmenin metni bir erek dil okuyucusu gibi okumasını çözümlemenin ön koşulu olarak görmüştür. Newmark metin çözümlemesi başlığı altında metin bağlaşıklığı ve bağdaşıklığı üzerine durur ve Jan Firbas’ın İşlevsel Tümce Yaklaşımıyla metin bağlaşıklığını açıklamaya çalışır. Bunun için de metni oluşturan tümcelerın tema yapısını çözümler. Newmark’a göre, tema yapısını oluşturan birimler aynı zamanda işlevsel birimlerdir. Bu işlevsel birimleri ayrıntılı olarak incelemek, çevirmenin erek metnin sınırlayıcı kurallarını aşmasına olanak vermektedir. Çevirmen, işlevsel birimlerde bağlama

uygun olarak değişiklikler yapabilir. Örneğin ettirgen yapıyı edilgen yapı olarak erek dile aktarabilir (Newmark, 1991: 65'den aktaran Taylor ve Baldry, 2001: 278).

Bu çalışmada çeviride metin çözümlemesinin önemi temel alınarak, Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli çerçevesinde çeviri sürecinde metin oluşturma aşamasının çevirmene sağlayacağı katkıların saptanması hedeflenmiştir. Bu bağlamda Malinowski tarafından oluşturulan ve Firth ile Halliday tarafından geliştirilen "durum bağlamı" kavramı çevrilecek olan bir metni çözümleme için yetkin bir yöntem ve erek metin için uygun dilsel seçenekler sunmaktadır. Durum bağlamına göre, bir metin temel olarak belirli bir bağlam içerisinde üretilmektedir. Bu bağlamın üç ana bileşeni olduğunu söyleyebiliriz: *Söylem alanı*, *Söylem biçimi* ve *Söylem kipi*. *Söylem alanı*: eylemin doğasını, olayı, ne, ne zaman, neden, nasıl gibi soruların yanıtını verir. *Söylem biçimi*: iletişimde bulunan kişilerin güç ve statü açısından aralarındaki toplumsal bağlantıyı verir. Bu bağlantıya bağlı olarak biçim, katılımcıların birbirleri hakkında ne düşündüklerini, birbirlerini ne kadar tanıdıklarını gösterir. *Söylem kipi*: dilin nasıl kullanıldığı, metnin örgüsüyle ilişkilidir. Taylor'a göre, bu üç bileşen konuşucu/yazarın durum bağlamını oluşturmasını sağlamaktadır. Bir metni oluşturma durumunda olan çevirmen erek dil versiyonuna bu üç birimi de uygular. Bunu yaparken durum ve kültür bağlamını korur. Metnin *söylem alanını* belirleyerek ne türden bir terminoloji gereksinimi olduğuna, bilginin dilbilgisi bağlamında nasıl yapılanması gerektiğine karar verir (ettirgen, edilgen, vb.) ve okuyucu ile yazar arasında ne türden bir ortak dünya olduğunun ve onların ne türden bir bilgi dağarcığına sahip olduklarını belirlemeye çalışır. *Söylem kipi* ise, bilginin tema-*rema*, yeni-verilmiş bilgi biçiminde düzenlenmesini 'bilgi odağı' temelindeki yansımasıdır (Taylor, 1998: 79). Diğer bir deyişle, *Söylem kipi* bilginin tümcede çizgisel olarak düzenlenme biçimidir. Bu düzenlemeye bağlı olarak, alıcı tümcede kodlanmış olan bilgiyi açıklar. Düzenleme çok karmaşık bir şekilde gerçekleştirilirse alıcı bilgiye ulaşmada zorluk çekebilir. Çevirmen de, erek metin üretiminde tümceleri oluşturma aşamasıyla karşı karşıya olduğu için Halliday'in *durum bağlamı* bu süreçte çevirmene gerekli verileri sağlayabilir.

Halliday'ın *durum bağlamını* kullanan diğer bir çalışma ise Julianne House'un (1981,1997) çeviri kalitesini değerlendirmek için oluşturduğu çeviri modelidir. House'ın yaklaşımı, kaynak ve erek dil arasında *durum bağlamı* açısından eşdeğerliği sağlamak için sekiz bileşenin gerekliliğini öne sürmektedir; coğrafi köken, toplumsal sınıf, zaman, araç, katılım, toplumsal rol ilişkisi, toplumsal davranış ve bölge. Çevirmen, çeviri sürecinde bu sekiz bileşeni göz önünde bulundurarak, erek dilde uygun seçimler yapmak zorundadır. Ancak bu seçimler her zaman akıllıca yapılmamaktadır. Bunun sonucunda da House'a göre, kaynak ve erek metin işlevlerinde kaymalar meydana gelmektedir. House'ın yaklaşımı işlevi işlevle karşılamaya çalışmaktadır. House'ın yaklaşımı bize daha çok, olayla ilgili olarak neyin meydana geldiğini, yani *alanı* ve bu olaya katılmış olan kişileri, yani *biçemi* vermektedir. Ancak kaynak ve erek metin arasında yapılacak böyle bir değerlendirmeye *kullanım biçimi* daha çok yararlı olacaktır, çünkü *kullanım biçimi* dilin nasıl kullanıldığı irdelenmektedir (House 1981'den aktaran Taylor ve Baldry, 2001: 279-280). Bu bağlamda, Halliday'ın Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli çeviri metinlerde konu sürekliliğini ele alan bu çalışma için daha açıklayıcı olacaktır.

Dilbilim alanında yaşanan gelişmeler son zamanlardaki çalışmalarını dili daha çok iletişimsel açıdan irdelemeye yöneltmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak son 20 yıl içerisinde Halliday'ın modeli özellikle Avustralya ve İngiltere'de çeviri çalışmalarında kullanılmaya başlanmıştır (Munday, 2001: 14). Halliday'ın Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinden yararlanarak çeviri metinlerini inceleyen önemli isimlerden birisi Mona Baker (1992) olmuştur. Baker, *In other Words (Diğer bir Deyişle)* adlı kitabında edimsel eşdeğerliği temel alarak sözcük düzeyinde eşdeğerlik, dilbilgisel eşdeğerlik ve metinsel eşdeğerlik gibi konular üzerine durmuştur. Baker'e göre, edimsel eşdeğerlik, kaynak metin ile erek metin arasındaki bağlaşıklık ve bağdaşıklık eşdeğerliği ile sağlanmaktadır. Baker, kaynak metinde var olan bağlaşıklık ile bağdaşıklık ele aldıktan sonra, bu öğelerin çeviri metinde nasıl sağlandığını incelemiştir. İncelemesinde Halliday'ın Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinden ve Firbas'ın İşlevsel Tümce Yaklaşımından yararlanmıştır. Çünkü Halliday ve Firbas yaklaşımlarında bilgi birimlerinin sıralanışının iletişimdeki önemini vurgulamakta ve buna bağlı olarak bağlaşıklık iletişimsel açıdan ele alma

imkanı sağlamaktadır. Baker, buradan yola çıkarak, çeviride bağlaşıklığın iletimsel yönünü vurgulama olanağı bulmuştur (Baker 1992'den aktaran Yazıcı, 2005: 120-125).

Çeviribilim alanına Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelini taşıyan diğer bir araştırmacı Eija Ventola (1995)'dir. Ventola, *Thematic Development and Translation (Konu Sürekliliği ve Çeviri)* adlı çalışmasında Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi'nden yararlanarak çeviri metinlerde konu sürekliliğini incelemiştir. Ventola, Almancadan İngilizceye çevrilmiş bilimsel metinler üzerine yaptığı incelemede çeviri sürecinde konu sürekliliği dikkate alınmazsa, anlam karmaşıklığının ortaya çıkacağını ileri sürmüştür. Ventola, savını doğrulamak için de okuyucunun bilgiye ulaşmada zorluk çektiği Almancadan İngilizceye çevrilmiş bilimsel metinleri konu sürekliliğini temel alarak incelemiştir. Ventola, özellikle, bilimsel metinleri seçmiştir. Çünkü bilimsel metinler, bilgilendirici metin türüne girmekte, dolayısıyla da okuyucunun metni oluşturan birimleri izleyerek metinde verilmek istenilen bilgiye ulaşması için daha somut veriler sağlamaktadır. Çalışmasının sonunda Ventola Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisinin çevirmene kaynak metni çözümlenmede ve erek metnin üretim aşamasında çok önemli bilgilerle donatacağını vurgulamıştır. Ventola, ayrıca, çeviribilimde bütünleyici yaklaşımları oluşturma yolunun Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi alanında çalışan dilbilimcilerin, çeviri kuramları üzerine çalışan çeviribilimcilerin ve çevirmenlerin bir araya gelerek gerçekleştirecekleri ortak bir çalışmadan geçeceğini ileri sürmüştür.

Sonuç olarak, çeviribilim ve dilbilim arasındaki bütünleştirici çalışmaları irdelediğimizde, çeviribiliminin dilbilim çalışmalarından yaralanarak hem çeviri ürününü hem de çeviri sürecini daha iyi tanımlama yoluna gittiğini görebilmekteyiz. Bu çalışmalar doğrultusunda dilbilim odaklı çeviri yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Dilbiliminin çeviribilim açısından rolünü Kıran şu sözleriyle dile getirmektedir (Kıran,2002: 315):

Kuşkusuz, dilbilim bir çeviri yöntemi değildir, nasıl çeviri yapılacağını da öğretmez ; ama çevirinin özü olan dilin daha iyi tanınmasını, çözümlenmesini sağlayarak çevirmeni bilinçlendirir, ona doğal dillerin olanaklarını sunar.

Dilbilim-Çeviribilim çalışmaları incelendiğinde, Kıran'ın da burada dile getirdiği gibi, dilbilimin çeviri metinlerde kullanılan çözümlenmesini sağlaması açısından önemli bir basamak oluşturduğu açıkça görülmektedir. Tüm bu gelişmeler doğrultusunda dilbilim çeviribilimine iki açıdan yarar sağlamaktadır. Birinci olarak, sezgisel yöntemlerle ele alınan çeviri, artık bilimsel yöntemlerle ele alınmaktadır. İkinci olarak da, çeviriden çeviribilime olan geçişi hızlandırmaktadır (Bengi-Öner, 1992: 352). Bu bölümde dünyada çeviribilim ve dilbilimin alanında gerçekleştirilen bütünleştirici çalışmalara yer vererek disiplinlerarası çalışmanın sağladığı yararlar vurgulanmaya çalışılmıştır. Bir sonraki bölümde Türkiye 'de çeviribilimde dilbilim yaklaşımlarını ele alan çalışmalara yer verilecektir.

1.2.2. Türkiye'de Çeviribilimde Dilbilimin Etkisi

Bir önceki bölümde dünyada çeviribilim alanında dilbiliminden yararlanarak gerçekleştirilen çalışmaları inceledik. Bu bölümde de, çeviribilim ve dilbilimi bütünleştiren çalışmaların Türkiye'de nasıl bir yön çizdiği ele alınacaktır.

Türkiye'de çeviribilimi ve dilbilimi bir araya getiren çalışmaların çoğu dilbilimciler tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar dilbilim yaklaşımlarına dayalı olarak çeviri konusunu irdelemiştir. Diğer bir deyişle, bu çalışmalar dilbilimden yola çıkarak çeviriyi inceleme nesnesi olarak ele almışlardır. Örneğin Ahmet Kocaman (1993) *Çeviri, Çeviri eleştirisi, Dilbilim* adlı çalışmasında, çeviriden çeviribilime geçiş sürecini ele almış ve çeviribilimin çeviri yanlışlarını bulma çabasından kurtulup çeviri sürecini açıklamaya yönelik çalışmalara yer vermesinin sevindirici olduğunu belirtmiştir. Bu olumlu gelişmenin çeviri eleştirisi alanındaki çalışmaları da olumlu etkilediğini ileri sürmüştür. Bu olumlu gelişmelerde dilbilimin payı da çok büyüktür. Kocaman'a göre, özellikle metin bağıntılı çözümlenmelerde dilbilimden yararlanılması kaçınılmazdır (1993: 1-4).

Metni oluşturan birimleri ele alan çalışmalara ise Gül Durmuşoğlu'nun (1991), *Metindilbilim ve Çeviri*, İlknur Keçik'in (1995) *Bağdaşıklık ve Çeviri* ve Deniz Zeyrek'in (1995), *Metindilbilimin Çeviri Metni Oluşturma Sürecine Katkıları*

ve Oktar ve Yağcıoğlu'nun (1995) *Çeviri Sürecinde Toplumsal Kurgulama* adlı çalışmaları örnek verilebilir.

Durmuşoğlu'na (1991) göre, çevirmen kaynak metnin oluşturduğu iletiyi erek metine en yakın biçimde aktarmaya çalışmalıdır. Çeviri sürecinde çevirmen zor bir karar aşamasında bulunmaktadır, çünkü çevirmen kaynak metin yapısına ve işlevine ne kadar sadık kalacağını ve erek dil ve kültür normlarına ne kadar odaklanacağı gibi zor bir karar vermek durumundadır. Durmuşoğlu, metindilbilimin çevirmenin karar aşamasını kolaylaştıracağını düşünmektedir. Çünkü metindilbilim alanındaki gelişmeler, çeviribilimi de etkilemiş ve sözcük düzeyindeki çalışmalardan metin düzeyinde gerçekleştirilen çalışmalara yön vermiştir. Metindilbilim çalışmaları metnin üç önemli özelliği üzerinde durmuştur. Bunlar anlambilimsel, kullanımbilimsel ve metinsel öğelerdir. Bu üç öğe birbirleriyle yakın ilişki içinde işleyerek tutarlı metin oluşumuna olanak sağlar. Metnin bu temel üç ögesi iletişim sırasında amaca uygun olarak düzenlenmektedir. Örneğin, kullanımbilimsel özellik iletişim doğrultusunda dil dizgesinde yer alan uygun dizgeleri kullanmamızı sağlarken, metindilsel boyutta da yaptığımız seçimlerin iletişime uygun olarak düzenlenmesini sağlamaktadır. Bu düzenlenmeye göre metin yapısında tutarlılık sağlanır, metin birimleri arasında bağlantı oluşturulur. Bunun dışında tümce birimlerinin “verilmiş bilgi” ve “yeni bilgi” olarak düzenlenmesi okuyucunun metin iletisine kolayca ulaşabilmesini sağlamaktadır (Durmuşoğlu, 1991: 106).

Keçik (1995) “Bağdaşıklık ve Çeviri” başlıklı çalışmasında, çeviride metindilbilimin hem kaynak metin düzleminde hem de erek metnin üretim sürecinde önemli bir yaklaşım olduğunu ileri sürmektedir. Keçik çalışmasında erek metnin ayrıca kendi içinde bir metin olarak ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Keçik'e göre, çeviri eğitiminde metni oluşturan metinsellik özelliklerinden biri olan bağdaşıklık özelliğinin öneminin vurgulanması, çeviri eğitimi açısından yararlı olacaktır. Keçik'e göre, bağdaşıklık konusunun ele alınması hem erek metin üretiminde hem de çeviri eğitiminde yer alması gereken bir süreçtir. Metin üretim sürecinde, erek dil dizgesi ve erek okuru göz önünde bulundurulmalıdır. Bağdaşık bir erek metin, okuma sürecinde erek okuyucuyu metnin ana ve yan izleklerini

yakalamasını ve metni zorlanmadan okuyabilmesini sağlayacaktır. Keçik, metin bağdaşıklığı konusundaki savlarını bir film metni üzerinde gerçekleştirdiği bağdaşıklık çözümlemesi ile doğrulamaya çalışır. TRT 1 kanalında gösterilen “Snowy” adlı dizi filmin iki farklı çeviri metinleri bağdaşıklık düzleminde karşılaştırılmıştır. Kaynak ve erek metinlerdeki bağdaşıklık yapıları çözümlenmiştir. Çözümleme bulgularına göre, erek metinlerden birincisi bağdaşıklığı sağlayacak ve kaynak metnin iletisini bozmayacak bir şekilde kurgulanmıştır. İkinci erek metinde ise, bağdaşıklık özelliği dikkate alınmamıştır. Örneğin, filmde olaylar Snowy nehrine kurulacak bir hidroelektrik santralı çevresinde gelişmektedir. Bu santralın kasaba halkı için olumlu ve olumsuz yönleri üzerinde durulmaktadır. Film metninin çözümlendiği bölüm, filmin başlangıcını oluşturmakta ve iki kişi arasında gerçekleşen bir at yarışı sonrası duygu ve düşünceler ifade edilirken, kasaba halkı için önemli olaylarla da bağlantı kurulmaktadır. Birinci erek metinde yarış ile ilgili kullanılan kavramlar olumlu bir çerçeveye çizerken, hidroelektrik santrali projesi ile ilgili kavramlar olumsuz bir çerçeve oluşturmaktadır (heves, temelsiz, politikacı). İkinci metinde ise, kavramlara arası ilişkiler karmaşık bir düzende oluşturulmuştur. At yarışında “ünlü, beş nesil” kavramları yerine “yeni” kavramı kullanılmıştır. At yarışında yer alan Michael’ın altıncı kuşak olması ile ilgili bir bağ kurulamamaktadır (Keçik, 1995: 91-92). Keçik, elde ettiği sonuçlar doğrultusunda çalışmasında metin yapısını oluşturan önemli birimlerden biri olan bağdaşıklığın da çeviri sürecinde dikkate alınması gereken önemli bir özellik olduğunu vurgulamıştır. Keçik, çeviri eğitiminde bağdaşıklık üzerinde durmanın daha tutarlı oluşturulmuş bağdaşık erek metinlerinin üretilmesine olanak sağlayacağını ileri sürmüştür (1995: 93).

Metin yapısını ele alan diğer bir çalışma da Zeyrek’in (1995) *Metindilbilimin Çeviri Metni Oluşturma Sürecine Katkıları* başlıklı çalışmasıdır. Zeyrek çalışmasında Halliday’in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinden yola çıkarak bir öykü çevirisinde metin bağdaşıklığını incelemiştir. Zeyrek, çalışmasından elde ettiği veriler doğrultusunda metin üzerinde çizgisel düzlemde gerçekleştirilecek bir çözümlemenin çevirmenin çeviri kararlarına yararlı olacağını vurgulamıştır (Zeyrek, 1995: 75-86). Tüm bu örnekler ışığında, dilbilimcilerin çeviri alanında gerçekleştirdikleri çalışmalarında daha tutarlı çeviri metinlerine ulaşmak için göz

önünde bulundurulması gereken konuları ele aldıklarını söyleyebiliriz. Zeyrek'e göre, metindilbilim alanındaki gelişmeleri sayesinde metni metin yapan önemli bileşenler ortaya çıkarılmıştır. Başlangıçta, metinde biçimsel öğelerin metinselliği sağladığı görüşü hakim iken, daha sonra metinde bütünlüğü sağlayan başka bileşenlerin de olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin metinselliği sağlayan diğer önemli bir bileşenin bağdaşıklık olduğu saptanmıştır. Bağdaşıklık, metinde yapısal bütünlüğü sağlarken, aynı zamanda metin içeriğinin bütünlüğünü de sağlamaktadır. Tüm bu bilgilerden yola çıkarak Zeyrek metnin çok boyutlu bir olgu olduğunun altını çizmiştir (1995: 76). Zeyrek, metnin bu çok boyutluluğu göz önünde bulunduran bir yöntemin Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinin olduğunu ileri sürmüştür. Halliday'in yöntemi durum bağlamını temel alarak metni incelemektedir. Çünkü metin belli bir durum bağlamına göre oluşturulmaktadır. Zeyrek'e göre, 'durum bağlamı, metne anlam kazandıran özelliklerin tümüdür' (1995: 77). Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli metni işlev ve işlevin içinde yer aldığı anlam alanı çerçevesinde irdelediği için metnin nasıl yapılandığına ilişkin önemli bilgiler verebilir. Bu bağlamda, Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli çeviribilim alanında çeviri amaçlı metin çözümlemesi için uygun bir yöntem olabilir (Zeyrek,1995: 78):

Çünkü modelin sağladığı sistemli yaklaşımla kaynak metne bakmak, çevirmenin kaynak metnin çeşitli boyutlarını anlamasına ve kaynak metnin barındırdığı ileti, içerik ve anlamı erek dile getirmeye çalışmasına yarayacaktır.

Zeyrek'in de vurguladığı gibi, Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli yazarın kaynak metni nasıl kurguladığını anlamamızı sağlamakla kalmayıp aynı zamanda elde ettiğimiz veriler ışığında erek metni erek dilde nasıl yapılandırılacağına da ışık tutabilir. Zeyrek, Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinin çeviri alanına getirebileceği katkıları somutlaştırmak için Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelini bir öykü çevirisi üzerine uygular ve çözümlemesini durum bağlamı düzleminde gerçekleştirir. Araştırmada bütüncü olarak Murathan Mungan'ın 'Yedi Cücesi Olmayan Bir Pamuk Prens' adlı öyküsü ve erek dile Filiz Eti tarafından 'A Snow White Without The Seven Dwarfs' olarak aktarılan çeviri metni seçilmiştir. Zeyrek çözümlemesinde kaynak ve erek metnin durum bağlamını belirlemiştir. Çözümleme bulgularına göre, söylem alanı açısından çeviri metninde,

kaynak metinde söylem alanını oluşturan durum, süreç ve tümcelerin geçişlilik yapısı genel olarak korunmuştur. Söylem biçemi bağlamında da bir eşdeğerlik oluşturulmuştur; ancak Türk masallarının temel biçimsel özelliklerini erek dile aktarmada bazı farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, “Bir varmış bir yokmuş”, ifadesi tümceye “Şimdi anlatacaklarıma ister inan ister inanma” anlamını yüklemektedir. Erek metne bu ifade “Once upon a time” olarak aktarılmıştır. Zeyrek’e göre, bu kabul edilebilir bir ifadedir, ancak söylem biçemi açısından kaynak metinle bir paralellik sağlamak için “One here once nowhere” gibi bir ifadenin kullanılması belki de daha doğru olacaktır. Zeyrek, erek metinde söylem biçimini oluşturmada yaşanan diğer bir güçlüğün de {-mİş}lı eylemlerden kaynaklandığını ifade etmiştir. Bu güçlüğün başlıca sebebi İngilizcede böyle bir yapının bulunmamasıdır. Kaynak metin de okuyucuyu olaylarda bir uzaklık yaratıp sonra da olaylara tanık oluyor etkisini yaratmak için önce {-mİş}lı eylemler, sonra {-mİş + -DI}lı ve daha sonra da {-DI}lı eylemler tercih edilmiştir. Erek metinde bu tümceler geçmiş zaman eki kullanılarak aktarılmıştır, dolayısıyla da kaynak metinde yaratılan söylem biçemi yok edilmiştir. Zeyrek’e göre, bu güçlüğü aşmak için değişik çekim ekleri kullanılabilir. Bu noktada {-mİş}lı eylemler geniş zaman ile aktarılırken {-mİş+-DI}lı eylemler geçmiş zaman ile verilebilir (Zeyrek, 1995:82)

Örneğin,

(1)

Dışleri dökülmüş, burnu uzamış, kamburu çıkmıştı.

She lost her teeth, her nose outgrew, her back hunched. (Filiz Eti'nin çevirisi)

All her teeth were now gone, her nose was longer and back hunched up. (Zeyrek'in önerisi)

Ve Pamuk Prenses doksan yaşındayken öldü... hayata gözlerini yumdu.

And Snow White died at the age of ninety (Filiz Eti'nin çevirisi)

And Snow White dies at the age of ninety. She closes her eyes forever... (Zeyrek'in önerisi)

Metinde uygulanacak bu türden değişikliklerin kaynak metin ile erek metni söylem biçemi açısından daha da yakınlaştıracaktır. Zeyrek araştırmasında en son olarak her iki metni söylem kipi açısından incelemiştir. Kaynak metnin söylem kipini oluşturan özellikler erek metinde genel olarak kabul edilebilir bağlamda aktarılmıştır. Çünkü metinde, metinsellik işlevini oluşturan özellikler (örneğin; gönderim

sözcükleri ve bağlaçlar) erek metinde kullanılmıştır. Sonuç olarak Zeyrek, çalışmasında incelediği öyküde dilin düşünsel ve metinsel işlevleri erek metinde belli bir eşdeğerlik sağlarken kişilerarası işlevde kaymalar olduğunu belirlemiştir. Bu kaymalar özellikler duygu yüklü sözcük ve deyimlerin aktarılmasında gözlemlenmiştir. Erek metindeki diğer bir kayma da metnin metinlerarası özelliğinde görülmüştür. Kaynak metindeki kültürel–toplumsal bağlam etkileşmesi erek metinde tam olarak aktarılamamıştır. Ancak Zeyrek’e göre bu türden kaymaların önlenmesi her zaman mümkün olmamaktadır. Zeyrek, durum bağlamı çözümlemesinin kaynak ve erek metin arasında sağlanması gereken eşdeğerliğe ışık tutacağını belirtmiştir (1995: 84).

Metindilbilim ve Çeviribilim alanlarını biraraya getiren çalışmalar arasında Oktar ve Yağcıoğlu’nun (1995) *Çeviri Sürecinde Toplumsal Kurgulama* adlı çalışmaları da bulunmaktadır. Oktar ve Yağcıoğlu çalışmalarında ilk olarak yazar, metin ve okuyucu etkileşimine dikkat çekmektedirler. Oktar ve Yağcıoğlu’na göre yazar, metnini okuyucunun metni işleme sürecini dikkate alarak kurgular. Çünkü okuyucu metni belli beklentiler doğrultusunda işleme yoluna gidecektir. Ancak çevirmen okuyucudaki bu beklentilerin retorik topluluklarına göre değişim gösterdiğini unutmamalıdır. Kaynak metin, erek dilin retorik özelliklerine göre çizgisel düzlemde tekrar oluşturulmak durumundadır (Oktar ve Yağcıoğlu, 1995: 45). Kaynak metin yazarı en küçük birim olan sözcükten başlayarak diğer büyük birimlerle (tümce ve metin) bağlantılar oluşturarak çizgisel düzlemde metni oluşturmaktadır. Bu noktada, yazar çizgisellik boyutunda bir başlangıç noktası seçmektedir. Yazar seçtiği başlangıç noktasıyla (tema) daha sonra oluşturulan bilgiyi alımlamaya ve yorumlamaya katkıda bulunmaktadır. Halliday’a göre çizgisellik düzleminde tümcenin çıkış noktasını tema oluştururken, Grimes (1975) tümce başı konumunda gerçekleştirilen konulaştırmayı sahneleme başlığı altında irdelemiştir. Grimes’a göre, metnin her bir birimi (tümce, tümcecik, paragraf, söylem) başlangıç noktası olarak belirlenen bir öge çerçevesinde oluşturulmaktadır (Grimes 1975’ten aktaran Oktar ve Yağcıoğlu 323). Oktar ve Yağcıoğlu kaynak metinde, çizgisel düzlemde kurgulanan tema–*rema* yapılarının erek metinde çevirmen tarafından nasıl kurgulandığını iki öyküyü çizgisellik/sahneleme özelliklerini temel alarak

çözümlemiştir. Oktar ve Yağcıoğlu gerçekleştirdikleri karşılaştırmalı çözümleme sonucunda zaman ve yer belirteçlerinin erek dil Türkçeye farklı bir sıralamayla aktarıldıklarını saptamışlardır. İngilizcede tümce-başı konumda yer almayan zaman ve yer belirteçleri, çeviri metinlerde tümce başı konuma getirilerek konulaştırılmıştır.

(2)

(a) We did not say she was crazy then

(b) O zaman delirdiğini düşünmedik

(3)

(a) There was a feverish triumph in her eyes

(b) Gözlerinde, çılgınca bir zafer okunmaktaydı

(2b) ve (3b)'deki bu sıralama farklılığı, Türkçe belirtisiz sözcük dizilişi kurallarına uygun bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Çünkü Türkçede tümcenin öznesi eylemdeki kişi adlı ekiyle verildiği takdirde zaman ve yer belirteci tümce başı konumda yer alabilmektedir (Erguvanlı 1984: 150'den aktaran Oktar ve Yağcıoğlu 1995: 49). Özne eylemdeki kişi adlı ekiyle belirtilmediği durumlarda ise, Türkçede belirtisiz sözcük dizilişi şu şekilde düzenlenmektedir: Özne + Zaman + Yer + Dolaysız Nesne + Eylem Niteleyicisi + Eylem (Lewis 1967: 240'dan aktaran Oktar ve Yağcıoğlu 1995: 49). Oktar ve Yağcıoğlu, tümcede özne sözcük düzeyinde yer almasına rağmen tümcenin öznesinin eylemdeki kişi adlı ekiyle ifade edilmediği durumlarda da zaman ve yer belirteçlerinde sıralama farklılığının yer aldığı tümcelere rastlamışlardır (1995: 48-49):

(4)

(a) Miss Emily a slender figure in white in the background her father a spraddled in the foreground, his back to her and clutching a horsewhip...

(b) ...arka planda beyazlar içinde Miss Emily narin bir figür, önce kızına arkası dönmüş ve bir kırbaç tutan babası yayılmış bir silüet,...

(5)

(a) Richard stood waiting for them at the bottom

(b) Aşağıda Richard kendilerini beklemekteydi

(4) ve (5)'teki örneklerde yer belirteçleri tümce başı konumuna getirilerek konulaştırılmıştır. Her belirteç tümcelerin çıkış noktalarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla da tümcede yer alan diğer bilgi birimlerine göre daha belirgin bir konuma alınmıştır. Konumdaki bu değişiklik okuyucunun anlamlandırma ve yorumlama sürecini farklı bir bakış açısına itmiştir. Oktar ve Yağcıoğlu tümcelerde sıralama farklılığının olmadığı, kaynak metinde yer alan tümcedeki sözcük dizilişinin korunduğu örneklerle de karşılaşmışlardır (1995: 51).

(6)

(a) The next day he received two complaints, ...

(b) Ertesi gün iki şikayet aldı, ...

(7)

(a) At first we were glad that Miss Emily would have an interest...

(b) önceleri, Miss Emily ilgilenecek birşey buldu diye sevindik...

(6) ve (7)'de görüldüğü gibi kaynak tümcedeki sözcük dizilişi erek tümcede de korunmuştur. Dolayısıyla, okuyucuyu anlama doğru yönlendirme işlevi her iki tümcede de aynı bilgi kodlamasıyla gerçekleştirilmiştir. Oktar ve Yağcıoğlu (6) ve (7) örneklerde görüldüğü gibi, tümcelerde bilgi düzenlenmesinin aynen korunduğu durumlara rastlamalarına rağmen, inceledikleri metinlerde zaman ve yer belirteçlerinin yer aldığı tema yapılarında sistematik kaymalar olduğunu gözlemlemişlerdir. Tema yapılarındaki bu sistematik kaymalar erek metinlerin işlemlenmesinde farklılıklara yol açacağını ileri sürmüşlerdir. Çünkü kaynak metinde tümcelerde çıkış noktası olarak belirlenen birim (tema) metnin belli bir öge çerçevesinde kurgulanmasını sağlamakta, dolayısıyla da okuyucunun metni nasıl işlemleyeceği konusunda yönlendirici bir etki yaratmaktadır. Okuyucu bu yönlendirmeyle belirli bir duygu ve düşünce doğrultusunda metni işleme yoluna gidecektir. Sonuç olarak, Oktar ve Yağcıoğlu İngilizce ve Türkçe'nin sözcük dizilişindeki farklılıktan dolayı tümcede bilginin kodlanmasında farklılıkların kaçınılmaz olduğunu ve tümcede farklılığın erek metin okuyucusunun metni farklı bir bakış açısıyla işlemleyip metni kaynak metin okuyucusundan farklı olarak anlamlandırabileceğini ileri sürmüşlerdir (1995: 52-53).

Yukarıdaki çalışmalarda gördüğümüz gibi, Türkiye’de Dilbilimciler çeviri olgusuna açıklık getirmeye çalışmışlardır. Dilbilimi temel alan çeviribilimcilerin çalışmalarını irdelediğimizde ise, bu yönde gerçekleştirilen çalışmaların sayısının çok daha az olduğunu görmekteyiz. Dilbilimi temel alan çeviribilim alanındaki önemli çalışmalardan birisi Işın Bengi-Öner tarafından gerçekleştirilmiştir. Bengi-Öner (1992), özellikle yazın çevirisinde, yazarın metin içinde oluşturduğu anlamlara ulaşmak için dilbilimden yararlanması gerektiğini belirtmiştir. Bengi-Öner, Ülker İnce (1995) ile gerçekleştirdiği bir çalışmada, kaynak metni yorumlama ve erek metni kurgulama konuları üzerinde durmuştur. Bengi-Öner ve İnce’ye göre, metnin iletisi tek başına metindeki anlamla oluşturulmamaktadır. Metnin anlaşılmasında okuyucunun rolü büyüktür. Okuma sürecinde yazar, okuyucu ve metin arasında bir etkileşim söz konusudur. Bu etkileşim sonucunda metnin anlamı oluşturulur. Okuyucuların okuma sürecindeki metin ile etkileşimi ve yazarın vermek istediği bilgiyle kendi bilgisinin örtüşme derecesinde farklılıklar olabileceğinden, bir metinden her zaman sadece bir anlam çıkmayabilir. Sonuç olarak çevirmeni de kaynak metin okuyucusu olarak ele alırsak, çevirmenler de bir metni farklı yorumlamalarından dolayı farklı anlamlara ulaşabilirler (1995: 128). Bengi-Öner ve İnce çalışmalarında çeviri sürecini belirleyen başlıca ölçütün çeviri amacının olduğunu vurgulamışlardır. Çünkü çeviri amacı doğrultusunda kaynak metin çözümlenmesine gidilecektir. Dolayısıyla çeviri amacı metin çözümlenmesi yöntemini belirleyecektir. Çeviri amacının belirlenmesiyle, uygun yöntemle eşdeğer erek metinler üretilmektedir (Bengi-Öner ve İnce, 1995: 129).

Çalışmalarında dilbilimi temel alan diğer çeviribilimcilere örnek Ayfer Altay (1997) ve Berrin Karayazıcı’dır (1994). Altay, *Söylem Çözümlemesi ve Çeviri* adlı makalesinde söylemin iletişimsel, edimsel ve göstergesel boyutunu ele almış ve çeviri açısından önemini vurgulamaya çalışmıştır. Karayazıcı ise, *Biçembilim ve Yazın Çevirisi* başlıklı çalışmasında Biçembilimden yola çıkarak çeviri metinlerin nasıl çözümlenebileceğini ve biçembilimin çeviri eleştirisine katkılarını vurgulamıştır. Karayazıcı, biçembilimin kaynak metni okuma ve çözümlenme aşamasında önemli bir araç olduğunu ileri sürmüştür.

Çeviri amaçlı metin çözümlerinde metindilbilimden yararlanılması gerektiğini öne süren çalışmalara örnek ise, Turgay Kurultay'ın (1995) ve Ender Ateşman'ın (1992) *Çeviri Amaçlı Metin Çözümü* başlıklı çalışmalarıdır. Kurultay (1995), çeviri sürecinde çevirmenin kaynak metni belirli bir yöntemi temel alarak çözümü gerekliliği üzerinde durmuştur. Çünkü tutarlı erek metinleri oluşturmak için kaynak metnin iyi anlaşılması gerekmektedir. Ancak Kurultay'a göre, çeviri tek başına çeviri amaçlı metin çözümü değildir. Çevirmen, çeviri sürecinde bir bütün olarak erek dilde nasıl bir iletişimi gerçekleştirmesi gerektiği de göz önünde bulundurmalıdır.

Ateşman (1992) da, Kurultay gibi, çeviri sürecinde metindilbilimin önemi üzerinde durmuştur. Ateşman'a göre, çeviri sürecinin ilk aşamasını metin çözümü oluşturmaktadır. Bu aşamada çevirmen metindilbiliminden yararlanmalı ve amacı metnin çeviri süreci açısından önemli bileşenlerini ortaya çıkarmak olmalıdır. Çünkü yazar metne kazandırmak istediği işlevi, sözlüksel ya da sözdizimsel birimlerin aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Örneğin yazar sözlüksel birimleri kullanarak metne belli anlamlar yüklemek istediği zaman sözcük tekrarlarına, eşanlamlı sözcüklerin kullanımına, benzetme ya da eğretilmeye başvurabilir. Ancak sözlüksel birimler kadar sözdizimsel birimler de yazarın metni oluşturma amacına hizmet eder. Tümce içindeki sözcüklerin düzenlenişi sözdizimsel vurgulama araçlarıdır. Tümcenin bilgiyi belli sözcük dizilişleriyle kodlaması metindeki daha büyük birimlerle bağlantı oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, sözcük dizilişindeki dağılım tümcelerarası bağdaşıklığı sağlamakta ve tümceden paragrafın, paragraftan metnin işlevini belirlemektedir. Buna bağlı olarak, çeviri amaçlı metin çözümü hem içeriksel hem de işlevsel çözümü kapsamalıdır (Ateşman, 1992: 65).

Metindilbilim ve çeviribilim alanında diğer bir çalışma ise Alev Bulut'un (2002) *Çeviride Dil ve Metin* adlı çalışmasıdır. Bulut, çevirinin artık disiplinlerarası bir araştırma gerektirdiğini ve edimibilim, metindilbilim, işlevsel dilbilim ve dizgeci- işlevsel dilbilimden yararlanılmasının çeviri sürecine önemli katkıları olacağını

belirtmiştir. Bununla birlikte, dilbilimin çeviribilime sağlayacağı yararları Bulut şu şekilde açıklamıştır (Bulut, 2002: 3):

Çeviri bir karar süreci, normlara dayalı karar anları ve karar türleri toplamıdır. Ancak bu uygulamalı edim yalnızca kendi kuramından destek alan, başka etkileşimsel alanların betimleyici temellerine gereksinimi olmayan bir dil kullanım düzeyi olarak değerlendirilmemelidir. Metindilsel modelleri metin yapılarının koşut ya da karşıt çözümlemesi için kullanmak çevirmenin donanımına önemli bir katkıdır. Çevirinin, sürekli yenilenen büyük ölçekli dilbilimle ilişkisini yeniden tanımlaması çeviri sürecine yeni kapılar arayabilir.

Bulut, dilbilimin çeviribilime sağlayacağı yararı, çeviri sürecinin içerdiği aşamaları ele alarak açıklık getirmeye çalışmıştır. Bulut'a göre çeviribilim çeviri sürecinin içerdiği karmaşık aşamaları aşmada salt kendi bilim alanından yararlanmak yerine dilbilim gibi diğer bilimsel alanlardan yararlanmalıdır (Bulut, 2002: 3).

Sonuç olarak, gerçekleştirilen çalışmalar doğrultusunda çeviribilim ve dilbilim arasında karşılıklı bir etkileşimden söz edebiliriz. Kocaman bu etkileşimi şu sözleriyle özetlemiştir:

Çeviri kuramı ve eleştiri nasıl salt dilbilimden oluşmuyorsa, dilbilimsiz çeviri etkinliğinin de olmayacağı kabul edilmelidir. Özellikle metin bağıntılı çözümlemeler için dilbilim verilerinden yararlanmak kaçınılmaz görünüyor (Kocaman, 1993: 3).

Kocaman'ın da vurguladığı gibi, çeviri dil aracılığıyla yapılmaktadır. Dilbilim çalışma alanını da dil olgusu oluşturduğu için, çeviribilimin dilbilimden yaranması kaçınılmazdır. Bu çalışma bu unsuru göz önünde bulundurarak çeviri metinleri çözümleme aşamasında Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinden yararlanacaktır. Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi'nin çeviri amaçlı metin çözümleme modeli olarak seçilmesinin başlıca sebebi, dile çok geniş bir bakış açısıyla bakması ve metni oluşturan birimleri işlevsel bir yaklaşımla sunmasıdır. Bulut, bu modelin çeviri sürecinde uygulanması konusunu şöyle dile getirmektedir:

Çeviri sürecinin dilbilim odaklı bir çözümlemesini yapan araştırmacılar sıklıkla Halliday'in tasarladığı işlevsel dilbilgisinden yararlanmışlardır. Artık söylem tanımı/tanımları altında değerlendirilen bir işlevsel dilbilgisi/sözdizim kuramına gereksinim vardır. Yoksa işlevselliğin, yapı dilbilgisi düzeyinde kalması anlamın bağlamlar içinde olduğu gerçeğinin göz ardı edilmesi tehlikesi doğacaktır (Bulut,2002:25).

Bulut, burada özellikle, çeviri eyleminin salt kaynak tümcelerinin dilbilgisi kurallarına uygun olarak erek dile aktarma işleminden oluşmadığını, bağlam içinde oluşan anlamların da göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla da anlamı meydana getiren bileşenleri incelemek için çeviribilimde işlevsel dilbilgisi modellerine ihtiyaç vardır.

Bu bilgiler ışığında özellikle son on yıl içerisinde çeviribilim dilbilim ilişkisine baktığımızda, dilbilimin çeviri süreci aşamasındaki eksiklikleri veya zorlukları aşma konusunda çevirmene önemli bilgiler sağlayacağını söyleyebiliriz. Bu bölümde çeviribilimde dilbilimin etkisi üzerinde durulmuştur. Bir sonraki bölümde bu çalışmanın kuramsal temelini oluşturan Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi Modeli ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

KONU SÜREKLİLİĞİ VE ÇEVİRİ

2.1. Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi Modeli

Dili birbirimizle iletişim kurmak ve kişilerarası ilişkilerimizi ve toplumsal düzeni sürdürmek için kullanırız. Bunu yaparken, kendimiz ve aynı zamanda birbirimiz için olayları tanımlamaya ve göstermeye çalışırız. Diğer bir deyişle, dil aracılığıyla bilgiyi iletmeye çalışırız ve bunu gerçekleştirmek için var olan bağlam içersinde dilin bize sağladığı seçeneklerle anlamı oluştururuz (Bloor ve Bloor, 2004: 1-2). Bu bakımdan dil, bilgiyi ve anlamı kodlayan bir araçtır. Dilbilgisi de dil kaynağının bir parçasıdır. Çünkü dilbilgisi bir dilin altdizgelerinden birini oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, dilbilgisi bir dilin işleyişini sözcüklerle aktarır. Dolayısıyla dil incelenebilir bir olgudur. Bu yönden diğer birçok alanda olduğu gibi, inceleme aşamasında verileri yorumlayabilmemiz için bir dilbilgisi modeline ihtiyaç duyarız. (Halliday, 1994: xii). Yorumlama aşamasında geleneksel dilbilgisi dilin tüm anlamsal birimlerini ele alma ve inceleme açısından çok da yeterli değildir. M.A.K. Halliday (1994)'in oluşturduğu Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi Modeli bu gereksinimleri karşılamaya çalışmaktadır (Bloor ve Bloor, 2004: 1-2). İletişimde kullanabileceğimiz anlambilimsel birimler sonsuz sayıda olabileceğinden, dili incelemek için kullanılacak dilbilgisi modelinin de ekonomik davranıp dile dar bir açıdan bakmak yerine dili çok kapsamlı ve geniş bir bakış açısıyla ele alması gerekmektedir. Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli dil olgusunu işlevsel bileşenler bağlamında ele alması açısından dilsel dizgeleri daha kapsamlı ve çok yönlü bir incelemeye olanak sağlamaktadır (Graddol, Cheshire ve Swann, 1995: 89-91).

Dizgeci-İşlevsel Dilbilimi Londra Dilbilim Okulu çalışmaları doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Antropoloji alanında gerçekleştirilen araştırmalar Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi çalışmalarına yön vermiştir. Bu alanda çalışan dilbilimciler dili toplumsal ve kültürel bir olgu olarak algılamaktadır. Dil bu bağlam içinde insanların gereksinimlerini karşılamak için geliştirilmiştir. Buna bağlı olarak Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinin başlıca amacı, insanların belirli bir anlamı, bir bilgiyi aktarırken

dili bir kaynak olarak nasıl kullandıklarını ortaya çıkarmaktır (Graddol, Cheshire ve Swann, 1995: 89-91). Dilbilgisi de yaratılan anlamı söze dökmemizi sağlayan bir kaynaktır (Bloor ve Bloor, 2004: 2).

Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi, geleneksel dilbilgisinde olduğu gibi neyin doğru neyin yanlış veya neyi söyleyip neyi söyleyemeyeceğimizi veya dilbilgisi yanlışlarını düzeltmek için hangi kuralların uygulanması gerektiğini değil, bir metnin neden belirli bir şekilde düzenlendiğini anlamamızı sağlayacak araçlar sunar. Metin içinde kullanılan bir tümcenin kim tarafından, hangi durumlarda kime söyleneceğini inceler. Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi'nde yanlış doğru ayrımı yapılmaz. Buna karşın, Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi dil kullanıcısının iletişim seçimlerine saygı duyar ve dil kullanıcısına kullanabileceği mevcut seçenekleri de sunar. Diğer bir deyişle, Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi var olan bağlam içerisinde dili işlevi açısından ele almaktadır. Buna bağlı olarak da, dilsel dizgenin gelişimine önem verir, çünkü dilsel dizgeler insanlar arasında etkileşimi sağlayan araçlardır. Bu bağlamda, Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi dile daha çok toplumsal açıdan bakar (Martin, Matthiessen ve Painter, 1997: 1-3).

Halliday, Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeliyle dili sadece bir yönden ele almak yerine, her tür metin incelemesinde kullanılacak genel bir dilbilgisi modeli oluşturmuştur (Martin, Matthiessen ve Painter, 1997: 2). Dildeki her birim dilsel dizge içindeki işlevi doğrultusunda betimlenir. Bu bağlamda Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi, dildeki tüm birimleri (tümce, öbek v.b) işlevin organik biçimleri olarak çözümlenmektedir. Diğer bir deyişle, her dilsel birim bütüne bağlı olarak işlevsellik gösterir (Halliday, 1994: xii).

Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi'ne göre dil, "bir anlamlar dizgesi"dir. Diğer bir deyişle, dil kullanıcılarının dil edimleri anlamı oluşturur. Bu açıdan bakıldığında dilbilgisi, dilsel seçeneklere bağlı olarak anlamın dil düzleminde nasıl oluşturulduğunu dilbilgisel birimlerle inceleyen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi *anlamı ve kullanımı* dilin temel özellikleri kabul eder ve dilbilgisi kavramına bu bakış açısıyla yaklaşır. Dolayısıyla da, Dizgeci-

İşlevsel Dilbilgisi'nin anlambilimsel ve işlevsel temelli olduğunu söyleyebiliriz. Bunun dışında, Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisinin sözlükdilbilgisi alanını da kapsadığını söyleyebiliriz. Sözlükdilbilgisi kavramı sözcüklerin dilbilgisel düzlemde seçimlere bağlı olduğunu göstermektedir (Bloor ve Bloor, 2004: 2).

Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi'ne göre, dil dizgeler topluluğundan oluşur; dizgeler konuşmacıya ve yazara anlamı oluşturma aşamasında sonsuz seçenekler sunar. Örneğin saatin kaç olduğunu öğrenmek isteyen bir kişi bunu çok farklı şekillerde sorabilir:

- (1a) What's the time?
Saat Kaç?
- (1b) Tell me the time, please.
Saatin kaç olduğunu söyle, lütfen.
- (1c) I'd like to know the time.
Saatin kaç olduğunu bilmek istiyorum.

Her tümcede "time" (zaman) kavramı yer alsa da diğer sözcüklerin kullanımındaki seçeneklerin oldukça fazla olduğunu görebiliyoruz. (1a) tümcesinde soru kipi, (1b) tümcesinde buyrum kipi, (1c) tümcesinde ise bildirme kipi kullanılmıştır. Bu seçenekler dil kullanıcıları için var olan seçeneklere birer örnek sadece. Kullandığımız dil aracılığıyla bize sunulan seçenekler dizgesi içersinden seçimimizi yaparız. Bu seçenekler birbiriyle ilişki içinde olan dizgeler biçiminde gösterilmektedir. Profesyonel yazarlar iletmek istedikleri anlam ve bilgi doğrultusunda bilinçli seçimler yapar (Bloor ve Bloor, 2004: 3). Bu bağlamda, Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi çevirmene yazarın anlamı iletirken yapmış olduğu seçimleri görebilme açısından farkındalık kazandırabilir. Bu nedenle de, Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli için, seçime bağlı oluşturulan anlamın çözümlenmesi biçimi diyebiliriz. Dilin sağladığı dizgeler sayesinde seçimlerimizi yapar ve istediğimiz anlamı oluştururuz (Halliday, 1994: xiv). Halliday'e göre, bir anlatımın kurgulanması sürecinin her noktasında kısıtlayıcı dilbilgisi seçenekleriyle karşı karşıya kalmaktayız. Bu seçenekler daha çok dizisel seçenekleri oluşturur. Bu anlamda, 'Dizgeci dilbilgisi' ifadesi bize dilin bir ilişkiler (dizgeler) ağı olarak ele alınışını gösterir. Bu bağlamda dil üç aşamada incelenir: Tümce, öbek ve sözcük. Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi

modelinin temel savı, tüm dillerin dil kullanıcılarının iki temel gereksinimine bağlı olarak gelişme gösterdiğidir. Bu iki temel gereksinim, dil kullanıcılarının fikirlerini, düşüncelerini ifade etme ve diğer dil kullanıcılarıyla toplumsal ilişkilerini gerçekleştirme gereksinimidir (Graddol, Cheshire ve Swann, 1995: 89-91). Bu gereksinimleri karşılama bağlamında Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi dil kullanıcılarının var olan dilsel birimleri kullanarak nasıl iletişim kurduklarını açıklamaya çalışmaktadır. Diğer bir deyişle, Halliday'ın Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli insanların iletişim kurarken dilsel birimler arasından yaptıkları seçimleri ve bu seçimler doğrultusunda ortaya çıkan farklı anlamları açıklamaya çalışır. Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi işlevselliğini, metinlerin, dizgenin ve dilsel yapı öğelerinin yorumlamasına bağlı olarak sağlamaktadır. Bu açıdan bu model işlevseldir; çünkü dil dizgesinin rastgele seçilmediğini göz önünde bulundurarak, dilin nasıl kullanıldığına açıklama getirmeyi amaçlar. Halliday'e göre, dil dizgesi insanoğlunun ihtiyaçlarını karşılama amacıyla işlevsel olarak şekillenmiştir (1994: xii). Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli dilin nasıl kullanıldığına açıklık getirirken, dil dizgesinin kendi bünyesindeki tüm birimleri açıklaması bakımından aynı zamanda "doğal" bir dilbilgisi olduğunu da söyleyebiliriz. (Halliday, 1994: xii). Tüm bu bilgiler doğrultusunda Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinin iki nedenden işlevsel olduğunu söyleyebiliriz.

1. İşlevseldir, çünkü "insanlar dili nasıl kullanmaktadır?" sorusunu sorar.
2. İşlevseldir, çünkü dilsel dizgeyi işlevsel bir bakış açısıyla ele alır. Bu noktada, "Dil, kullanım düzleminde nasıl yapılandırılır?" sorularına yanıt arar (Eggins, 1994: 2-3).

Dolayısıyla işlev, dilde anlam dizgesinin oluşmasını sağlayan temel yapı taşlarından biridir. Çünkü işlev sadece dil kullanımında karşılaştığımız farklılıklar değildir; bunun yanı sıra işlev dilin yapılanmasını, özellikle dilin anlamsal dizgesinin yapılanmasını sağlamaktadır. (Halliday ve Hasan 1990'dan aktaran Zeyrek, 1995: 77). Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi, dili betimleme aşamasında gerçek verilerden yararlanmak ister. Bu veriler sözlü veya yazılı olabilir. Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi'nin vurguladığı diğer bir nokta ise, belirli bir toplumsal bağlam içerisinde gerçekleştirilen

iletişimin bir amacının olmasıdır. Konuşucu/yazar belirli bir amaca ulaşmak için dili kullanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda insanlar birbirleriyle iletişime geçer (Eggins, 1994: 4). Her iletişim sürecinde de dil iki temel işlevi yerine getirmektedir. Halliday, bu iki işlevi *düşünsel* ve *kişilerarası* olarak adlandırmıştır. Bu iki temel işlev, dilbilgisi içinde kodlanmıştır (Graddol, Cheshire ve Swann, 1995: 89-91). Tüm diller bu iki işlevin oluşturduğu anlamlar etrafında düzenlenmiştir. *Düşünsel* ve *Kişilerarası* işlevler dilin kullanım amacının temelinde yatan iki genel bileşeni yansıtmaktadır: çevremizde olup bitenleri anlama (düşünsel) ve bu çevre içinde diğerleriyle etkileşim içinde olma (kişilerarası) bileşenleri (Halliday, 1994: xii). Düşünsel ve kişilerarası işlevlerin oluşturduğu anlamın yanı sıra, üçüncü bir işlev ise metinsel düzlemdeki anlamdır. Bu anlamı *metinsel işlev* oluşturmaktadır. *Metinsel* işlev, *düşünsel* ve *kişilerarası* işlevin oluşturduğu iki temel anlamın bağdaşık bir şekilde sözlü veya yazılı olarak nasıl bir araya getirildiğini gösterir (Graddol, Cheshire ve Swann, 1995: 89-91). Halliday'e göre, işlevselliği dilin *düşünsel*, *kişilerarası* ve *metinsel* bileşenleri sağlamaktadır (1994: xii). Halliday bu üç ana işlevin işleyişlerini üç ayrı başlık altında ayrıntılarıyla ele almıştır (Halliday ve Matthiessen, 1997: 12):

Düşünsel İşlev: Dünyayı algılama biçimimize bağlı olarak dil, düzenleme, anlama ve ifade etme gibi işlevleri yerine getirmek için kullanılır. Bu açıdan bakıldığında, düşünsel işlev dış dünya ve kendimizle ilgili deneyimlerimizi anlamlandırma aşaması için kaynak sağlar. Bu kaynak sürekli değişim halinde olan deneyimlerimizi yapısal düzen içinde çözümleyip anlamaya çalışır (Bloor ve Bloor, 2004: 10). Düşünsel işlevi, deneyimlerimizi ve deneyimlerimizin birbiriyle gerçekleşen ilişkisini yansıtmak için kullanırız (Zeyrek, 1995: 77). Düşünsel işlevin başlıca dilsel dizgesi tümce düzeyinde *geçişlilik*dir. Halliday (1994) *düşünsel* işlevi iki alt başlık altında incelemiştir: *deneyimsel* ve *mantıksal*. Deneyimsel işlev içerik ve düşünceleri kapsarken, mantıksal işlev düşüncelerarası bağlantıyı kapsamaktadır (Bloor ve Bloor, 2004: 10).

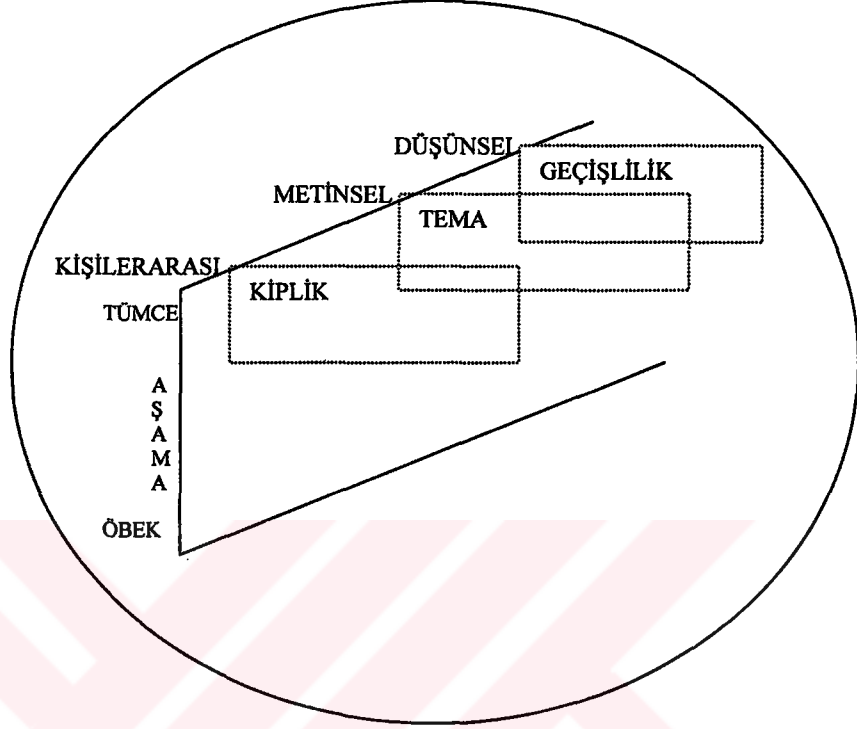
Kişilerarası İşlev: Birbirimizle etkileşime geçtiğimizde birçok kişilerarası ilişki söz konusudur. Örneğin, kandırmak, ikna etmek, rica etmek, buyurmak,

önermek, ısrar etmek, şüphe etmek, ayartmak vb. Dilbilgisi, bu gibi kişilerarası iletişimlerini oluşturacak temel kaynağı sağlamaktadır. Bu temel kaynak *kipliktir*. Kiplik bu aşamadaki dizimsel düzenlemeyi sağlar. Bu bağlamda dizge bir seçimdir. Halliday'ın temel savı, dilin insanların etkileşim ve iletişim gereksinimlerine göre oluşturulduğu ve dilbilgisinin de bu iletişimi sağlayan kaynak olduğudur. Halliday'e göre, var olan bu kaynaktan iletişim amacımız doğrultusunda seçim yaparız. Söz konusu seçim de bize başka bir şey söylememek için verilmiş bir kararı gösterir. Seçilmiş her dilsel öge iletişimi gerçekleştirme ve sürdürme işlevini gerçekleştirir. Kişilerarası işlev, bu bağlamda, konuşucu ve dinleyici arasındaki iletişimi sağlamayı yüklenmektedir (Halliday ve Matthiessen, 1997: 12).

Tüm bu bilgiler ışığında dilbilgisinin, *Düşünsel* ve *Kişilerarası* bileşenleriyle dilde anlamı oluşturduğunu söyleyebiliriz. Diğer bir deyişle, bu iki bileşen insanlarla iletişimsel edim içerisinde yer almamızı, belirli rolleri üstlenmemizi ve duyguları, davranışları ve yargıları anlamamızı ve ifade etmemizi sağlar (Bloor ve Bloor, 2004:11).

Metinsel işlev: Bu üçüncü işlev metnin oluşturulmasıyla ilişkilidir. Metni oluşturma ise, kişilerarası ve düşünsel anlamların konuşucu ve dinleyici tarafından paylaşılan bilgi olarak aktarılma sürecinde gerçekleşmektedir. (Matthiessen ve Halliday, 1997: 10). Burada kullanılan başlıca dilsel dizge ise *tema*dır. *Tema* bilginin aktarılmasında kullanılan çıkış noktasıdır. Metinsel işlev iletişimde verilmek istenen anlamı gerçekleştirme görevini üstlenmiştir. Yani metinsel işlev, düşünsel ve kişilerarası bileşenlerdeki anlamları paylaşımına açık bilgi olarak aktarılmasını sağladığı gibi, konuşucuyu da, dinleyicinin metni yorumlamasını sağlayacak yönlendirici stratejilerle donatır. Bu stratejiler, dinleyicinin/okuyucunun, konuşucu/yazarın yönlendirme biçimine göre, metnin yorumlanmasını sağlar (Matthiessen ve Halliday, 1997: 15). Halliday ve Matthiessen, bu üç ana işlevin dilsel dizge düzleminde nasıl işlediklerine bir şemayla açıklık getirir:

Şema 3. Ana işlevlerin dilsel dizgeler içindeki yeri

Şema 3’de gördüğümüz gibi düşünsel, kişilerarası ve metinsel işlevler aynı anda gerçekleşmektedir. Dizgesel yönden ele alırsak, kiplik (kişilerarası), geçişlilik (düşünsel) ve *tema* (metinsel) tümcenin dizge ağı içinde gerçekleşen eşzamanlı bileşenlerdir. Diğer bir deyişle, ana işlevler tümcenin tüm dizge ağı içinde var olan kümeler olarak algılanmaktadır (Matthiessen ve Halliday, 1997: 16). Dilin kullanıldığı hemen her durumda, bu üç işlev de aynı anda bağlama bağlı olarak anlamı oluşturur. Çünkü dilbilgisindeki belirli özellikler düşünsel işlevi desteklerken, diğer özellikler kişilerarası işlevi yada metinsel işlevi desteklemektedir. Tümcenin sözlükbilgisel düzleminde, bu ana işlevlerin birbiri içine geçmesi konuşucu/yazar ve dinleyici/okuyucu arasındaki iletişimi sağlayan metnin anlamının oluşturulmasını sağlamaktadır (Bloor ve Bloor, 2004: 11-12). Böylece, kişilerarası ve düşünsel bileşenlerle verilmek istenilen bilgi metinsel işlev aracılığıyla metin bağlamına taşınmaktadır. Dolayısıyla da metin düzleminde konuşucu/yazar ve dinleyici/okuyucu arasında bilgi alışverişi gerçekleşmektedir. Metinsel bileşen, metni oluşturma safhasında geçişi ve birçok farklı metinsel durum kullanımını (konu

süreklilik ve karşıtlık) içermektedir. Bu geçiş ve metinsel durumlar bilgi paylaşımını sağlamaktadır. Konuşucu/yazar, metni yorumlama aşamasında metni oluşturmada kullandığı birimlerle dinleyiciyi/okuyucu yönlendirir. Tümce düzeyinde başlıca metinsel dizge *tema*dır (Matthiessen ve Halliday, 1997: 16). Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeline göre *düşünsel* ve *kişilerarası* işlevler metinsel işlev aracılığıyla tümcede kodlanmaktadır. Bu kodlama tümce düzleminde iki bileşenle gerçekleştirilmektedir: *tema* ve *rema*. *Tema* dizgesi yerel bir çevre oluşturarak bir başlangıç noktası yaratır. Bu başlangıç noktasının yönlendirici etkisiyle dinleyici/okuyucu, bilgiyi yorumlar. Bilginin *tema* ile ilgili olup olmadığı irdelenip anlamsal safhaya dahil edilme işlemi dinleyici/okuyucunun anlamsal ağı içerisinde gerçekleşir. Konuşucu/yazar, metinsel dizgeyle, dinleyici/okuyucunun anlamsal ağı içerisindeki yerini belirler. Metni anlamlandırma aşamasında her tümce belirli bir başlangıç noktasından ortaya çıkacaktır. Başlangıç noktası olarak işlev gören yerel çevre *temayı*, bu çevre içerisinde iletilen de *remayı* verir (Matthiessen ve Halliday, 1997: 18). Dizgeci İşlevsel Dilbilgisi modeline göre, *düşünsel* ve *kişilerarası* bileşenleriyle oluşturulan anlam, metinsel işlevle kurgulanmaktadır. Dolayısıyla, bilgiye ulaşmak için tümcede bilgiyi kodlayan *tema* yapısına bakmak bizi anlama götürecektir.

Sonuç olarak, Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli, metni anlamsal, edimbilimsel ve sözdizimsel boyutlarıyla ele alan bir modeldir. Metnin derinliğini ve çok yönlülüğünü sistemli bir biçimde göstermektedir. Bu model metinde anlamın oluşmasına katkıda bulunan bağlamsal özellikleri belirlemeye yardımcı olmak, dilin hangi işlevlerini yerine getirmek üzere tümceleri bir araya getirdiğini irdelemektedir. Bu özellikleriyle çeviri amaçlı metin çözümlemesinde başvurulabilecek bir modeldir. Birinci bölümde değindiğimiz gibi çeviri sürecinin önemli bir aşamasını çeviri amaçlı metin çözümlemesi oluşturmaktadır. Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli temel alınarak gerçekleştirilecek metin çözümlemesi, çevirmeni çeviri kararları sürecinde önemli bilgilerle donatabilir. Kaynak metnin ileti, içerik ve anlam açısından çözümlenmesini sağlamakla kalmayıp erek metinde bu temel yapı taşlarının nasıl oluşturulacağı konusunda da yol gösterici olabilir (Zeyrek, 1995: 78-84). Diğer bir deyişle, bu model metne, durağan tanımların aksine daha devingen odaklı

yaklaşmaktadır (Bulut, 2002: 5), çünkü metni işlevden ayrı tutulmayan anlam boyutuyla ele alır (Zeyrek, 1995: 78). Bu görüş doğrultusunda, bu çalışma Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinin metin içi bilgi akışını sağlayan birimleri açığa çıkarması bakımından çeviri amaçlı metin çözümlemesi için uygun yaklaşım olduğunu göstermeye çalışacaktır.

Bu bölümde çalışmamızın kuramsal çerçevesini oluşturan Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli tanıtılmıştır. Bir sonraki bölümde, Halliday'in metinsel işlev başlığı altında ele aldığı *tema yapısı*, bu çalışmanın temelini oluşturan çözümleme alanını oluşturduğu için, ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

2.2. Tema ve Rema Yapısı

2.2.1. Temanın Tanımı

Bir önceki bölümde Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli ayrıntılarıyla ele alınarak çeviri açısından önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Aynı bölümde Halliday'in dil dizgesinde anlamı oluşturan kişilerarası, düşünsel ve metinsel işlevlerinden de bahsetmiştik. Kişilerarası ve düşünsel anlamlar metinsel işlev aracılığıyla çizgisel düzlemde kodlanmaktadır. Dolayısıyla tümce içerisindeki ileti *tema-rema* yapısı ile verilmektedir. Bu bölümde çeviri amaçlı metin çözümlemesinde kullanılacak *tema* yapısı ayrıntılarıyla ele alınacak ve *tema* yapısının metin bağdaşıklığını sağlamadaki rolü açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra ise, *tema* yapısının metin bağdaşıklığını oluşturarak *konu sürekliliğini* sağlamadaki işlevi üzerine durulacaktır.

Tema yapısının irdelenmesinden önce *tema* kavramının tanımlanması gerekmektedir. Halliday, *temayı* “*hakkındalık*” kavramıyla açıklamaktadır. Halliday İngilizcede sözcük dizilişinin *temayı* belirlemede bir ölçüt olduğunu vurgular. Buna bağlı olarak da, tümce-başı konumunu işlevsel kabul eder ve tümce-başı konumdaki *tema* “*hakkında konuşulan şey*”dir. Diğer bir deyişle, *tema* “*iletiyi veren öge* olarak tümcenin başlangıç noktası”dır (Halliday, 1994: 37-38). Bu tanım doğrultusunda,

Halliday bilginin kodlandığı tümceyi *tema-rema* olarak iki bölüme ayırır. *Tema* tümcede iletinin başlangıç noktasını oluşturur. Dolayısıyla, *tema* ögesi ilişkilendirme görevini üstlenmiş olur. Tümcedeki ilk ögedir. Dil kullanıcısının ne hakkında konuşmak istediğini *tema* verir (Halliday, 1994: 37). Tüm bu tanımları bir örnekle ele alalım.

(2) Ayşe hastalandı.
tema rema

Bu tümcede Ayşe tümcenin *temasıdır*. Dolayısıyla tümce Ayşe ile ilgilidir. Tümce bize Ayşe hakkında bilgi vermektedir. *Rema* ise, *temayı* tamamlayan bölümdür. *Tema-rema* örgüsü iletişim sırasında iletiyi düzenleme araçlarından biridir. *Tema* iletinin başlangıç noktasını oluştururken, *rema* da iletinin işlemlendiği diğer bölümü oluşturur. *Tema*, bağlama bağlı olarak bilgi birimlerinin tümce içerisinde dağılımını ve konumunu belirlemektedir. İletişim sırasında bilgiyi sıralama, dolayısıyla düzenleme biçimi büyük bir öneme sahiptir. Bilgiyi dinleyiciye iletirken yapmış olduğumuz sıralama dinleyicinin bilgiyi anlaması açısından önemlidir. Her konuşucu/yazar genel olarak kolay anlaşılacak ister ve bunun için tümcelerini bu amaç doğrultusunda düzenler. Diğer bir deyişle, konuşucular/yazarlar metni üretirken nasıl bir *tema* örgüsü izlemeleri gerektiğini bilirler. Bu sayede anlatmak istediklerini dinleyiciye/okuyucuya ulaştırırlar. Bunun nedeni, tüm tümcelerinin bilgiyi barındıran bir bilgi örgüsüne sahip olmasıdır. Hem sözlü hem de yazılı metin oluştururken iletişimi sağlamak için *tema* yapısını kullanırız (Bloor ve Bloor, 2004:64). *Tema* yapısını incelemeyen önce *tema* ve *özne* kavramının açıklığı kavuşturulması gerekmektedir. Çünkü *özne* durumundaki ögenin, *tema* olarak adlandırdığımız birimin işlevini zaten yerine getirdiği düşünülebilir. Böyle bir karışıklığa yol açmamak için *özne* kavramının açıklanması yerinde olacaktır.

Geleneksel dilbilgisine göre her tümce *özne* olarak işlev gören bir ögeye sahiptir (Halliday, 1994: 30):

(3)The duke gave my aunt this teapot.
'Dük halama bu demliğı verdi.'

(3)'deki tümcede *the duke* öznedir. Öznenin tümcede üstlenmiş olduğu işlevi çerçevesinde özneyi ele alırsak, öznenin rolünü belirleyen bir tanıma ulaşmak çok da kolay değildir. Bunun nedeni geleneksel dilbilgisinde özneye farklı işlevler yükleyen bir çok tanımın önerilmiş olmasıdır. Bu farklı tanımlara göre, özne iletiyle yakından ilişkili olan öge, tümcede verilen olayın doğruluk değerini veren öge ve eylemi gerçekleştiren ögedir. Bu tanımları irdelediğimizde, her üç tanımın farklı kavramlara gönderme yaptığını söyleyebiliriz. Bu durumda, (3)'de özne konumundaki öge üç tanımda da verilen göndermeleri karşılamaktadır. Öznenin gerçekleştirmiş olduğu bu üç farklı işlevi tanımlama amacıyla 19. yüzyılın ikinci yarısında dilbilgisi üzerine yapılan çalışmalar sonucunda *psikolojik özne*, *dilbilgisel özne* ve *mantıksal özne* ifadeleri kullanılmıştır. Psikolojik özne iletiyle yakından bağlantısı olan ögeyi ifade etmektedir. Psikolojik kavramının kullanılmasının nedeni ise, konuşucunun tümcesini oluştururken zihninde neyi başlama noktası olarak seçtiği ile ilintili olmasından kaynaklanmaktadır. *Dilbilgisel özne* kavramının kullanılmasının başlıca nedeni de, özne ve yüklem arasındaki bağlantının tümüyle dilbilgisel olmasıdır. *Mantıksal özne* de, eylemi gerçekleştireni verir. Bu bilgiler doğrultusunda (3)'deki örneği tekrar ele alırsak, özne konumundaki ögenin her üç özne ulamını da karşıladığını görebiliriz.

Tablo 1. Psikolojik, dilbilgisel ve mantıksal özne olarak işlev gören öge

The duke	gave	my aunt	this teapot
Psikolojik özne			
Dilbilgisel özne			
Mantıksal özne			

Tablo (1)'de gördüğümüz gibi *the duke* özne olarak ileti ile yakından ilişkili olan ögedir. İfadenin doğruluk payını gösteren öge konumundadır ve aynı zamanda eylemi gerçekleştirendir. Bu durumda her üç işlevi yerine getiren birim tek bir ögedir. Ancak, tümce içersindeki sözcük dizilişindeki farklılıklar işlevlerin farklı ögelere gönderme yapmasına neden olabilmektedir. Bu durumda (3)'deki örneği farklı bir sözcük dizilişiyle ifade edebiliriz (Halliday, 1994: 32):

(3) The duke gave my aunt this teapot.

'Dük halama bu demliği verdi.'

(4) This teapot my aunt was given by the duke.

'Bu demlik halama dük tarafından verildi.'

(4)'deki tümcede, yukarıda verilen özneye ilişkin üç tanım farklı öğeler tarafından karşılanmaktadır.

Tablo 2. Psikolojik, dilbilgisel ve mantıksal özne olarak işlev gören farklı öğeler

this teapot	my aunt	was given by	the duke
Psikolojik özne	Mantıksal özne		Dilbilgisel özne

Tablo (2)'de gördüğümüz gibi "this teapot" *psikolojik özne*, "my aunt" *mantıksal özne* ve "the duke" *dilbilgisel özne* tanımlarında verilen işlevleri yerine getirmektedir. *The duke* burada da eylemi gerçekleştiren konumundadır. Ancak bilgiyle yakından ilişkisi olan *my aunt* ise mantıksal öznenin işlevini yerine getirmektedir (Halliday, 1994: 32). Örnek (3)'de gördüğümüz gibi, tümce-başında yer alan özne üç farklı işlevi gerçekleştirirken, örnek (4)'de olduğu gibi tümcenin sözcük dizilişi değiştiğinde bu işlevleri farklı öğeler üstlenebilir. Dolayısıyla da konuşucunun iletişimde çıkış noktası olarak seçtiği bilgide farklılık oluşacaktır. Halliday dilin bize sunmuş olduğu seçenekleri göz önünde bulundurarak yukarıda belirttiğimiz üç farklı özne için farklı kavramlar kullanmayı tercih etmiştir. Psikolojik özne için *tema*, dilbilgisel özne için *özne* ve mantıksal özne için *kılıcı* kavramlarını kullanmıştır. Bu kavramlara göre (3)'teki örneği tekrar inceleyecek olursak, tümce içerisindeki her birimin hangi işlevi yerine getirdiğini daha açık görebiliriz (Halliday, 1994: 32):

Tablo 3. Tema, özne ve kılıcı

this teapot	my aunt	was given by	the duke
tema	özne		Kılıcı

(3) ve (4)'deki örnekleri karşılaştırdığımızda sözcük dizilişindeki farklılıkların öğelerin işlevlerinde de farklılık yarattığını gördük. Tümcenin sözcük dizilişi

değiştğinde, ögelerin üstlendiği işlevlerin nasıl farklılık gösterebileceğini (3)deki örneği tekrar ele alarak aşağıdaki tablolarda görebiliriz (Halliday, 1994: 32):

Tablo 4. Tema, özne ve kılıcı olarak işlev gören ögeler

My aunt	was given	this teapot	by	the duke
tema				kılıcı
özne				

Tablo 5. Tema, özne ve kılıcı olarak işlev gören ögeler

this teapot	the duke	gave to	my aunt
tema	özne		
	kılıcı		

Tablo 6. Tema, özne ve kılıcı olarak işlev gören ögeler

By	the duke	my aunt	was given this teapot
	tema kılıcı	özne	

Olası seçenekleri düşünerek, bu seçeneklerin neden ve nasıl bir anlam farklılığı yarattığı, *tema* yapısını çözümleme yaklaşımları tarafından ortaya konmaya çalışılmaktadır. Her dilde tümce iletiyi kodlama görevini üstlenir ve belirli bir örgü oluşturarak söylem akışını sağlar (Halliday, 1994: 32). Ancak *temanın* kodladığı bu örgü, dilden dile farklılık gösterebilir. Bu açıdan çeviribilim alanında da *tema* örgüsünü çözümlemenin çeviri sürecine ve çeviri ürününe katkıları olacağı açıkça görülmektedir. Tümce içinde bilginin nasıl kodlandığını çözümleyebilmesi çevirmene önemli bir beceri kazandıracaktır. Diğer bir deyişle, çevirmen bilginin tümcede nasıl yapılandığı ve bu yapılanmayı etkileyen faktörleri ortaya çıkararak çeviri sürecinde karşılaştığı sorunları daha kolay aşabilir. Dolayısıyla, kaynak ve erek metin arasında metinsel eşdeğerlik sağlanabilir.

Metinsel işlevin dizgesi olan *temayı* tanımladıktan sonra bir sonraki bölüm tümce düzleminde *tema* yapısını ele alacaktır. Çeviri metinlerde *konu sürekliliğini* çözümlemeyi amaçlayan bu çalışmada kaynak dili İngilizce ve erek dili de Türkçe oluşturduğu için, her iki dilde bilginin tümce düzleminde nasıl kodlandığının ayrı

ayrı ele alınması kaçınılmazdır. Bir sonraki bölümün temel konusu da bu olacaktır.

2.3. İngilizcede Tema

2.3.1. Bildirim Tümcelerinde Tema

İngilizcede sözcük dizilişi sabittir ve *tema* tümcedeki konumuyla belirlenir. Yazılı ve sözlü iletişimde *tema* konumu tümce-başı konumdur (Halliday ve Matthiessen, 2004: 65). *Tema* ve öznenin örtüştüğü belirtisiz bildirim tümcelerinde *tema* belirtisizdir. Ancak *tema* konumunda özne dışında farklı bir öge yer alırsa bu konumda yer alan *tema* belirtilidir. İngilizcede belirtisiz bildirim tümcelerinde *tema*, özne ve kılıcı aynı öge tarafından karşılanabilmektedir:

(5) I ran away.
tema rema
'Ben (evden) kaçtım.'

(5)'deki tümcede tümce-başında yer alan öge *tema*, özne ve kılıcı görevlerini üstlenmiştir. Tümce-başı konumunda yer alabilen ögeler sadece *tema* ve özne özelliği de gösterebilir.

(6) An operating system runs a computer.
tema rema
'İşletim sistemi bilgisayarı çalıştırır.'

Örnek (6)'da tema konumunda yer alan *an operating system* tümcenin hem öznesi hem de tümcenin temasını oluşturmaktadır. Örnek (5) ve (6)'da olduğu gibi tümcede tümce-başı konumunda yer alan ve düşünsel işlevi yerine getiren *tema konusal tema* olarak da ifade edilmektedir. Bu örneklerde tümce-başı konumdaki ögeler adöbeklerinden oluşmaktadır. İngilizcede adöbeklerinden oluşan *temayı* vurgulamak için *as for* (-e gelince), *with regard to* (-e dair) veya *about* (hakkında) gibi ifadeler kullanılmaktadır. Böyle bir kullanımda *tema*, tümcedeki uygun bir adilla aktarılır (Halliday ve Matthiessen, 2004: 65).

- (7) As for Pope John Paul, he is known to be very keen on sport.
'Papa Jean Paul'a gelince, kendisi spora olan merakıyla
tanınmaktadır.'

(7)'de *tema* konumunda bulunan Pope John Paul "as for" ile belirtilmiş ve tümcede "he" adıyla *tema* aktarılmıştır. Bu gruptaki tümcelerde *tema* uygun bir adla tümcenin sözdizimsel yapısı içindeki doğal konumuyla ayırt edilmektedir. İngilizcede *tema* sadece adöbekleriyle kodlanmamaktadır. *Tema* aynı zamanda belirteç ya da ilgeç öbeği de olabilir:

Tablo 7. Tema konumundaki belirteç ve ilgeç öbekleri

Once upon a time	there were three bears.
Very carefully	she put him back on his feet again.
For want of a nail	the shoe was lost.
With sobs of tears	he sorted out those of the largest size.
Tema	Rema

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, İngilizcede tümce-başı konumda özne bulunduğunda *tema* belirtisiz konumdadır. Ancak başka öğeler de tümce-başı konumuna gelebilir. Bu durumda *tema* belirtili özellik gösterir. En sık görülen belirtili *temayı* belirteç öbekleri (*today, suddenly*) veya eklenti olarak işlev gören ilgeç öbekleri (*at night, in the corner, without much hope*) oluşturur. *Tema* konumunda bulunma olasılığı az olan birim ise tümleçtir. Bildirim tümcesinde *tema* seçimlerini Halliday bir tablo halinde şu şekilde özetlemiştir (Halliday, 1994: 44):

Tablo 8. Bildirim tümcesinde tema

	İŞLEV	SINIF	ÖRNEK TÜMCE
belirtisiz tema	Özne	ad öbeği:adıl baş sözcük	I had a little nut tree.
	Özne	ad öbeği: cins veya özel ad	Mary had a little lamb.
	Özne	adlaştırma	What I want is a proper cup of coffee.
belirtili tema	Eklenti	belirteç öbeği;	Merrily we roll along
		ilgeç öbeği	On Saturday night I lost my wife
	Tümleç	adöbeği; adlaştırma	A bag of pudding the King did make.

Tablo (8)'de gördüğümüz gibi, en fazla belirtililik gösteren yapı tümleçtir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, *tema* konumunda *ad öbeği*, *belirteç öbeği* veya *ilgeç öbeği* yer alabilir. Öbeklerden oluşmalarına rağmen sadece bir kurucu işlevi yüklendikleri için bu tip *temalar basit tema* grubuna girmektedir (Halliday, 1994: 40). Bunun dışında *basit tema* başlığı altında farklı tümce örneklerini barındıran özel *tema* yapıları da bulunmaktadır. Örneğin:

- (8) What the duke gave to my aunt was the teapot.
tema rema
'Dükün halama vermiş olduğu şey demlikti.'

(8)'de *tema* *what the duke gave to my aunt*'tur ve *basit tema* grubuna girmektedir; çünkü tüm öğeler sadece bir kurucuyu oluşturmaktadır. Bu gruptaki *temaları* Halliday *tematik eşbirimler* olarak tanımlamaktadır. Çünkü *tematik eşbirimler tema = rema* şeklinde bir eşitlik yapısı oluşturmaktadır. *Tematik eşbirimler* ile belirtisiz *temalar* arasındaki farkı bir örnekle açıklayalım:

- (9a) What the duke gave to my aunt was the teapot.
tema rema
'Dükün halama vermiş olduğu şey demlikti.'

- (9b) The duke gave my aunt that teapot.
tema rema
'Dük halama o demliği verdi.'

Bu iki farklı *tema* yapısını bilgiyi kodlaması açısından ele aldığımızda, iki tümce mantık-anlamsal açıdan aynı bilgiyi taşıırken, edimbilimsel açıdan farklılık göstermektedir. Bu durumda tümcedeki öğelerin farklı edimbilimsel işlevler yüklenmiş olması farklı edimbilimsel bilgi vermektedir. Dolayısıyla, (9a) tümcesi bilgiyi, 'dükün halama vermiş olduğu hediye hakkında bilgi vereceğim: hediye demlikti', şeklinde kodlamaktadır. (9b) tümcesi ise, bilgiyi 'dük hakkında bilgi vereceğim, dük halama bir demlik verdi' şeklinde kodlamaktadır (Halliday,1994:42).

Sonuç olarak örneklerde de gördüğümüz gibi, dil dizgesi bilginin kodlanmasında dil kullanıcılarına çeşitli seçenekler sunar ve bu seçenekler belli *tema* yapılarını gerektirir. Burada aldığımız tüm *tema* örnekleri *basit tema* grubuna aittir. Tümce içinde *konusal tema* dışında başka *tema* çeşitleri de yer alabilir. Bu durumda

tümce *çoklu tema* yapılarını barındırır. Tümce düzleminde *tema* farklı birimlerin bir araya gelmesiyle meydana gelmiş ise, bu birimler *çoklu tema* başlığı altında incelenmektedir. Çeviri metinlerde *konu sürekliliğini* ele alan bu çalışmamızda, *konu sürekliliğini* sağlayan bilgi birimlerini inceleyeceğimiz için bir sonraki bölümde *çoklu tema* yapılarını ele almak yararlı olacaktır.

2.3.2. Çoklu Tema

Basit temaları ele aldığımız bir önceki bölümde tümce içinde *konusal tema* konumunda yer alan birimin çok sayıda sözcükten meydana gelse de, sadece bir kurucuyu temsil ettiği için *basit tema* grubuna girdiğini belirtmiştik. Ancak *konusal tema* birimi konumundan önce gelen birimler, gerçekleştirdikleri işlevlere göre *çoklu tema* grubu altında farklı başlıklarda incelenmektedir. *Çoklu tema* birimleri işlevlerine göre Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinde dilin gerçekleştirdiği üç ana işlevle bağlantılıdır (Halliday ve Matthiessen, 2004: 79). Örneğin düşünsel bileşenin işlevini yerine getiren düşünsel *tema*, tümcenin ne hakkında olduğunu, yani tümcenin konusunu kodlamaktadır. Dolayısıyla da, *konusal tema* olarak adlandırılır (Eggins, 1994: 276):

Tablo 9. Konusal tema

In most infants	there are frequent episodes of crying with no apparent cause.
konusal tema	rema

Tablo 10. Konusal tema

I	have given blood 36 times.
konusal tema	rema

Tablo (9) ve (10)'da örneklenen *tema* konumundaki öğeler *konusal temayı* temsil etmektedir. Ancak düşünsel bileşeni gerçekleştiren *konusal tema* dışında metinsel ve kişilerarası bileşenin işlevini yerine getiren *metinsel* ve *kişilerarası temalar* da bulunmaktadır. Tümce-başı konumunda sadece *konusal tema* bulunabildiği gibi *konusal temayla* birlikte metinsel ve/ya *kişilerarası temalar* da yer alabilmektedir.

Bir sonraki bölümde metinsel ve *kişilerarası temaları* tümce düzleminde hangi birimlerin oluşturduğu ele alınacaktır.

2.3.2.1. Metinsel Tema

İngilizce dil kullanıcıları konuşma sırasında “well” veya “anyway” gibi ifadeler kullandıklarında bir konu hakkında konuşmayı sürdürmeye veya düşüncelerini ifade etmeye çalışmaktadır (Eggins, 1994: 281):

Tablo 11. Metinsel tema (süreklilik eklentisi)

Well,	they	give you a cup of tea.
Metinsel tema	konusal tema	Rema

Tablo (11)'de *konusal temayla* birlikte *metinsel temanın* yer aldığı *tema yapısını* görmekteyiz. *Metinsel temayı* oluşturan öge düşünceyi vurgulama amacıyla kullanılmıştır. Bu ifadeler dışında “but”, “then”, “however”, “nevertheless”, “therefore” gibi bağlaç eklentileri de aynı işlevi sağlamaktadır.

Tablo 12. Metinsel tema (bağlaç eklentisi)

But	in Switzerland	they give you a cognac.
Metinsel tema	konusal tema	Rema

Tablo (12)'de tümce-başı konumda bir bağlaç eklentisi yer almakta ve *metinsel tema* işlevini yerine getirmektedir. Süreklilik ve bağlaç özelliklerini gösteren ögeler iletişimde metinsel işlevi gerçekleştirdiği için *metinsel tema* olarak kabul edilmektedir (Halliday ve Matthiessen, 2004: 81).

2.3.2.2. Kişilerarası Tema

Konuşucu/yazar metinde geçen bir önceki tümceye gönderme yaparak yorum getirmeye çalıştığında tümcesine “honestly”, “really”, “probably” gibi eklentilerle başlayarak bir sonraki önermenin doğruluğunu, gerçekliğini ve kesinliğini vurgulamak isteyebilir (Eggins, 1994: 279):

Tablo 13. Kişilerarası tema (kip eklentisi)

Maybe	Stephen	could help
Kişilerarası tema	konusal tema	rema

Kip eklentileri dışında metinde var olan bağlama göre konuşucu/yazar “happily”, “unfortunately” veya “clearly” gibi ifadelerle var olan bir durum karşısındaki tavrını ortaya koyabilir (Eggins, 1994: 280):

Tablo 14. Kişilerarası tema (yorum eklentisi)

Fortunately,	the bomb	didn't explode
Kişilerarası tema	konusal tema	rema

Her iki kullanım *kişilerarası tema* başlığı altında *kip eklentileri* veya *yorum eklentileri* adıyla incelenmektedir. *Kişilerarası tema* da *metinsel tema* gibi *konusal temadan* önce gelir (Eggins, 1994:280). *Kip eklentileri* ve *yorum eklentileri* dışında *kişilerarası tema* grubuna giren diğer ifadeler ise, birisine seslendiğimizde kullandığımız ifadelerdir. Örneğin “John”, “my dear”, “darling” ve “hey” gibi (Eggins, 1994: 279).

Tablo 15. Kişilerarası tema

Stephen	do	you	want more soup
Kişilerarası tema	Kişilerarası tema	konusal tema	rema

Kişilerarası tema olarak tümcede yer alan diğer bir birim ise tümcedeki kip-belirleyici temadır. Tümce kipi, çekimli birim veya *tema* konumundaki soru sözcükleriyle belirlenebilmektedir (Bloor ve Bloor, 2004: 78):

Tablo 16. Kip ve çoklu tema

Did	he	write down anything of importance
Could	I	have your name?
Kişilerarası tema	Konusal tema	Rema
Çoklu tema		Rema

“Did” tümcede çekimli birimdir ve *kişilerarası tema* grubu içinde yer alır. “Could” ise *tema* konumuna gelerek tümcenin soru kipini oluşturmuştur. Tüm *metinsel* ve *kişilerarası temaların* tümcede nasıl konumlandıklarını bir örnekle inceleyelim (Bloor ve Bloor, 2004: 78).

Tablo 17. Belirtisiz tümcelerde çoklu tema yapısı

Well	children	the story	is about to continue
Metinsel tema	Kişilerarası tema	Konusal tema	Rema
Çoklu tema			Rema

Tablo (17)’de gördüğümüz gibi, tümcede öykü anlatıcısı çocuklara seslenmektedir. “Well” sözcüğünün öykü anlatımına devam ettiğini vurgulamak için kullanmış, dolayısıyla da “well” metinsel işlevi yerine getirdiği için *metinsel temadır*. Öykü anlatıcısının çocuklara “children” diye seslenmesi ise, karşılıklı iletişimde kişilerarası işlevi yerine getirdiği için *kişilerarası temadır*. Tümcenin geri kalan bölümünü ise *remayı* oluşturmaktadır. Belirtisiz tümcelerde *çoklu tema yapısını* inceledikten sonra belirtilik özelliği gösteren *çoklu tema yapısını* da aşağıdaki tabloda görebiliriz (Bloor ve Bloor, 2004: 78):

Tablo18. Belirtili koşul eklentileri

Ladies and gentlemen	last time	I was talking about the concept of theory
Kişilerarası tema	Konusal tema	Rema
Çoklu tema		Rema

Tablo (18)’daki örnekte konuşmacı (öğretim elemanı) dinleyicilere (öğrenciler) seslenme edimini *kişilerarası tema* ile yerine getirmektedir. Ancak *konusal tema* konumunda belirtili *tema* yer almaktadır. Konuşmacının *konusal tema* olarak *last time* eklentisini seçmesinin sebebi, bir önceki sunumu hatırlatma amacından kaynaklanmaktadır. Konuşucu bu amaç doğrultusunda konu sürekliliğini sağlamak için tümcesinin çıkış noktası olara *last time* ifadesini *konusal tema* olarak seçmiştir.

İngilizcede *tema yapısına* ilişkin bu bilgiler ışığında, *konusal temanın* düşünsel işlevi yerine getirerek tümcenin ne hakkında olduğunu kodladığını

söyleyebiliriz. *Kişilerarası tema* ise, temel olarak, tümcenin kipini belirlemede, *metinsel tema* da tümceleri bağlamla ilişkilendirerek metin bağdaşıklığına katkıda bulunmaktadır. Örneğin *metinsel* ve *kişilerarası tema* yapısının bu işlevlerinden yola çıkarak Whittaker (1995) ekonomi ve dilbilim alanında yazılmış sekiz bilimsel makalenin tümce-başında yer alan *kişilerarası* ve *metinsel tema* yapılarını çözümlenmiştir. Whittaker'e göre, tema metinde iki önemli işlevi yerine getirmektedir: bir önceki tümce ile bağlantıyı sağlamakta ve aynı zamanda okuyucunun metnin iletisine ulaşması için metnin okuyucu tarafından kolayca işlenmesi konusunda yol göstermektedir (Whittaker,1995:105). Temanın önemli işlevlerinden yola çıkarak Whittaker, anadili İngilizce olmayan okuyuculara İngilizce bilimsel metinleri okurken metni daha kolay işlenmelerini sağlayacak ipuçları bulmaya çalışmıştır (Whittaker,1995:106). Whittaker'e göre, Halliday'in bakış açısı ile metinleri ele almak metinde çoklu tema yapılarını çözümlenmek, yazılı metni oluşturma ve metnin okuyucu aracılığıyla işlenmesi konusunda önemli bilgilere ulaşmamızı sağlayacaktır (Whittaker, 1995: 106-115).

Sonuç olarak, düşünsel işlevi yerine getiren konusal tema yapısı kadar metinsel tema ve kişilerarası tema yapıları da metinde bilgi akışını sağlamada önemli görevler üstlenmektedir. Bu bölümde İngilizcede tema yapısını ayrıntılarıyla incelemeye çalıştık. İncelememizde konuşucunun vermek istediği bilgi doğrultusunda uygun ögeyi tümce-başı konumuna getirdiğini gördük. Dolayısıyla, tümce-başında yer alan *tema*, konuşucu/yazarın seçimleri doğrultusunda tümcede bilgiyi kodlamaktadır. Tümce düzleminde oluşturulan *tema* yapısı metinde bir ağ oluşturarak *konu sürekliliğine* katkıda bulunmaktadır. Türkçede *tema* yapılarına geçmeden önce tümcede bilgiyi kodlayan *tema yapısı* dışında tümcenin bilgi yapısı da Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeline göre ele alınacaktır. Türkçede *tema* konusunda gerçekleştirilen çalışmalar "bilgi yapısı" başlığı altında incelenmiştir. Dolayısıyla Halliday'in bakış açısıyla bilgiyi kodlayan *verilmiş-yeni* dizilindeki *bilgi yapısını* da açıklamak bu çalışma için yararlı olacaktır.

2.4. Bilgi Yapısı: Verilmiş Bilgi-Yeni Bilgi

Halliday, bilgiyi tümcede kodlayan yapıyı iki başlık altında incelemiştir. Birincisi bir önceki bölümde incelediğimiz *tema* yapısıdır. İkincisi ise bilgi yapısıdır. Halliday, bilgi yapısını meydana getiren birimleri *verilmiş* ve *yeni bilgi* kavramlarıyla ifade etmektedir. Halliday'ın yapmış olduğu bu ayrımı Prag Okulu dilbilimcileri (örneğin Firbas 1964 ve Daneš 1974) aynı başlık altında toplamaktadır. Dolayısıyla, Prag Okulu dilbilimcilerine göre de *tema verilmiş bilgi*, *rema* ise *yeni bilgidir* (Bloor, 2001: 8). Bu çalışma *tema* yapısını Halliday'ın bakış açısıyla ele aldığı için, *tema* yapısı ve bilgi yapısı ayrı başlıklar altında incelenecektir.

Konuşucu kişilerarası iletişimi sağlarken dinleyiciyle olan ortak bilgisine dayanarak bazı bilgi birimlerini ön plana çıkarmaktadır. Konuşmacı ve dinleyicinin paylaştığı ortak bilgi *verilmiş bilgi* olarak nitelendirilmektedir. Verilmiş bilgiden sonra gelen bölüm iletişimdeki odak noktayı, diğer bir deyişle *yeni bilgiyi* oluşturmaktadır. *Verilmiş bilgi* ve *yeni bilgi* bir bütün olarak tümcenin bilgi yapısını kodlamaktadır (Bloor ve Bloor, 2004: 86).

Tablo 19. Verilmiş bilgi-Yeni bilgi

The kettle	's boiling
Verilmiş bilgi	Yeni bilgi

Tablo (19)'deki örneği bir bağlam içinde ele alarak açıklamaya çalışalım. Evde arkadaşının çay yapmasını isteyen bir kişinin bu tümceyi kullandığını düşünelim. Bu durumda bu ifadeyi kullanan konuşucu ve dinleyici arasındaki ortak bilgi "the kettle"dir. Bilginin odak noktasını ise, *is boiling* oluşturur; dolayısıyla *yeni bilgidir*. Bu tümce sesletilirken tümcenin sonuna doğru ezgi düşer ve vurguyu da *boiling* sözcüğünün ilk hecesi alır. *Tema* yapısının ve bilgi yapısının genel özelliklerini bir tabloda özetleyebiliriz (Bloor ve Bloor, 2004: 66):

Tablo 20. Tema ve bilgi yapısı

	Tema yapısı	Bilgi Yapısı
Düzlem	Tümce	Bilgi birimi
Konum	Tümce Konumu	Ezgi birimi
Odak noktası	Konuşucu	Dinleyici

Tema yapısıyla bilgi yapısını karşılaştıracak olursak, *tema* yapısının gerçekleştirdiği düzlem tümce birimiyken, bilgi yapısı bilgi biriminde yer alır. *Tema* tümcedeki konumuyla belirlenirken, bilgi yapısı ezgi birimiyle belirlenir. Bunun dışında *tema* konuşucu bağımlıdır. Bilgi yapısı ise, dinleyici-bağımlıdır. Dolayısıyla *tema* iletişimde konuşucunun başlangıç noktası olarak seçtiği birimi oluştururken, *verilmiş bilgi* dinleyicinin sahip olduğu bilgiye dayanır (Halliday, 1994: 299). Bu bilgiler ışığında *tema-rema* ve *verilmiş-yeni bilgi* farklılığını bir örnekle görelim (Bloor, 2001: 11).

Tablo 21. Tema yapısı ve bilgi yapısı

The distinction between weight and mass	was	made	clear	in the seventeenth century	by Sir Isaac Newton
Özne	çekimli	yüklem	tümleç	eklent	eklent
Tema	Rema				
Verilmiş bilgi					Yeni bilgi
Verilmiş bilgi				Yeni bilgi	
Verilmiş bilgi	Yeni bilgi				

Tablo (21)'de tümcenin ne hakkında olduğunu veren birim *the distinction between weight and mass* adöbeğidir ve *tema* konumunda yer almaktadır. Tümcenin diğer bölümü ise *remayı* oluşturarak bilgiyi tamamlar. Ancak tümcenin bilgi yapısını ele alırsak, dinleyici ve konuşucunun ortak bilgisi doğrultusunda üç seçenekle karşı karşıya kalırız.

Tablo 22. Tema yapısı ve bilgi yapısı

The distinction between weight and mass	was	made	clear	in the seventeenth century	by Sir Isaac Newton
Tema	Rema				
Verilmiş bilgi					Yeni bilgi

Birinci seçenekte, dinleyici “*the distinction between weight and mass was made clear in the seventeenth century*” (‘ağırlık ve kütle arasındaki ayırım onyedinci yüzyılda açıklığa kavuşturulmuştur’) bilgisine sahiptir. Ancak dinleyici bu açıklığa kavuşturma sürecini kimin gerçekleştirdiği bilgisine sahip değildir. Yani, kılıcı bilinmiyor. Dolayısıyla, dinleyicinin sahip olduğu bilgi *verilmiş bilgi* iken, bilmediği bilgi ise *yeni bilgi* olarak tümcede yer almaktadır. Ancak metinde, (22)’deki tümce öncesi yer alan bilgiler doğrultusunda *verilmiş bilgi* ve *yeni bilgi* düzenlemesi farklılık gösterecektir. Diğer seçeneği ele alalım:

Tablo 23. Tema yapısı ve bilgi yapısı

The distinction between weight and mass	was	made	clear	in the seventeenth century	by Sir Isaac Newton
Tema	Rema				
Verilmiş bilgi					Yeni bilgi

İkinci seçenekte ise, dinleyici ‘*the distinction between weight and mass was made clear*’ (‘ağırlık ve kütle arasındaki ayırım açıklığa kavuşturulmuştur’) bilgisine sahiptir, ancak zaman ve kılıcı bilgilerine sahip değildir. Bu durumda bu seçenekte ‘*the distinction between weight and mass was made clear*’ *verilmiş bilgiyi* kodlamakta; bun karşın ‘*in the seventeenth century by Sir Isaac Newton*’ tümcede *yeni bilgiyi* temsil etmektedir. (23)’deki tümcede yer alabilecek *verilmiş bilgi* ve *yeni bilgiye* ilişkin son seçeneği de inceleyelim.

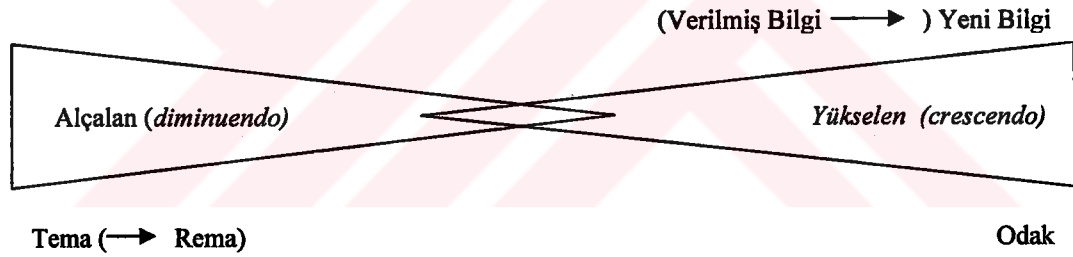
Tablo 24. Tema yapısı ve bilgi yapısı

The distinction between weight and mass	was	made	clear	in the seventeenth Century	by Sir Isaac Newton
Tema	Rema				
Verilmiş bilgi	Yeni bilgi				

Üçüncü seçenek, dinleyicinin en az bilgiye sahip olduğu durumu göstermektedir. Dinleyici sadece '*the distinction between weight and mass*' ('ağırlık ve kütle arasındaki ayırım') bilgisine sahiptir. Dolayısıyla, bu seçenekte *verilmiş bilgi* '*the distinction between weight and mass*' ('ağırlık ve kütle arasındaki ayırım') iken, *yeni bilgiyi* '*was made clear in the seventeenth century by Sir Isaac Newton*' ('on yedinci yüzyılda Isaac Newton tarafından açıklığa kavuşturulmuştur') bilgi birimleri oluşturmaktadır. Üçüncü seçenek aynı zamanda *tema yapısıyla bilgi yapısının bağlama bağlı olarak örtüşebileceğini* de göstermektedir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, Halliday her iki kodlama yapısının farklı olduğunu ileri sürmektedir (Bloor, 2001:10).

Halliday, *tema yapısı* ile bilgi yapısı arasındaki farklılığa bir şemayla açıklık getirmeye çalışmıştır (1994: 336-337):

Şema 4. Konuşucu ve dinleyici etkileşimi. Tema ve odağın metinde yarattığı dalga hareketi

Şema (4)'de gördüğümüz gibi metinde bilgi akışını sağlayan tema ve bilgi yapıları tümcede etkileşim içindedir. Halliday, tema yapısı ile bilgi yapısının birbirine içine geçme hareketini *alçalan* ve *yükselen* dalga hareketiyle açıklamaya çalışmıştır. Halliday'e göre, tümcede bilginin tema yapısıyla ve *verilmiş* ve *yeni* biçimindeki bilgi yapısıyla düzenlenmesi, metinde tümcelerarası geçişleri sağlamaktadır. Dolayısıyla, tema yapısıyla metinde süreklilik sağlanırken, bilgi yapısı tümcedeki bilgi biriminin odak noktasını işaret etmektedir (Halliday, 1994: 336-337). Halliday *tema yapısını* tümcede gösterdiği bilgi kodlamasını *diminuendo* kavramıyla açıklık getirmektedir. *Diminuendo* sürecinde tümcede yer alan tema yapısında alçalan bir dalga hareketi görülmektedir. Tümce-başı konumdaki birim tümcenin ne hakkında olduğuna açıklık getirerek dalga hareketinin en yüksek olduğu noktaya işaret

etmektedir; daha sonra ise tümce sonuna doğru bir alçalma söz konusudur. Halliday bilgi yapısındaki bilgi kodlamasını ise *crescendo* kavramıyla açıklık getirir. *Crescendo* sürecinde ise, bilgi yapısında yükselen bir dalga hareketi gözlenmektedir. Tümce-başı konumunda *verilmiş bilgi* yer alırken tümcenin diğer bölümünü *yeni bilgi* oluşturmaktadır. Bilgi yapısında yükselen dalga noktasını yeni bilginin yer aldığı *odak* oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, bilgi yapısında yeni bilgi en fazla vurguyu alan ve yükselme noktasını gösteren bölümdür. Bu anlamda, bir sonraki bölümde de ayrıntılı olarak değineceğimiz gibi, özellikle *bilgi yapısının* Türkçede, tümcede bilgiyi kodlayan yapı olarak ele alınmasını da açıklamaktadır. Çünkü Halliday'ın *bilgi yapısını* açıklayan *yükselen dalga hareketi* Türkçenin tümcede bilgiyi kodlama biçimiyle örtüşmektedir.

Sonuç olarak, Halliday'e göre *tema* yapısı dilin işlevlerini yansıtan düşünsel (*konusal tema*), kişilerarası ve *metinsel temaları* iletişime bağlı olarak tümce içinde düzenlerken, bilgi yapısı konuşucu/yazar ve dinleyici/okuyucu arasındaki var olan ortak bilgiye bağlı olarak bilgi birimlerini tümce düzleminde *verilmiş ve yeni bilgi* biçiminde düzenlemektedir. Bu yapılar belirli bir örgü içinde metinde bir dağılım sergileyerek *konu sürekliliğini* sağlamaktadır. *Konu sürekliliğinin* metin iletişimiyle paralellik göstermesiyle okuyucu/dinleyici metindeki iletiye ulaşabilmektedir.

Bu bölümde İngilizcede *tema* yapısı ve bilgi yapısı ele alınmıştır. Bu yapılar metnin bağdaşıklığını sağlayan önemli dilsel birimlerdir. Örneklerde de gördüğümüz gibi tümcenin sözcük dizilişi bilginin kodlamasında farklılık yaratmaktadır. Dolayısıyla da farklı anlamlara yol açabilmektedir. Çeviri sürecinde çevirmen Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelini kullanarak tümcedeki kodlanmış bilgiye ulaşabilir. Diğer bir deyişle, çevirmen yazarın iletmek istediği anlama daha rahat ulaşabilir. Çevirmen kaynak metinde dizgeci-işlevsel bir çözümleme uygulayarak yazarın bilgi kodlamasına ulaşır ve erek metnin üretim safhasında da aynı bilgiyi aynı anlamı verecek şekilde kodlamaya çalışır. Bu çalışmamızda Türkçe erek dil olduğu için bir sonraki bölümde Türkçede bilginin tümcede nasıl kodlandığı ele alınacaktır.

2.5. Türkçede Tema Yapısı

Bir önceki bölümde İngilizcede *tema* yapısının tümce düzlemindeki işlevini ele aldık. Bu bilgiler ışığında bilgi birimlerinin tümcedeki konumlarının önemli rol oynadığını söyleyebiliriz. Çünkü tümcedeki bilgi birimlerinin dağılımı ile iletişim arasında yakın bir bağ bulunmaktadır. Halliday, dillerin *temayı* dilsel düzlemde belirlemek için çok sayıda araç kullandığını belirtmiştir (1994:37). Bu bağlamda araştırmamızın bu bölümünde Türkçe tümcelerde bilginin nasıl kodlandığı ele alınacaktır. Tümcede bilginin kodlanması konusunda Türkçede gerçekleştirilen çalışmalar “bilgi yapısı” başlığı altında incelenmiştir. Bu başlık altında gerçekleştirilen çalışmalarda farklı yaklaşımlardan yararlanılmış ve buna bağlı olarak da, genellikle *konu-yorum-odak* kavramları kullanılmıştır. Halliday (2004), *konu-yorum* kavramlarını kullanmayı tercih etmediğini, çünkü *konu* kavramının sadece *konusal temayı* kapsadığını ileri sürmüştür. Bunun dışında, birbirinden çok farklı yapı birimleri olan *tema* ve *verilmiş bilgiyi* aynı kavramla açıklamanın yanlış olacağını da ifade etmiştir (Halliday ve Matthiessen, 2004: 65). Bir önceki bölümde de değindiğimiz gibi, tema yapısıyla bilgi yapısı tümcede farklı işlevleri yerine getirmektedir. Tema yapısı tümcede konuşucu/yazar çıkışlı bir bilgi kodlama düzenlemesi gösterirken, bilgi yapısı dinleyicinin/okuyucunun sahip olduğu bilgi doğrultusunda bir bilgi düzenleme örüntüsü içermektedir. Buna bağlı olarak da, bu çalışma bir önceki bölümde Halliday’in kullandığı kavramlara sadık kalmıştır. Ancak Türkçede bu yapılar *bilgi yapısı* olarak genelde tek başlık altında ele alındığı için bu bölümde kavram kargaşası yaratmamak için *konusal tema* üzerinde durulurken araştırmacıların kullanımına sadık kalınarak *konu-yorum-odak* kavramları kullanılacaktır. Ancak *çoklu tema yapısı* Halliday’in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli temel alınarak gerçekleştirildiği için bu başlık altında yer alan birimler Halliday’in kavramlarıyla ifade edilecektir.

2.5.1. Türkçede Konu (Tema) Konumu

Türkçede tümce düzleminde bilginin nasıl kodlandığını irdelemeden önce Türkçenin sözcük dizilişini kısaca ele almak faydalı olacaktır. İngilizce Hint-Avrupa

dil ailesinin özelliklerini göstererek ÖEN (özne+eylem+nesne) tümce kuruluşuna sahip iken, Türkçede tümce kuruluşu ÖNE (özne+nesne+eylem) biçimindedir. Örneğin, (Aksan, 2003: 88-89)

(10) Kedi çocuğu tırmaladı.

Ö N E

Örnek (10)'da 'kedi' tümcenin öznesidir ve tümce-başında yer almaktadır. 'Çocuğu' ise tümcenin nesnesi konumunda bulunmaktadır ve tümcede sözcük dizilişi açısından öznenin sonra gelmektedir. 'Tırmaladı' ise, tümcenin yüklemidir ve tümce sonunda yer almaktadır. (10)'daki sözcük dizilişi Türkçede belirtisiz sözcük dizilişine de bir örnektir. Belirtisiz sözcük dizilişine göre özne tümce-başı konumunda bulunur. Ancak özneye yönelik soru sorduğumuzda soru adılı eylem önünde yer alır (Erguvanlı, 1984: 34-37).

(11) Parayı kim çaldı?

(11)'deki tümcede parayı kimin çaldığını öğrenmek istiyoruz. Soru kipi öğrenilmek istenilen yeni bilgi doğrultusunda doğal olarak eylem önü konumunda bulunur. Çünkü soru sözcüklerin doğal konumu eylem önü konumdur.

Türkçede sözcük dizilişinin başlıca özelliği tümcede özne, nesne ve eylemin çok farklı konumlarda yer alabilmesidir. İngilizce sabit bir sözcük dizilişine sahipken Türkçe serbest sözcük dizilişine sahiptir. Türkçede temel sözcük dizilişinin esnekliği sayesinde tümce içinde yer alan öğelerle birçok kabul edilebilir tümceler oluşturulabilmektedir. Bu sözcük dizilişi değişikliği temelinde belli öğelerin anlam bakımından öncelenmesini sağlamaktadır (Aksan, 2003: 88). Türkçede serbest bir sözcük dizilişi görülse de bazı sınırlılıkların da olduğu ifade edilmektedir. Örneğin Türkçede özne geçişimi sonucu özneler eylem önünde yer almak durumundadır:

(12)

(a) Çocuklar oyun oynadı.

(b) *Oyun çocuklar oynadı.

(12a)'da *oyun* geçişim sonucu eyleme bitişen özne olarak tümcede işlev göstermektedir. Buna bağlı olarak da eylem önünde yer almaktadır. *Oyun* öğesinin tümce-başı konuma getirildiği (12b) tümcesi ise, Türkçede kabul edilemez bir tümcedir. Türkçe sözcük dizilişinde diğer bir sınırlılık da, durum eki almamış nesne adöbeklerinin eylem önu konumunda bulunmak zorunda oluşudur.

(13)

(a) Murat kitap okuyor..

(b) *Kitap Murat okuyor.

(13a)'da 'kitap' durum eki almamıştır, dolayısıyla da tümcede eylem önu konumunda bulunmak zorundadır. Diğer bir sınırlılık ise, varoluşsal tümcelerdeki öznelerin de eylem önu konumunda yer almasıdır (İşsever, 2002: 76).

(14)

(a) Sınıfta sandalye var.

(b) *Sandalye sınıfta var.

(14a)'daki tümce varoluşsal tümcelere bir örnektir. Tümcede *sandalye* özne konumundadır ve eylem-önu konumunda bulunmak zorundadır. Sonuç olarak, yukarıdaki örneklerde gördüğümüz gibi, Türkçe serbest sözcük dizilişine sahip olmasına rağmen sözcük dizilişinde bazı kısıtlamalar da bulunmaktadır. Türkçede sözcük dizilişine ilişkin kuralları açıklığa kavuşturduktan sonra tümcede bilginin nasıl düzenlendiğini ele alabiliriz.

İngilizce tümcelerde iletişimin çıkış noktası olan ögenin tümce-başı konumunda yer aldığını Bölüm 2.2.1.'de görmüştük. İngilizcede olduğu gibi Türkçede de tümce-başı konumu *tema* konumu olarak işlev görmektedir (Erguvanlı 1984). Ancak Türkçede tümce-başında yer alabilecek öğelerin [+belirli] anlambilimsel özelliğini taşıması gerekmektedir. Yani, sadece [+belirli] adöbekleri *tema* konumunda yer alabilmektedir (Kornfilt, 1997: 200):

(15) Istakozu Hasan Ali'ye verdi.

(15)'deki *ıstakoz* –İ belirtme durum eki ile [+belirli] anlambilimsel özelliği taşıdığı için tümce-başında yer alabilmekte, dolayısıyla da *tema* olabilmektedir. *Istakoz* sözlüksel birimi, tümcede asıl yeri eylem-önü olmasına rağmen, tümce başına getirilerek konulaştırılmıştır (Kornfilt, 1997: 200). Ancak bir adöbeği [-belirli] özellik taşıdığı durumlarda da tümce-başı konumunda bulunabilmektedir.

(16) Bir çocuk ağaçtan düştü.

(16)'daki örnekte gördüğümüz gibi [-belirli] adöbekleri [+canlı] anlambilimsel özelliği taşıdığına tümce-başı konumunda yer alabilmektedir. Ancak adöbeklerinin [-belirli] ve [-canlı] anlambilimsel özellikleri taşımalarına rağmen tümce-başında kullanıldığı örneklere de rastlamak mümkündür (İşsever,2002:48-49):

(17) Hey buraya bakın. Bir dolap yere düşmüş.

(18) Bir kitap böyle okunmalı.

Örnek (17) ve (18)'de gördüğümüz gibi adöbeklerinin göndermeleri belirsiz ve cansız olmalarına rağmen tümce-başı konumunda yer almaktadır. Sonuç olarak, gerçekleştirilen iletişim durumuna bağlı olarak dil dizgesi dil kullanıcılarına seçenekler sunmaktadır. Bu seçenekler belirli kurallara bağlı olmasına rağmen bağlam-bağımlı kullanımlara da rastlamak mümkündür (İşsever, 2002: 48-49). Örnek (17) ve (18)'de bu türden kullanımları görmekteyiz.

İngilizcede olduğu gibi, Türkçede de *tema* ile *özne* kavramları karıştırılmamalıdır. Türkçede *tema* [+belirli] anlambilimsel özellik taşıması gerekirken, *özne* [±belirli] anlambilimsel özellik taşıyabilir. Türkçede *özne* ve *konu* (*tema*) arasındaki diğer bir farklılık ise, *konuyu* (*temayı*) söylemin ya da bağlamın belirlemesidir. *Özneyi* ise eylem belirlemektedir. Bu durumda [+canlı] [-belirli] anlambilimsel özellik taşıyan adöbekleri hem *konu(tema)* hem de *özne* olabilmektedir (Kornfilt, 1997: 201). Özne dışında tümce-başı konumuna öncelenmiş adöbekleri *belirtili konu* veya *öncelenmiş konu* işlevi görmektedirler.

(19) Kitabı Ayşe dün satın aldı.

Bir önceki bölümde örnek (7)'de belirttiğimiz gibi İngilizcede tümce içinde *temayı* vurgulamak için *as for* gibi sözcükler kullanılmaktadır. Türkçede de bu gibi kullanımlara rastlamak mümkün (Kornfilt, 1997: 201).

(20) Ali'ye gelince, o buralara hiç uğramadı.

(20)'de *konu* tümce-başında yer almış ve *gel* eylemi –İncE ulaştırma eki almıştır. Hakkında konuşulan birim tümce-başında yer almasına rağmen –İncE ulaştırma eki getirilerek hakkında konuşulan kişinin Ali olduğu özellikle vurgulanmaktadır. Dolayısıyla –*e gelince* ulacı tümcede *konu belirticisi* görevini üstlenmiştir. Bu tümcede örnek verdiğimiz –*e gelince* konu belirticisi dışında *ise* ve *de* klitikleri de aynı işlev için kullanılmaktadır (Erguvanlı, 1984: 38).

(21)

(a) Makarnayı *ise* ben hiç sevmiyorum (belirtili sözcük dizilişi)

(b) Ben makarnayı hiç sevmiyorum (belirtisiz sözcük dizilişi)

(21a)'daki tümce (21b)'deki gibi belirtisiz sözcük dizilişiyle oluşturulsaydı belirtili adöbeği eylem önünde yer alırdı. Ancak *makarnayı* adöbeği tümce-başı konuma alınarak konulaştırılmış ve *konu belirticisi ise* klitiği ile *konu (tema)* vurgulanmıştır.

Tümce-başı konumda yer alabilen diğer adöbekleri ise iyelik yapısı içeren adöbekleridir. Tümcede iyelik yapısı içeren adöbeği varsa, iye tümce-başı konumuna getirilerek konulaştırılabilir (Kornfilt, 1997: 204).

(22)

(a) Hasan'ın herkes en güzel eserini beğendi.

(b) Herkes Hasan'ın en güzel eserini beğendi (belirtisiz sözcük dizilişi)

(22a)'da iyelik yapısı özelliğini taşıyan *Hasan* adöbeği tümce-başı konuma getirilmiştir. Dolayısıyla *Hasan* birimi tümcede *belirtili tema* işlevi üstlenmiştir.

(22a) tümcesini bilgi birimlerinin düzenlenmesi açısından irdelediğimizde, 'başkasının değil herkes Hasan'ın en güzel eserini beğendi' anlamı oluşturulmuştur. (22b)'de ise tümce-başında konumdaki 'herkes' birimi tümcede yer alan 'beğenmek' sürecini kimin gerçekleştirdiği vurgulamaktadır. Buradan örneklendirdiğimiz durum dışında tümcede iyelik özelliği gösteren adın tüm kurucularıyla birlikte konulaştırıldığı kullanımlara rastlamak da mümkündür:

(23) En güzel eserini herkes beğendi Hasan'ın.

(23)'de *en güzel eserini* öğelerinin tümü konulaştırılmıştır. Tümcede bu şekilde bir bilgi birimi düzenlemesine gidilmesi, (22a) ve (22b) olduğu gibi, bilgi birimlerinin tümce içinde tuttıkları konumlar doğrultusunda anlamda farklılık yaratmaktadır. (23)'de verilmek istenilen bilgi 'en güzel eserleri'dir. Yani, tümce *en güzel eserleri* hakkındadır (Kornfilt, 1997: 201).

Bu bölümdeki örneklerde adöbeklerinin tümce-başı konumda yer alma durumlarını gördük. Ancak tümce-başı konumda sadece adöbekleri yer almamaktadır. Bir sonraki bölümde tümce-başı konumda bulunabilen diğer öğeler ele alınacaktır.

2.5.2. Türkçede Konu (Tema) Konumunda Yer Alabilen Öğeler

Türkçede konu konumunda adöbekleri dışında sıfat, eylem ve belirteçler bulunabilir (Kornfilt, 1997: 201).

(24)

(a) Ayşe güzeldir.

(b) Güzeldir Ayşe.

(24a)'daki tümcede gördüğümüz gibi Türkçede yüklemcil sıfatlar koşaçtan ayrılamaz. Ancak koşaçla birlikte tümce-başına alınması mümkündür. (24b)'de yüklemcil sıfat işlevini yerine getiren *güzel* sıfatı koşaçla birlikte tümce-başına getirilerek konulaştırılmıştır (Kornfilt, 1997: 201).

Türkçede eylemi tümce-başı konuma getirmek mümkündür. Ancak konu olan öğeler vurgu almazken, bu tür kullanımlarda tümce-başı eylemler vurgu almaktadır:

(25)

(a) Gelmedi bugün Ayşe.

(b) Ayşe bugün gelmedi.

(25a)'da tümcede gerçekleştirilen iletişim bağlamına bağlı olarak yüklem tümce-başı konuma getirilerek konulaştırılmıştır. Bu tümcede verilmek istenilen asıl bilgi *gelmeme* olayıdır. (25b)'de (25a) tümcesini belirtisiz sözcük dizilişle ele alırsak, tümcedeki asıl verilmek istenilen bilgi Ayşe'ye ilişkin olmaktadır. Eylemin yer aldığı ve sözcük dizilişine bağlı farklı bilgi kodlama özellikleri de bulunmaktadır. Örneğin eylem öbeği belirteçleri sadece durum eki alarak belirteç işlevli adlar olarak konulaştırılarak tümce-başı konumuna getirebilir (Kornfilt, 1997: 201):

(26)

* Erken Hasan işe gitti.

Erkenden Hasan işe gitti.

Aynı durum yer belirteçleri için de geçerlidir. Örneğin,

(27)

?Dışarı Hasan çıktı.

(28)

Dışarıya Hasan çıktı.

(26), (27) ve (28)'deki örneklerde gördüğümüz gibi durum eki alan belirteç işlevli adlar konu konumunda yer alabilmektedir.

Tümce-başı konumda yer alabilen diğer öğeler ise eklentilerdir. Türkçenin serbest sözcük dizilişi eklenti durumunda yer alan birimlerin de tümce içinde farklı konumlarda yer almasına olanak sağlamaktadır. Bu konumlar arasına tümce-başı konum da girmektedir (İşsever, 2002: 51):

(29)

- (a) Dün Ali Ayşe'ye çiçek verdi.
- (b) Ali dün Ayşe'ye çiçek verdi.
- (c) Ali Ayşe'ye dün çiçek verdi.

(29a)'da eklenti özelliğini gösteren *dün* tümce-başına getirilerek konulaştırılmıştır. (29b ve c)'de olduğu gibi eklenti tümce-başı konumu tutmadığı durumlarda tümce düzleminde herhangi bir konumda yer alabilir.

Sonuç olarak yukarıdaki bilgiler ışığında Türkçede tümce-başı konumunda hangi birimlerin yer alabileceği konusunda Türkçede bazı kısıtlamaların olmasına karşın, sözcük dizilişinde İngilizceye göre çok daha fazla diziliş olasılıklarının olduğunu söyleyebiliriz. Türkçede tümce-başı konumunda yer alabilen öğeleri inceledikten sonra bir sonraki bölümde tümcede bilginin kodlanmasında önemli bir işlevi olan “odak” ele alınacaktır.

2.5.3. Türkçede Odak Konumu

Türkçe eylem son bir dil olduğu için eylem önü konumunda odak yer alır. Odak konumundaki adöbeği en fazla bilgi taşıyan öğedir. Prag Dilbilim Okulu dilbilimcilerinden Firbas'ın (1964) İşlevsel Tümce Yaklaşımına göre, odak en fazla iletişimsel değeri taşıyan öğedir. Bu tanıma göre odak hem anlambilimsel hem de edibilimsel bir işlev yüklenmektedir. Chomsky ise odağı, ‘tümcede ezgi biriminin yüksek olduğu bölüm’ olarak tanımlar. Bu özelliğiyle konudan farklılık göstererek odak sesbilimsel bir işlev de göstermektedir (Erguvanlı, 1984: 34-37). Sonuç olarak, Türkçede odak eylem önüne gelerek en fazla bilgi taşımakla kalmayıp aynı zamanda ezgi merkezini oluşturmasıyla en kuvvetli vurguyu da alır. Türkçede adöbekleri hem konu hem de odak konumunda bulunabilmektedir (İşsever, 2002:50):

Tablo 25. Türkçede konu ve odak

Ali	Ayşe'yi	seviyor.
Konu	odak	eylem

Tablo 26. Türkçede konu ve odak

Ayşe'yi	Ali	seviyor.
Konu	odak	eylem

Tablo (25)'de ve Tablo (26)'de yer alan tümceler aynı önermesel iletiyi sağlamalarına rağmen tümcede bilginin kodlanması farklılık göstermektedir. Tablo (25)'deki tümcede *konu(tema)* Ali'dir. Tümce *Ali* hakkında bilgi vermektedir. Tablo (26)'daki tümce *Ayşe* hakkında bilgi vermektedir, dolayısıyla tümce-başı konuma getirilen bilgi birimi iletinin ne hakkında olacağını göstermektedir. Metin düzleminde tema, bağlama bağlı olarak iletinin odak noktasına göre değişiklik gösterecektir.

2.5.4. Türkçede Eylem Arkası Konum

Türkçede öğeleri konulaştırmak için tümce-başına getirilmesi ve vurgu için eylem önüne getirilerek odaklaştırılması dışında eylem arkası konuma getirme özelliği de görülmektedir. Ancak tümce-başı konumda olduğu gibi eylem arkası konumda da hangi öğelerin bu konumda yer alabileceği konusunda bazı kısıtlamalar bulunmaktadır. Örneğin adöbekleri [+belirli] özellik gösterdiği durumda eylem arkası konumda yer alabilmektedir (Erguvanlı, 1984: 43):

- (30) Adam oğlana taşı attı.
(a) Adam oğlana attı taşı.
(b) Adam taşı attı oğlana.
(c) Taşı attı adam oğlana.
(d) Adam attı taşı oğlana.
(e) Oğlana attı adam taşı.

(30)'daki tümcede yer alan adöbekleri [+belirli] özellik taşıdığı için eylem arkası konumda yer alabilmiştir. Ancak [-belirli] özellik gösteren adöbekleri eylem arkası konumda yer alamaz:

- (31)
(a) Adamın odasında bir lamba yanıyordu.

(b) * Adamın odasında yanıyordu bir lamba.

(32)

(a) Bir adam bahçeyi suluyor.

(b) * Bahçeyi suluyor bir adam.

Örnek (31b) ve (32b)'de gördüğümüz gibi [-belirli] özellik taşıyan adöbekleri eylem arkasında yer alamamaktadır. Ayrıca (31b)'de adöbeği [-canlı] özellik gösterirken (32b)'de adöbeği [+canlı] özellik göstermektedir. Ancak eylem-arkası konumda, adöbeğinin [\pm canlı] özellik taşıması tümce-başı konumda olduğu gibi sınırlılıkta farklılık yaratmamaktadır. Adöbeği [-belirli] özellik taşıması durumunda eylem-arkası konuma gelememektedir. Bunun dışında göndergesel olmayan [-belirli] dolaysız nesnelere de eylem arkası konumda yer alamaz (Erguvanlı, 1984: 44).

(33)

(a) *Murat yazıyor şimdi mektup.

(b) *Murat şimdi yazıyor bir mektup.

(c) *Murat şimdi okuyor bir mektubu.

(33)'deki tümcelerde *mektup*, *bir mektup* ve *bir mektubu* tümcede göndergesel olmayan [-belirli] dolaysız nesne olarak işlev görmekte, dolayısıyla da eylem-arkası konuma getirildikleri zaman dilbilgisi-dışı tümceler oluşmaktadır. Eylem-arkası konum ile ilgili tüm bu sınırlamalar buyrum tümceleri için geçerli değildir (Erguvanlı,1984:44).

(34)

Ver bana da bir bardak.

(34)'deki tümcede yer alan *bir bardak* [-belirli] özellik taşımasına rağmen eylem arkası konumda yer alabilmektedir. Türkçede adöbeğinin eylem-arkası konuma ardıllanması konuşucu ve dinleyici açısından hakkında konuşulan ögenin ortak bilgiyi oluşturması durumunda tercih edilmektedir (Kornfilt, 1997: 206):

(35)

Ali'ye kitabı verdi Hasan.

(35)'de Hasan *verilmiş bilgi* durumundadır. Bu tümcenin belirtisiz sözcük dizilişinde *Hasan* adöbeği tümce-başı konumda yer alır ve tümcenin *konusu (tema)* durumundadır. Eylem arkasında öge barındıran bu tür tümcelerde adöbekleri sözcük dizilişinde farklı konumlarda bulunabilir. Bu durumda konulaştırılmak istenen öge tümce-başına alınır (Kornfilt, 1997: 207):

(36)

Kitabı verdi Hasan Ali'ye.

(36)'da konuşlaştırılan öge *kitabı* ve tümce-başı konumda yer almaktadır. *Hasan Ali'ye* öğeleri ise *verilmiş bilgidir*. Konuşmada bu özelliği yansıtan tümcelerde ezgi tümce sonunda düşer. Karmaşık tümce yapılarında da, eylem-arkası özelliği gösteren birimlere rastlamak mümkündür. Örneğin karmaşık tümcelerde yantümce kurucuları eylemden hemen sonra ana tümcenin sağına gelebilir (Kornfilt,1997: 207):

(37)

[[Kitabı verdiği] biliyorum] Hasan'ın Ali'ye.

(37)'deki örnekte *Kitabı verdiği* ad yantümcesi öğeleri tümce-başı konuma getirilerek konulaştırılmıştır. Yantümcenin özne ve dolaysız nesne adöbekleri ise ana eylem arkası konuma ardıllanmıştır.

Bu bölümde şu ana kadar ele aldığımız *tema* öğeleri Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeline göre *basit tema* grubuna girmektedir. Çünkü tümcede tümce-başı konumu tutan öğeler sadece bir kurucu işlevi görmektedirler. Bir sonraki bölümde Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinin sınıflandırmasına göre Türkçede *çoklu tema* yapıları ele alınacaktır. Çünkü *çoklu tema* yapıları metin bağdaşıklığını sağlama açısından önemli birimlerdir. Dolayısıyla da, *çoklu temaların konu sürekliliğini* oluşturmada da rolleri büyüktür. *Çoklu temaların konu sürekliliğini* sağlama işlevleri göz önünde bulundurularak bu bölümde bu yapıların Türkçede tümce düzlemindeki dağılımları incelenecektir.

2.5.5. Türkçede Çoklu Tema Yapıları

Bu çalışma İngilizceden Türkçeye çevrilmiş çeviri metinlerini inceleyeceği için İngilizcede kullanılan farklı *tema* yapılarının, Türkçede nasıl bir dağılım gösterdiğine bakmak yararlı olacaktır.

Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeline göre her tümcede düşünsel işlevi yerine getiren *konusal tema* bulunmak zorundadır. *Konusal tema* dışında tümcede kişilerarası ve metinsel işlevleri yerine getiren bilgi birimleri de yer alabilir. Tema konumunda yer alan birimler üstlendikleri işlevlere göre, daha önce de değindiğimiz gibi, *kişilerarası* ve *metinsel tema* olarak adlandırılmaktadırlar. *Konusal tema* tümcede tek başına da bulunabileceği gibi *Kişilerarası ve/ya metinsel temalar* ile birlikte de bulunabilirler (Eggins, 1994: 276-278). Tüm bu özellikleri örneklerle ele alalım:

Tablo 27. Türkçede konusal tema

İktisat,	insanların kıt olan kaynakların tahsisi konusundaki tercihlerini inceleyen bilimin adıdır.
Konusal tema	Rema

Tablo (27)'deki tümcede yer alan *tema basit tema* grubuna bir örnektir. *İktisat* ögesi *temayı* oluşturmaktadır. Tümce *İktisat* hakkındadır. *Basit tema* grubuna giren bu örneğin *çoklu tema* yapısıyla karşılaştırma yapılabilmesi için bu bölümde verilmesi uygun bulunmuştur.

Daha önce de değindiğimiz gibi, *kişilerarası* işlevle dilde övme, ikna etme, onaylama gibi edimleri gerçekleştiririz. *Kişilerarası tema* da bu işlevi yerine getiren öğeleri kapsamaktadır. Örneğin:

Tablo 28. Türkçede kişilerarası tema

Belki de	(siz)	çekingensiz?
Kişilerarası tema	Konusal tema	Rema

Tablo (28)'de gördüğümüz gibi, kullanılan *kişilerarası tema* 'belki de' tümcede tahmin ve olasılık edimini ifade etmeyi sağlamaktadır. Tümce-başında kişilerarası tema işlevini üstlenen 'belki de' birimi yer almasaydı, tümce 'siz çekingensiniz' ifadesiyle sadece var olan bir durumu iletmiş olacaktı. Böylece, konuşucuya/ yazara ilişkin tahmin yürütme, emin olmama bilgisi tümcede kodlanmamış olacaktı. Kişilerarası tema yapılarında yer alabilen diğer birimleri de birer örnekle inceleyelim:

Tablo 29. Türkçede kişilerarası tema

Tabii ki	bu süreç	çok zorlu olacak
Kişilerarası tema	Konusal tema	Rema

Tablo 29'da 'tabii ki' birimiyle konuşucunun tümcede kodlanan bilgi ile ilgili düşünceleri aktarılmaktadır. Ayrıca tümcede iletilen bilgiye vurgu sağlanmaktadır. Amaç dinleyicinin iletiye dikkatini çekmektir.

Tablo 30. Türkçede Kişilerarası Tema

Üzgünüm	buraya	giremezsiniz.
Kişilerarası tema	Konusal tema	Rema

Tablo 30'daki kişilerarası tema yapısı, yani 'üzgünüm' yapısı konuşucunun istemese de bir buyrumu yerine getirmek zorunda olduğu anlamını vermektedir. Tümce sadece konusal tema ile gerçekleştirilseydi buyurma anlamı ön plana çıkmış olacaktı.

Tablo 31. Türkçede kişilerarası tema

Bence	bu mavi elbiseyi	giymelisin
Kişilerarası tema	Konusal tema	Rema

Tablo 31'de ise *kişilerarası temayı* temsil eden 'bence' birimi tümcede dinleyiciye 'karar vermede özgürsün; ancak benim tercihim 'mavi elbise' anlamını oluşturmaktadır. *Kişilerarası tema*, hitap etme veya seslenme özellikleri gösteren öğeleri de kapsamaktadır.

Tablo 32. Türkçede kişilerarası tema

Değerli konuklar	geçen sene gerçekleştirdiğimiz seminerlerimizde	kuramımızın temellerini atmıştık
Kişilerarası tema	Konusal tema	Rema
	Çoklu tema	Rema

Tablo (32)'deki tümcede *kişilerarası temayı* oluşturan '*değerli konuklar*' birimi belirli bir gruba seslenme işlevi görmektedir. Bu tümcenin kullanıldığı bağlamı düşünecek olursak, bir konferansta *kişilerarası işlevi* yerine getirecek birimleri kullanmadan konuşmaya başlama sürecine geçiş güçleşecektir.

Buraya kadar çoklu tema grubunda yer alan kişilerarası tema ele alınmıştır. Ancak, *çoklu tema* grubuna giren diğer bir tema yapısı da *metinsel temadır*. *Metinsel tema*, metinsel işlevin metinde bağdaşıklığı sağlamaktaki işlevini yerine getiren öğeleri kapsamaktadır. Bu öğelerin başında bağlaçlar gelmektedir.

Tablo 33. Türkçede metinsel tema

Fakat	söylediklerim	sadece gerçekler olacak.
Metinsel tema	Konusal tema	Rema

Tablo (33)'deki örnekte '*fakat*' bağlacı bir önceki tümcede yer alan duruma göre karşıt bir durumun olduğu ifade ederek iki tümce arasındaki bağlantıyı sağlama işlevini üstlenmektedir. '*Fakat*' bağlacı bu işleviyle tümcede *metinsel tema* konumunda yer almaktadır.

Tablo 34. Türkçede metinsel tema

Aslında	ben	bamyayı hiç sevmem.
Metinsel tema	Konusal tema	Rema

Tablo (34)'de *metinsel tema* konumundaki *aslında* kiplik belirticisi konuşmanın geçtiği bağlama tutarlılık kazandırmaktadır. Sıradışı bir durumun olduğu '*aslında*' ile verilmektedir. Dinleyiciye tümce-başında bu bilginin verilmesi ile sıradışı bir durumun söz konusu olduğu iletilmektedir.

Tablo 35. Türkçede metinsel tema

Bu yüzden	akşamki partiye	gelemezsem bana kızma.
Metinsel tema	Konusal tema	Rema

Tablo 35'teki metinsel tema 'bu yüzden' ise, bir önceki tümceyle neden-sonuç ilişkisini kurmaktadır. Bir dizi neden sunulduktan sonra sonuç açıklanmaktadır. Böylece tümcelerarası bilgi akışı sağlanarak konu sürekliliği oluşturulmaktadır.

Tablo 36. Türkçede metinsel tema

Sonra da	raporları	Yazmalısın.
Metinsel tema	Konusal tema	Rema

Tablo 36'da 'sonra da' metinsel tema yapısı birbiri ardına verilen bilgilerin zihinde düzenlenmesini sağlamaktadır. Bu gibi metinsel tema yapılarıyla dinleyici/okuyucu bilgileri sınıflandırabilme olanağı bulmaktadır.

Tablo 37. Türkçede metinsel tema

Örneğin	Pervin	çok güzel bir slogan bulmuştu.
Metinsel tema	Konusal tema	Rema

Tablo 37'de tümceden önce 'örneğin' ile ifade edilen bir genelleme sonucunda dinleyiciye/okuyucuya örnek sağlayarak genellemeyi somutlaştırmaya çalışılmaktadır. Bu işlevi yerine getiren 'örneğin' daha önceki tümce ile bağlantıyı da sağlamaktadır. Çoklu tema yapılarını ele aldığımız bu bölümde verdiğimiz örnekler metinsel tema ve kişilerarası temanın tek başına yer aldığı tümceleri kapsamaktadır. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, Türkçede de her üç tema yapısının (konusal, kişilerarası ve metinsel) bir arada bulunduğu kullanımlara rastlamak da mümkündür.

Tablo 38. Türkçede Çoklu Tema

Şey	arkadaşlar	hikayeyi	anlatmaya devam edebilir miyim?
Metinsel tema	Kişilerarası tema	Konusal tema	Rema
Çoklu tema			Rema

Tablo (38)'deki tümcede temel üç *tema* yapısı bulunmaktadır. *Metinsel tema* tümcede bağlantıyı sağlarken, *kişilerarası tema* da konuşucu/yazarın iletiye bağlı olarak duygu ve düşüncelerini ifade etme işlevini yerine getirmektedir. Tüm örneklerde de gördüğümüz gibi, *kişilerarası ve metinsel tema yapıları* bağdaşıklık ilişkilerini ortaya koyan ve metnin işlemlerinde yönlendirici rol oynayan ve metnin yorumlanmasını kolaylaştıran yapılarıdır.

Sonuç olarak, Fries'in (1995) de vurguladığı gibi her dilde tümcede bilgiyi kodlayan bir *tema* yapısı bulunmaktadır. Dilden dile bu yapılar da farklılık gözlemlense de yüklendikleri işlevler bilgiyi tümcede düzenlemek ve bu düzenlemeyle dinleyici/okuyucunun bilgiye ulaşmasını kolaylaştırmaktır. Eğer çevirmen kaynak metin yazarının oluşturduğu bu bilgi kodlamasını dikkate almazsa, erek okuyucu metni işlemlerde zorluklar yaşayabilir.

Çalışmamızın 2.3. ve 2.4. bölümlerinde İngilizce ve Türkçede bilginin tümce düzleminde nasıl kodlandığını ayrıntılarıyla ele aldık. Tümcedeki sözcük diziliş i farklılıklarının, diğer bir deyiş le, tümcenin çıkış noktasındaki, yani tema yapısındaki farklılıkların tümceyi işleme biçimini de etkilemektedir. Bu bağlamda, Halliday'e (1994) göre, metinsel bütünlüğün bir bileş eni olan *tema* yapısı metinsel düzlemde bilgi akış ını sağlaması açısından işlevseldir. *Tema* yapısı metin düzleminde zincirleme bir örgü (*verilmiş bilgi, yeni bilgi* gibi) oluşturarak, metnin daha kolay işlemlenmesini sağlar. Çeviri açısından değerlendirirsek, çevirmen kaynak metinde konusal geliş imi izleyebilmek için metin içinde yer alan *tema* yapılarının düzenleme biçimlerini incelemek zorundadır. Çünkü tümcelerdeki *tema* yapıları metni bilgi açısından işlemler. *Tema* yapılarının bir araya gelerek metin düzleminde oluşturdukları *konu sürekliliğinin* çözümlenmesiyle çevirmen kaynak metni yorumlayabilme ve kaynak metne göre de erek metni en yakın bilgi örgüsüyle oluşturabilme becerisi kazanabilir. Bu çalışmanın amacı çeviri metinlerde *konu sürekliliğ i* oluşturan *tema* örgülerinin benzerlik veya farklılık gösterip göstermediğini ve konu sürekliliğinin erek okuyucunun metnin anlamına ulaşmasındaki etkilerini ortaya çıkarmak olduğu için, bir sonraki bölümde *konu sürekliliğ i* üzerinde durulacaktır.

2.6. Konu sürekliliği

Bir önceki bölümde dil kullanıcılarının tümce düzleminde bilgiyi kodlamak için kullandıkları *tema* yapısını ve bilgi yapısını ele aldık. Bu bölümde tümce düzleminde metin düzlemine geçiş *tema* yapısının metin düzleminde bağdaşıklığı oluşturarak *konu sürekliliğini* nasıl sağladığı incelenecektir.

Bölüm 2.1.'de metinsel işlevin, dil dizgesinin önemli işlevlerinden birisini oluşturduğunu belirtmiştik. Metinsel işlev, metin düzleminde kişilerarası ve düşünsel işlevlerin anlamsal bir bütünlük oluşturmasına ve düşüncelerin birbiriyle bağlantılandırılmasına yardımcı olmaktadır. Halliday'e göre, metinsellik bir metnin metin olarak kabul edilebilirliğini sağlayan önemli bir özelliktir. Halliday metnin birbirinden bağımsız tümcelerden değil, birbiriyle belirli bir örgü içinde düzenlenmiş tümceler dizgesinden oluştuğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda, Halliday dil dizgesinin metinsel işlevini iki önemli bileşenle bağdaştırmaktadır. Birincisi yapısal bileşenler, ikincisi ise bağdaşıklığı sağlayan bileşenlerdir. Yapısal bileşenleri, *verilmiş* ve *yeni bilgi*, dolayısıyla *bilgi yapısı* ve *tema* ve *rema*, dolayısıyla *tema yapısı* oluşturmaktadır. Bağdaşıklığı sağlayan bileşenler ise, dört başlık altında incelenmektedir. Bunlar, *gönderim*, *eksilti* ve *değiştirme*, *bağlaçlar* ve *sözlüksel bağdaşıklıktır* (Halliday, 1994: 334).

Tema ve bilgi yapısı metinde bilgi akışını sağlayarak metin bütünlüğünü oluştururken, metindeki bağdaşıklık birimleri metinde söylem yapısının oluşturulmasını sağlanmaktadır (Halliday,1994:309). Bağdaşık yapılardan *gönderim* tümcede kullanılan herhangi bir ögenin daha sonraki tümcelerde yinelenmesiyle oluşturulur.Yineleme farklı dilbilgisel birimler aracılığıyla yapılmaktadır; örneğin kişi adlarının kullanımında olduğu gibi. Bir tümce Ali ile başlayıp daha sonraki tümcelerde ise, Ali yerine "o" veya "kendisi" gibi öğelerle Ali'ye gönderimde bulunulabilir. *Eksilti* bağdaşıklık yapısı kullanıldığında ise, dinleyici ve konuşucunun ortak bilgisi temel alınarak tümce içindeki bir öbek, tümcenin bir bölümü veya tümcenin tamamı metnin bir başka bölümünde yer almayabilir.

(38)

Bu binada odalar geniş tutulmuş. *Benimki* nedense küçük.

(38)'de ikinci tümcede *benim odam* yerine *benimki* ögesi kullanılmıştır. Dolayısıyla, gönderim *eksilti* yoluyla gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle, metin içinde bir öbeğin veya tümcenin kullanılmasının gerekli olduğu bir konumda, bu birimler kullanılmamıştır (Aksan, 1999: 150). Eksiltiyle birlikte aynı grup içinde ele alınan *değiştirim* tümce düzleminde yer alan ad, eylem ya da tümcenin tamamının yerini tutan birimlerin kullanılmasıdır:

(39)

Bu işte onun da suçu var. Ben *böyle* düşünüyorum.

(39)'da birinci tümcedeki 'ben onun da bu işte suçu olduğunu' öğelerini ikinci tümcede tekrar etmemek için tüm öğelerin yerine *böyle* kullanılmıştır. *Böyle* birimi kullanılarak *değiştirme* gönderimi uygulanmıştır (Aksan, 1999: 150). Bağlaçlar ise tümceleri anlam ve işlev açısından birbirlerine bağlayan sözcüksel birimlerdir:

(40)

Sınavı vereceğini sanıyorum. Çünkü hem dikkatli, hem çalışkandır.

(40)'daki tümcede bağlaşıklık '*çünkü*' bağlacıyla oluşturulmuştur. Ayrıca her iki tümcede üçüncü kişiye gönderimde bulunulmuştur. İkinci bir gönderimin oluşu tümcelerarası bağlaşıklığı güçlendirmiştir (Aksan, 1999: 150). Metinde bağlaşıklığı sağlayan en son ulam ise, sözcüksel bağlaşıklıktır. Dilbilgisel birimlerin kullanılması dışında sözcükler arası anlam ilişkileri temel alınarak da metin içi bağlaşıklık sağlanmaktadır (Halliday, 1994: 308-334). Örneğin okul hakkında yazılan bir metinde, "eğitici", "öğrenci", "ders" "kitap" gibi sözcüklerle metinde bağlaşıklık sağlanabilir.

(41)

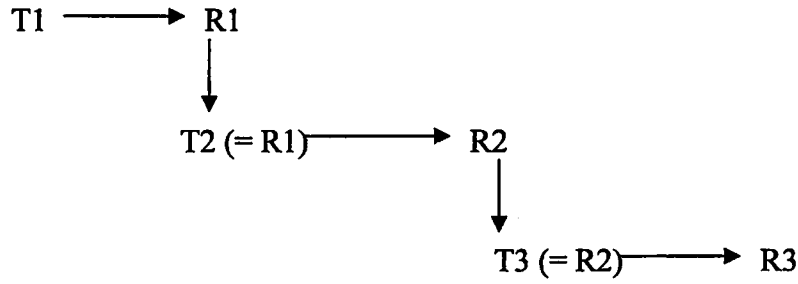
Anadolu liselerinde ortaokul sınıflarında okutulacak kitapların adları, Bakanlık tarafından her öğretim yılı öncesinde okullara bildiriliyor. Lise kitapları ise, okullardaki uzman öğretmenler tarafından belirleniyor.

(41)'de de gördüğümüz gibi, 'Anadolu Liselerinde okutulan ders kitapları' hakkındaki bu paragrafta bağlaşıklık konu ile bağlantılı sözcüklerin (sınıf, kitap, öğretim, öğretmen, okul, lise, ortaokul) kullanılmasıyla tümceler arası bağlaşıklık gerçekleştirilmiştir.

Sonuç olarak, bağlaşıklığı sağlayan bileşenler tümce düzleminde *tema* yapısıyla kodlanmakta ve metinsel bütünlüğünün kurgulanmasına, dolayısıyla da metinde *konu sürekliliği*nin oluşturulmasına olanak sağlamaktadır.

Konu sürekliliği, tümce düzleminde var olan *tema* yapılarının metin düzleminde de işlev yüklenerek birbirleriyle oluşturdukları bağları kapsamaktadır. Dolayısıyla, *konu sürekliliği*ni oluşturan *tema-örgüleri* sistemli bir şekilde tümcelerarası *tema* ve *rema* seçimleriyle oluşturulmaktadır. Diğer bir deyişle, *konu sürekliliği*, *tema-rema* örgülerinin metin içinde birbirleriyle oluşturduğu bütünü göstermektedir. Bu bütün ise metinde bilgi akışını sağlamaktadır (Fries, 1995: 7). Bu önemli işlevi dolayısıyla, *konu sürekliliği* birçok araştırmacı tarafından ele alınan ve geliştirilmeye çalışılan bir konu olmuştur. Örneğin Frantisek Daneš (1974) *konu sürekliliği*ni ele aldığı çalışmasında, metinlerde *konu sürekliliği*ni oluşturan üç temel *tema* örgüsünün bulunduğunu ileri sürmektedir. Bunlar *çizgisel tema örgüsü*, *sabit tema örgüsü* ve *türemiş tema örgüsüdür*. Daneš, gruplamayı tümcelerdeki *tema* yapılarının metin içinde birbirleriyle kurdukları bağlantılar doğrultusunda yapmıştır (1974: 114). Daneš'in belirlediği konu sürekliliği oluşturan temel yapılardan *çizgisel tema örgüsü* zincirleme bir bağlantı göstermektedir. Bu bağlantıyı şemayla görelim (Daneš, 1974: 114). Şema 5'te 'T' *temayı* 'R' ise *remayı* temsil etmektedir. Numaralar ise aynı *tema* ve *rema*nın bilgi verdiği konunun aynı kalma veya değişme durumunu göstermektedir. Dolayısıyla aynı bilgiye sahip *tema* ve *rema* birimleri aynı numaralarla, farklı bilgiye sahip *tema* ve *rema* birimleri ise birbirini takip eden numaralarla ifade edilmiştir.

Şema 5.Çizgisel tema örgüsü

Şema (5)'te de gördüğümüz gibi, *çizgisel tema örgüsünde* birinci tümcenin *reması* ikinci tümcenin *teması*nı oluşturmaktadır. Bir sonraki tümcenin *teması*, aynı şekilde bir önceki tümcenin *remasından* oluşmaktadır (Fries, 1995:7). Çizgisel tema örgüsünü bir örnekle inceleyelim:

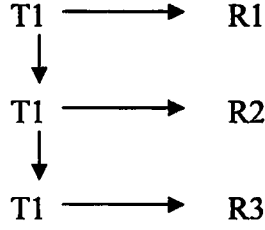
(42)

Mehmet Bey'in bir oğlu var. Oğlu Bilkent Üniversitesi'nde okuyor.
T1 R1 T2 R2

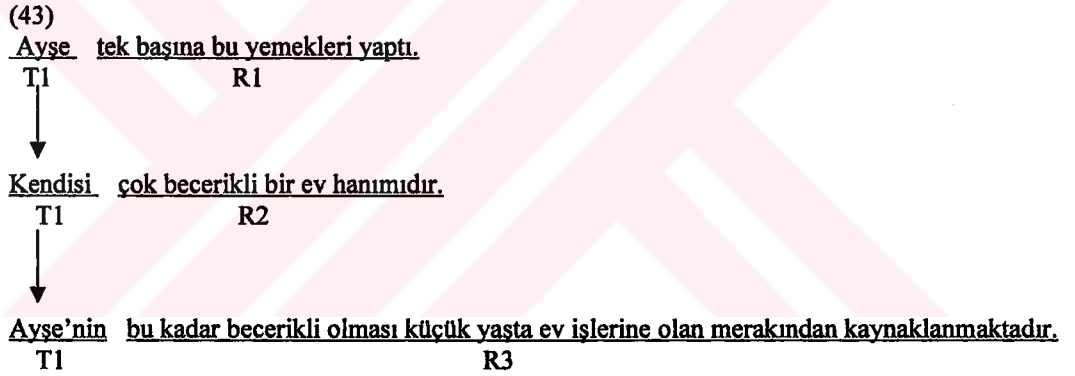
Bilkent Üniversitesi Türkiye'nin en iyi üniversitelerinden biri.
T3 R3

Örnek (42)'de *Mehmet Bey* adöbeği tümce-başında yer almaktadır ve *tema* konumundadır. Tümcenin *remasını* ise, *bir oğlu var* birimleri oluşturmaktadır. Bir sonraki tümcede tümce-baş konumunda R1'deki birimlerden *oğlu* birimi yer almaktadır ve tümcenin *temasıdır*. *Rema* bölümünde ise, *Bilkent Üniversitesi'nde okuyor* birimleri yer almaktadır. Bir önceki tümcede olduğu gibi zincirleme bağlantı devam etmekte ve *rema* bir sonraki tümcenin *teması* olarak işlev görmektedir. Sonuç olarak birbirini takip eden tümcelerde yer alan *tema* ve *remalar*, daha önceki tümcelerde oluşturulmuş *tema* ve *remalarla* bir bağlantı kurarak konu sürekliliğini sağlamaktadırlar. Okuyucu/dinleyici bu zincirleme bilgi akışıyla metni kolayca işleyebilmektedir. Daneş'in belirlediği diğer bir *tema* örgüsü ise *sabit tema örgüsüdür*.

Şema 6. Sabit tema örgüsü

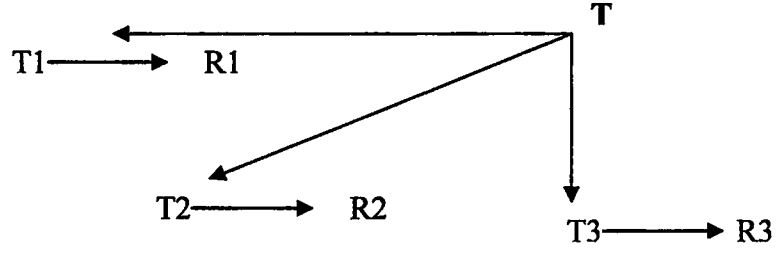

Şema (6)'da gördüğümüz gibi *sabit tema örgüsünde* tümce-başındaki *tema* 'hakkındalık' işlevini üstlenmekte ve *temayı* takip eden *rema* bilgiyi tamamlamaktadır. Bu *tema* yapısını takip eden tümcelerde aynı *tema* farklı gönderim özellikleriyle yer almakta, fakat *rema* da kodlanan bilgi değişiklik göstermektedir (Bloor ve Bloor, 2004:88). *Sabit tema örgüsünü* bir örnekle inceleyelim:

Örnek (43)'de T1 olarak gösterilen *temalar* aynı öğeden oluşmaktadır. Tümcelerde sadece *remayı* oluşturan birimler değişiklik göstermektedir. Bu tür *tema* yapılarında *tema* verilmiş bilgi ile örtüşmektedir. Tümce-başında yer alan temaların sabit olarak tümcelerde birbirini takip etmesi özellikle ansiklopedilerde yer alan metin türlerinde tercih edilen bir tema örgüsüdür. Tümcenin çıkış noktasını hakkında bilgi verilen kişi veya nesne oluşturmaktadır. Bu bağlamda, okuyucu ulaşmak istediği bilgiye bu tema örgüsüyle kolayca erişebilmektedir. *Konu sürekliliğinin* temel yapılarından bir diğeri de *türemiş tema örgüsüdür*.

Şema 7. Türemiş tema örgüsü

Şema (7)'de yer alan *türemiş tema örgüsü*nde metin belirli bir *tema* çerçevesinde düzenlenmiştir. Bu *temanın alt-temaları* tümcelerde tümce-başı konumu tutmaktadır. *Alt-temalar* birbirleriyle farklılık gösterir; ancak ana *temanın* bir uzantısı şeklindedir (Fries, 1995: 7):

(44)

Türkiye Avrupa ve Asya arasında yer almaktadır.
T R

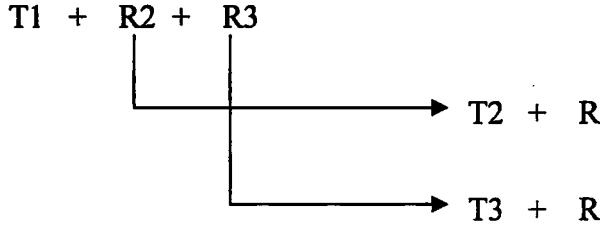
Topraklarının yüzde 97'si Asya'da yüzde 3'ü Avrupa'da yer alır.
T1 R1

Yüzölçümü 814.578 km²'dir.
T2 R2

Nüfusu 70 milyonu bulmaktadır.
T3 R3

Örnek (44)'de *Türkiye* ilk tümcenin *temasını* oluşturmaktadır. Bu tümceyi takip eden tümcenin *temaları* farklılık gösterse de, *Türkiye temasının* bir *alt-teması* olarak işlev görmektedirler. *Türemiş tema örgüsü* başlığı altında *parçalı tema örgüsü* de yer almaktadır.

Şema 8. Parçalı tema örgüsü

Şema (8)'de görüldüğü gibi *parçalı tema örgüsünde*, *remayı* oluşturan birim iki farklı öğeden meydana gelmektedir. Bu farklı öğeler, ilk tümceyi takip eden tümcelerin *temalarını* oluşturmaktadır (Bloor ve Bloor, 2004: 88). Örnek (45) *parçalı tema örgüsünü* göstermektedir:

(45)
Bu yemeğe bu güzel tadı kışniş ve zerdeçal vermektedir.
T1 R2+R3

Kışniş, maydanozgillerden 20-30cm yükseklikte tüysüz bir bitkidir.
T2 R

Zerdeçal ise, zencefigillerden, çiçekleri sarı renkte bir bitkidir.
T3 R

Örnek (45)'de *temayı yemek* oluşturmaktadır. *Remadaki* birim ise iki farklı öğeye gönderimde bulunmaktadır. Bu farklı iki öğe diğer tümcelerin *teması* olarak tümce-başı konumunda yer almaktadır. Bu *tema örgüsünde* T2 *verilmiş bilgi* ve T2 yi tamamlayan *rema* da *yeni bilgi* verilmektedir. Bu tümceyi takip eden tümcenin *teması* olan T3'te tekrar *verilmiş bilgi* bulunmaktadır ve *remayı yeni bilgi* oluşturmaktadır. *Verilmiş bilgi* ve *yeni bilgi* arasında oluşturulan bu bağlantı metin düzleminde bilgi akışını sağlayarak metinde *konu sürekliliğini* oluşturmaktadır.

Konu sürekliliğini oluşturan *tema örgülerini* ele aldığımız tüm bu bilgiler ışığında vurgulanması gereken önemli bir nokta, metindeki *konu sürekliliğinin* sadece bir *tema örgüsüyle* sağlanmadığı olgusudur. Metin tutarlılığına büyük katkısı olan *tema örgüleri*, metin akışıyla birlikte var olan bağlama, yani iletişime bağlı olarak farklılık gösterecektir (Bloor ve Bloor, 2004: 92). Örneğin, metinde başlangıçta konu

sürekliliği çizgisel tema örgüsüyle sağlanırken metnin daha sonraki bölümlerinde sabit tema örgüsü ve türemiş tema örgüsüne geçilebilir.

Sonuç olarak, her tümce bir bilgi barındırır ve bu bilgiyi *tema* yapısıyla düzenler. Halliday'ın de ifade ettiği gibi, *tema* yapısı metinsel düzlemde bilgi akışını sağlaması açısından işlevseldir (Halliday, 1994: 308). *Tema* örgüleri metinde *konu sürekliliğini* sağlayarak bilginin daha kolay işlenmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla, *tema* yapısıyla düzenlenmiş tümceler metni oluşturan yapı taşlarıdır. Metindeki tümceler bir araya gelerek belirli bir örgü oluşturmakta ve bu örgü metnin üretimini, dolayısıyla da metnin alınmasını etkilemektedir (Ghadessy, 1995: 129). Buna bağlı olarak da, *tema* yapısı çözümleme işleminin tümce düzeyinde sınırlı tutulmaması gerekmektedir. Aksi takdirde, *tema* yapısının metinde üstlendiği konu sürekliliğini sağlama gibi önemli bir işlevi göz ardı edilmiş olacaktır (Hatim ve Mason, 1990: 217). Daneš, metinde konu sürekliliğini sağlayan tema örgülerini tema yapılarının metin içinde birbirleriyle gösterdikleri bağlantıları temel alarak belirlemiştir. Çünkü *tema* ve *rema* metinde bilgi örgüsünü oluşturmakta ve tümceler arasında anlamsal ve sözdizimsel ilişkileri sağlamaktadır. Toklu tema yapısının metinde üstlendiği önemli işlevi şu şekilde vurgulamıştır (2003: 132):

Dilsel iletişim sırasında aktarılan bilgi metinde odaklanmıştır. Bu nedenle metnin hem sürekli yeni bilgi akışını sağlaması, hem de daha önce söylenenle bir bağlantı kurması gerekir. Bu da konu (*tema*) ve yorumla (*rema*) sağlanır.

Toklu'nun da belirttiği gibi, *tema* ve *rema* metinde konu sürekliliğini oluşturmakta ve bilgi akışını düzenleyerek okuyucunun/dinleyicinin metnin iletişimini kolayca kavramasını sağlamaktadır. Halliday çarpıcı bir örnekle *tema* yapısının metindeki bu işlevlerini somut olarak göstermeye çalışmıştır (1978: 134 aktaran Baker 1992:124):

Now comes the President here. It's the window he's stepping through to wave to the crowd. On his victory his opponent congratulates him. 'Gentlemen and ladies'. That you are confident in me honours me...'
(İşte Başkan geliyor buraya. Pencereden kalabalığa el sallıyor. Zafer gününde rakibi kendisini kutluyor. 'Değerli konuklar' bana güvenmeniz benim için büyük bir onurdur...)

Halliday bu örnekle *tema yapısının* metin bağlamına bağlı olarak işlev gördüğünü ve tümcelerin ayrı ayrı ele alındığında dilbilgisel düzlemde doğru olmasına rağmen metinde çizgisel düzlemde metinsellik özelliklerini taşımadıklarını belirtmiştir. Yukarıdaki metinde bağdaşıklık özelliği bulunmamaktadır. Bunun nedeni, tümcelerde yer alan *tema* ve *remaların* bir bağlantı oluşturmamış olmasıdır. Dolayısıyla, metinde konu sürekliliği sağlanmamıştır. Tümceler birbirinden bağımsız bilgi birimleri olarak metinde yer almaktadır. Ancak bu metinde örneğin '*on his victory his opponent congratulates him*' tümcesindeki *tema-rema* birimleri, '*his opponent congratulates him on his victory*' veya '*he is congratulated on his victory by his opponent*' şeklindeki bir düzenleme sonucunda metindeki konu sürekliliğini sağlayacaktır.

Bu bölümde tümcedeki *tema yapısının* diğer tümcelere bir araya gelerek *konu sürekliliğini* oluşturan *tema örgüleri* üzerinde durulmuştur. Bu çalışma da, *tema* ve *remanın* metin yapısını düzenlemedeki önemli rolünü göz önünde bulundurarak, *tema örgülerinin* çeviri metinlerdeki dağılımını incelemeyi amaçlamaktadır. *Tema örgülerinin* çözümlenmesiyle kaynak metin ve erek metnin *tema örgüleri* bağlamında benzerlik ve farklılıkların erek metin iletisine olan etkisi saptanmaya çalışılacaktır. Bu amaç doğrultusunda metinde konu sürekliliğini oluşturmada önemli rol oynayan *kişilerarası tema* ve *metinsel tema yapıları* kaynak ve erek metinlerde çözümlenecektir. Çözümleme sonucunda elde edilen bulgulara geçmeden önce çeviri alanında konu sürekliliğini ele alan çalışmalara değinmemiz, bu çalışmanın amacı doğrultusunda yararlı olacaktır. Bir sonraki bölümde *konu sürekliliğinin*, dolayısıyla *tema yapısının* çeviri açısından önemi vurgulanmaya çalışılacaktır.

2.7. Konu Sürekliliği ve Çeviri

Birinci bölümde de belirttiğimiz gibi, çeviri sürecinin önemli bir aşamasını çeviri amaçlı metin çözümlemesi oluşturmaktadır. Çeviri amaçlı metin çözümlemesi, kaynak metnin içinde barındırdığı anlamı yorumlayabilmek ve yazarın kodladığı yapıları açıklamak için gerekli bir aşamadır. Çeviri amaçlı metin çözümlemesi için günümüze kadar birçok yöntem önerilmiştir. Başlangıçta bu yöntemler, genellikle, inceleme birimi olarak sözcüğü seçmiştir. Ancak metindilbilim alanında gerçekleşen

çalışmalar doğrultusunda inceleme birimi metin olmuştur. Metindilbilim alanındaki gelişmeler çeviribilim alanını da etkilemiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak çeviri metinlerinde *tema* örgülerini ele alan çalışmalar gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Örneğin Mohsen Ghadessy ve Yanjie Gao (2001) İngilizceden çevrilmiş Çince çeviri metinlerde *tema* yapıları üzerine bir çalışma gerçekleştirmişlerdir; çalışmalarının kuramsal çerçevesini Haliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli oluşturmuştur. Ghadessy ve Gao, çalışmalarında nicel bir çözümleme yöntemi kullanarak, tema yapıları ve çeviri metinleri konusunda ilk çalışmayı gerçekleştirdiklerini de vurgulamışlardır. Çünkü çeviri metinlerde gerçekleştirilen daha önceki çalışmalar (Baker 1992, Ventola 1995) daha çok betimleyici nitelikte çalışmalardı. Ghadessy ve Gao inceledikleri Çince erek metinlerde tümce sayısında belirgin bir farklılık gözlemlemişlerdir. Ancak bu farklılığa rağmen *tema* yapılarında paralellik olduğunu ve iki metin arasında eşdeğerliğin sağlandığını göstermişlerdir. Çalışmalarında *tema* yapısı çözümlemesinin çeviri eğitiminde yer verilmesinin çeviri eğitimi alan öğrencilere tümce yapılarına farklı açılardan bakma yetisi kazandıracağını belirtmişlerdir (Ghadessy ve Gao, 2001: 338).

Ventola (1995), *konu sürekliliğini* ele alarak çeviri metinlerde gerçekleştirdiği çalışmasında ise, Ghadessy ve Gao'dan çok farklı bulgulara rastlamıştır. Ventola, Almandan İngilizceye çevrilmiş bilimsel metinler üzerinde yapmış olduğu incelemesinde, kaynak metinde var olan *konu sürekliliğinin* erek dil normlarına uygun olarak erek metinde oluşturulmadığını gözlemlemiştir. Çeviri metninde çevirmen tarafından oluşturulan *tema örgüleri* karmaşık bir yapıya sahiptir ve bilginin işlenmesi açısından okuyucuyu farklı bilgi birimlerine yönlendirebilmektedir (1995: 90-95):

(46)

It was cold in the street. They could not have had a more perfect day for a garden party if they had ordered it.

Auf der Strasse war es kalt. Sie hätten keinen vollkommeneren Tag für ein Gartenfest haben können, auch wenn sie ihn bestellt hätten.

Özgün İngilizce metinde *verilmiş bilgi* 'it' dir ve *tema* konumunda yer almaktadır. *Rema* bölümünü ise, 'cold' ve 'in the street' oluşturmaktadır. Bu

tümcede kodlanan bilgi yapısına göre, okuyucu 'soğuk' ve 'sokak' bilgisine ulaşmaktadır. Almanca çeviri metninde ise 'auf der strasse' (sokak) tümce-başı konumuna getirilmiş ve *verilmiş bilgi* olarak aktarılmıştır. 'Kalt' (soğuk) ise, bu durumda *yeni bilgidir*. Ventola'ya göre, çevirmenin bu şekilde bir tümce düzenlemesine gitmesi metinde okuyucuyu farklı bilgi birimlerine odaklayarak farklı anlamlara yönlendirebilmektedir (1995: 87-88). Ancak Ventola, her zaman kaynak metindeki tema örgüsünü aynen erek metne aktarmanın da doğru olmayacağını vurgulamaktadır. Bunun nedeni, her iki dilin retorik yapılarının farklı olmasıdır. Çevirmen kaynak metnin oluşturduğu anlamı farklı bir bilgi kodlama biçimiyle vermek zorunda kalabilir (1995: 90):

(47)

Für die chemische und biotechnische Abteilung unserer Patentanwaltskanzlei in einem stilvollen Altbau in der Widenmayerstrasse suchen wir eine deutsche sowie eine englische Sekretärin.

For the chemical and biotechnical department of our patent attorney's firm in a stylish old building in Widenmayerstrasse we are looking for both a German and an English secretary.

Bu örnekte Almanca metinde tümce düzleminde yer alan birimler İngilizcede çizgisel düzlemde aynı sıralamayla aktarılmıştır. Diğer bir deyişle, Almandaki tema örgüsü İngilizce metinde aynen korunmuştur. Ancak İngilizcede oluşturulan tümce fazlaca belirtili bir *tema yapısıdır*. Bu yapı sonucunda İngilizce erek okuyucusunun bu tümcede yer alan bilgiyi kolayca işlememesi mümkün görünmemektedir. Bu noktada Ventola bu tümcenin; *'the chemical and biotechnical department of our patent attorney's firm (situated in a stylish old building) is searching for'* veya *'We are searching for'* şeklinde düzenlendiği takdirde daha kolay işlemlenebileceğini ileri sürmüştür (1995: 90). Ventola'nın bilginin tümcede farklı kodlanması konusunda verdiği diğer bir örnek de felsefe alanında yapılmış bir çeviri metnindedir. Bu metin iki kez çevrilmiştir. Bunun nedeni, kaynak metin yazarının çeviriden memnun kalmayıp

(48)

Kennzeichend für diese Diskussion ist eine breite thematisch und argumentative Auffächerung.

(a) Characteristic for this discussion is the broad breakdown of topics and arguments.

(b) A wide range of issues and arguments is characteristic for this discussion.

(48a)'da çevirmen kaynak metinde konu sürekliliğini oluşturan tema örgüsünü koruyarak erek metne aktarmıştır. Ancak bu durum İngilizce olan erek dilde oldukça belirtili tümce yapılarının oluşmasına yol açmıştır. Kaynak metin yazarı erek metin okuyucusunun metni anlamlandırmada zorluk çekeceğini düşünmüş olacaktır ki metnin tekrar çevrilmesini istemiştir. İkinci çeviride ise, çevirmen tümcedeki tema örgülerini İngilizce belirtisiz tümce yapısına uygun olarak tekrar düzenlemiştir. Çevirmen uygun gördüğü noktalarda belirtili tümce yapılarını belirtisiz tümce yapılarına dönüştürmüştür. (48a) ve (48b), yani birinci ve ikinci çeviri karşılaştırıldığında *tema* konumunda yer alan birimlerin farklılık gösterdiğini görebilmekteyiz. Ventola metni oluşturan tümcelerin başlangıç noktalarında yer alan birimlerin seçiminin konu sürekliliğini etkilediğini belirtmiştir. (48a) tümcesi fazlaca belirtili *tema yapısı* özelliği göstermesine rağmen, bu tümce metin düzlemindeki tema örgülerinin dağılımına göre bilginin işlenmesini kolaylaştırmaktadır. İkinci çevirmenin belirtili tümce yapılarının belirtisiz tümce yapılarına dönüştürmesi, metindeki bilgi akışını bozmuştur. Diğer bir deyişle *verilmiş bilgi, yeni bilgi* bağlantıları oluşturulmamıştır. Dolayısıyla da, Ventola'ya göre birinci çeviri bilgiyi işleme açısından ikincisinden daha başarılıdır (Ventola, 1995: 91-92). Sonuç olarak, Ventola örneklerle tüm metinler için *konu sürekliliği* düzleminde *tema* örgülerinin çeviri metinlerde nasıl oluşturulması gerektiğini kesin çizgilerle verilemeyeceğini göstermiştir. Ancak Ventola, çevirmenin metni oluşturan önemli yapılardan biri olan *tema yapısını* bilmesinin çeviri metinlerde bilgi akışını sağlamada daha iyi düzenlenmiş metinler oluşturmasına katkıda bulunacağını da altını çizmektedir.

Konu sürekliliği, metin yapısında gerçekleştirdiği metin tutarlılığı dolayısıyla çeviribilimciler tarafından da son yıllarda daha sıkça ele alınan bir konu olmuştur. Örneğin Basil Hatim (1997), *Communication Across Cultures, Translation Theory*

and Contrastive Text Linguistics (Kültürlerarası İletişim, Çeviri Kuramı ve Karşılaştırmalı Metindilbilimi) adlı kitabında metinde *konu sürekliliğini* ele almış ve çeviri süreci açısından önemini vurgulamaya çalışmıştır. Hatim, metni oluşturan tümcelerini gelişigüzel bir sıralamayla düzenlenmediğini, metin türüne ve metin yapısına bağlı olarak belirli bir düzen içinde sıralandıklarını ileri sürmüştür. Hatim'e göre, çevirmen çeviri sürecinde metin türüne ve bağlama bağlı olarak erek metinde tümcelerarası geçişleri sağlarken tümcenin *tema* yapısına uygun seçimler yapmak zorundadır. Ancak, Hatim çeviribilim alanında *tema* yapısı ve *konu sürekliliğini* ele alan yeterli çalışmaların olmadığını ve uzman çevirmenlerin metin üretim sürecinde *tema* yapısına ilişkin kararları sezgisel olarak verdiklerini ifade etmiştir. Örneğin, Hatim mütercim-tercümanlık yüksek lisans sınıfında öğrencilerden bir paragrafı çevirmelerini istemiştir. Öğrenciler *konu sürekliliği* açısından doğru kararlar vermelerine rağmen, neden bu metin yapısını tercih ettiklerini açıklayamamışlardır (1997: 77). Hatim bu noktadan yola çıkarak, *konu sürekliliğinin* çeviri açısından önemini vurgulamaya çalışmıştır. Hatim kitabında *tema* yapısı ve *konu sürekliliğini* Prag Dilbilimi okulunun *tema yapısı* tanımını kullanarak irdeler. Hatim, özellikle Firbas'ın (1975) *İşlevsel Tümce Yaklaşımını* temel alarak konuya açıklık getirmeye çalışır. İşlevsel Tümce Yaklaşımına göre, tümce düzleminde yer alan öğeler iletişimi sağlayan birimler olarak işlev göstermektedir. Hatim tümce düzleminde *tema* yapısının üstlendiği görevleri ele aldıktan sonra, *konu sürekliliğine* açıklık getirmek için Daneš'in (1974) ulamladığı *konu sürekliliği* yapılarına örnekler verir. Hatim çalışmasının sonunda çeviri sürecinde metin türüne ve bağlama göre *konu sürekliliğinde* uygun seçimler yapılması gerektiğini ileri sürer (1997: 88).

Çeviribilim alanında çalışan ve çalışmalarında *tema* yapısı ve *konu sürekliliğine* yer veren diğer araştırmacılar ise Gerzymish-Arbogast (1986) ve Monika Doherty'dir (2002). Gerzymish-Arbogast, *tema* yapısının çeviri süreci sırasında erek metin üretiminde yararlanılabilecek bir yapı olmasının dışında, çeviri süreci sonunda kaynak ve erek metni tutarlığı açısından karşılaştırma imkanı sağlayan bir çözümleme yöntemi olduğunu belirtmiştir. Gerzymish-Arbogast'a göre, dilbilgisi kurallarına uygun tümceleri erek dile aktarmanın yanı sıra, metni bir araya getiren ve metinde bilgi devingenliği sağlayan yapıların da göz önünde

bulundurulması gerekmektedir. Gerzymish-Arbogast (1986), Zur Relevanz der Thema-Rhema-Gliederung für den Übersetzungsprozess (*Çeviri Sürecinde Tema-Rema Örgüsü*) başlıklı çalışmasında, *tema* örgülerinin çeviri sürecindeki yerini tanımlamaya çalışır. Gerzymish-Arbogast, Almanca ve İngilizce dillerinde *tema* örgülerinin çeviri süreci sonunda hangi durumlarda aynı kaldığını ve hangi durumlarda değişiklik gösterdiğini belirlemeye çalışır. Gerzymish-Arbogast, Almanca ve İngilizcede *odak belirleyicilerinin* kullanımına da dikkat çekmektedir. Gerzymish-Arbogast, bu çalışmasında metin işlevinden yola çıkarak, Almanca ve İngilizcede konulaştırmanın farklı öğelerle gerçekleştirildiği sonucuna varır. Gerzymish-Arbogast'a göre, çevirmen çeviri sürecinde bilgi devingenliğini sağlayan yapıları da göz önünde bulundurmalıdır. Ancak Gerzymish-Arbogast *tema* yapısı çözümlemesinin tüm çeviri sorunlarını ortadan kaldıran bir yöntem gibi ele alınmaması gerektiğini ifade etmiştir. Gerzymish-Arbogast, bu yöntemin çevirmene metin tutarlılığını ve bilgi akışını sağlayan metin örgüsünü ortaya çıkarmada ve erek metinde tekrar oluşturmada karşılaşılan sorunlarda çeviri karalarına yardımcı olacak bir araç olduğunun altını çizmiştir (Gerzymish-Arbogast, 1986: 171-173).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi *tema* örgüsü konusunda çalışan çeviribilimciler arasında Monika Doherty (2002) de bulunmaktadır. Doherty, *Language Processing in Discourse, A key to felicitous translation (Söylemde dil işleme, Tutarlı çevirinin anahtarı)* adlı kitabında tutarlı çeviri çalışmalarının gerçekleşmesinde *tema* örgüsünün önemli rol oynadığını belirtmiştir. Doherty'e göre, dil dizgeleri dil kullanımını belirleme konusunda tahmin edilenden çok daha fazla etkili olmaktadır. Dil kullanımını belirleme, salt dilbilgisi kurallarının temel alınarak dış dünyaya ilişkin olguların dile özgü özelliklerle ifade edilmesinden ve her *kesit dil* için özel bir dil kullanımından oluşmamaktadır. Tüm bu işlevlerin yanı sıra, dil dizgelerinin dil kullanımını belirlemede dilin tipolojik özellikleri de düşüncelerimizi dilde kodlama sürecinde etkili olmaktadır. Sonuç olarak, dilin *tipolojik özellikleri biçimsel tercihlerimizi* belirlemektedir. Doherty'e göre, dil kullanımını belirleme süreci dil işleme sürecini ve söylem-bağımlılığını içermektedir. Dilin tipolojik özellikleri ile dil işleme sürecinin birbirleriyle kesiştiği nokta *bilgi yapısıdır*. Çünkü bilgi yapısı, düşüncelerimizi tümce düzeyinde söylem-bağımlı biçimde paketleme

görevini üstlenir ve buna bağlı olarak metin düzeyinde bilgi akışını, dolayısıyla da *konu sürekliliğini* sağlar (2002:ix). Doherty, kitabında kaynak metinde tümce düzleminde yer alan *tema* yapılarının her zaman aynen alınıp erek dile aktarmanın yanlış olacağını ileri sürmüştür. Çünkü dilden dile dilin işlemlerini sağlayan *tema* yapılarında farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir. Buna bağlı olarak Doherty'e göre, kaynak metinde oluşturulmuş uygun dil işleme biçimi, erek dilin özellikleri dikkate alınarak uygun dil işlemlerini sağlayacak *tema* yapılarıyla aktarılmalıdır (Doherty, 2002: 12).

Sonuç olarak çeviri metinlerde *tema* örgüsü ve *konu sürekliliğini* ele alan araştırmacıların ortak görüşü, çevirmenin kaynak metinde konusal gelişimi izleyebilmesi için metin içinde yer alan *tema* örgülerinin düzenleme biçimlerini incelemesi gerektiğidir. Çünkü *tema* örgüleri metni bilgi açısından işlemler ve metinsel sürekliliği sağlar. *Tema* yapılarının çözümlenmesiyle çevirmen kaynak metni yorumlayabilme ve erek metni en yakın bilgi örgüsüyle oluşturabilme becerisi kazanabilir.

Çeviri metinlerde konu sürekliliği konulu çalışmamızın bu bölümünde, bu çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli ve çalışmamızın çözümleme yönteminin temelini oluşturan *tema* yapısının İngilizce ve Türkçede tümce düzlemindeki dağılımı açıklanmıştır. Daha sonra ise, *tema* yapısının metin düzleminde *konu sürekliliğini* oluşturma işlevi ele alınmış ve çeviri açısından önemi vurgulanmaya çalışılmıştır. Bir sonraki bölümde bu araştırmanın veri tabanı ve araştırma yöntemi ve çözümlemeden elde edilen bulgular tanıtılacak ve tartışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VERİ TABANI VE ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Veri Tabanının Tanımlanması

3.1.1. Bilimsel ve Bilimsel Olmayan Metinler

Bu çalışmanın veri tabanını bilimsel ve bilimsel olmayan metinler oluşturmaktadır. Çözümleme nesnesi olarak bilimsel metinlerin seçilmesinin başlıca sebebi, bilimsel metinlerin bilgilendirici metin türüne girmesi ve bilgiyi okuyucuya iletmeye bilimsel metinlerin kurgulama sürecinin önemli bir rol oynamasıdır. Araştırmalarda bilimsel metinlerin çözümleme nesnesi olarak kullanılmasının önemini Uzun ve Huber şu şekilde ifade etmektedir (Uzun ve Huber, 2002: 8):

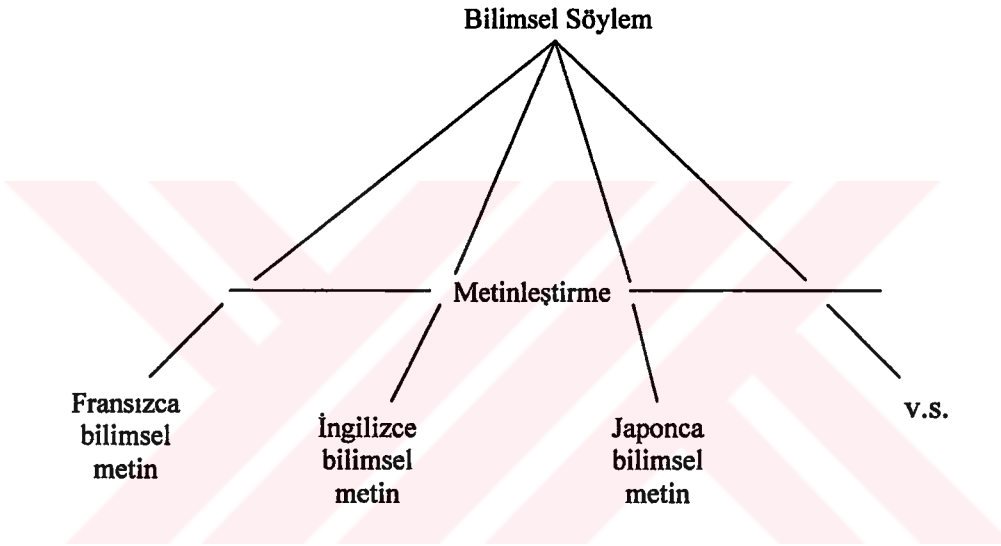
Bilimsel metin türü içerdiği hem prototipik, hem de kültürel özellikler nedeniyle bir yandan diller arası karşılaştırmalar yapma, diğer yandan da çeşitli dillere özgü metinleştirme desenleri ortaya koyma amaçlarıyla metin cinsi çalışmalarında üzerinde çokça durulan temel türlerden biridir. Öte yandan, bu metin türü, doğası gereği, çeşitli dilbilgisel ulamların sorgulanmasında elverişli bir yapılanış içermektedir.

Uzun ve Huber'in de vurguladığı gibi, bilimsel metinlerde kullanılan dilisel birimler bize metin oluşturma süreciyle ilgili birçok açıklayıcı bilgiye ulaştırabilir. Çünkü metni oluşturan 'tümceler bilgi taşıyan bir yapı' olarak metinde işlev görmektedirler. Tümcedeki bilgi birimleri de, metindeki iletişim bağlamı doğrultusunda önem derecelerine göre düzenlenmektedir. Tema yapısı, metindeki bilgi birimlerinin nasıl düzenlendiğini ve bilgi akışı üzerindeki etkilerini görmemizi sağlayabilmektedir.

Çalışmasında bilimsel metinlere yer veren araştırmacılardan Widdowson'a göre, toplumdan topluma kültür, inanç, ve yargılar değişiklik gösterse de, bilim insanları bilim alanında ortak bir kültüre sahiptir. Bu ortak kültür içinde iletişimi sağlayan söylem yapısı kendine özgü dilisel birimlerle gerçekleştirilir. Dolayısıyla neden-sonuç bağlantıları ve varsayımların oluşturulması bilimsel söylemin gerekli

retorik öğeleridir. Bu öğeler çok geniş çeşitli ifadelerle karşılanabilir. Bu anlamda Widdowson'a göre bilimsel söylem *evrensel bir iletişim biçimidir* veya *evrensel bir retorik biçimidir*. Bu evrensel iletişim dizgesi *metinleştirme süreciyle* oluşturulmaktadır. Widdowson *bilimsel söylem, metinleştirme ve bilimsel metin* kavramlarının nasıl işlediğini temel bir şema ile açıklık getirmeye çalışmıştır (1979: 51-52).

Şema 9. Widdowson'a göre bilimsel söylemin aşamaları

Şema bilimsel söylemin, bilim alanında birçok farklı iletişim biçimini kapsamasına rağmen (bilimsel makale, ders kitapları, tez gibi), aslında, homojen olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bilimsel metinler belli bir evrensel iletişim dizgesi üzerine temellenmektedirler. Widdowson bilimsel söylemin, *metin, metinleştirme* ve *söylem* olmak üzere üç bileşenden oluştuğunu söyler. *Metin* dil dizgesiyle ölçücü olarak ortaya konulurken, *metinleştirme* dilin işlevsel olarak metin ortamında nasıl somutlaştığını gösterir. Metinleştirme süreci sonunda bilimsel *söylem* kurgulanır (Widdowson, 1979: 51-52).

Widdowson bilimsel söylemin kurgulanma biçimini ele alırken, Millis ve Simon (1994) bilimsel metinlerin genel özellikleri üzerinde dururlar. Millis ve Simon'a (1994) göre, bilimsel metinler genel olarak bilimsel bir olguyu açıklamak, bir araştırma programını tanıtmak, teknolojik bir mekanizmanın nasıl işlediğini

betimlemek, vb. amaçlar doğrultusunda oluşturulur. Bilimsel metinler ele aldıkları konu hakkında okuyucuyu bilgilendirirken, ele alınan konuya her yönüyle yaklaşmaya çalışırlar. Bu açıdan bilimsel metinler bilgilendirici metinler grubuna girmektedir. Okuyucuya iletilecek bilgi metin bağlamında kurgulanırken okuyucunun bilgiye kolayca ulaşabilmesi amaçlanmaktadır. Ancak bilimsel metinler her zaman kolay anlaşılabilir ve okuyucu metnin iletisine ulaşmak için metni birkaç kez okumak durumunda kalabilir (Millis ve Simon, 1994: 115). Dolayısıyla, özellikle bilgilendirici metinlerde bilgiyi kodlayan birimlerin nasıl yapılandırıldığı önem kazanmaktadır.

Çeviribilim çalışmalarında bilimsel metinlerin kullanılması konusunda Turgay Kurultay (1995), çeviribilim araştırmalarında yazın alanı dışındaki metin türlerine çok fazla yer verilmemesini çeviri eğitimi ve çeviri kuramı açısından bir sınırlılık olarak değerlendirmektedir. Çünkü Kurultay'a göre, yazın alanı dışındaki metinler,

Çevirinin gerekleri ve koşulları konusunda daha elle tutulabilir, hatta sınanabilir saptamalar yapmayı olanaklı kılıyor; çevirinin sadece dil ve konu bilgisi olmadığı, iletişimini yönlendirmek için bilinçli bir tutum ve yöntem bilgisi gerektiğini, dolayısıyla ayrı bir uzmanlık işi olduğu, edebiyat dışı alanda daha kolay gösterebilir (Kurultay, 1995: 112).

Kurultay'ın da belirttiği gibi, yazınsal metinler dışındaki metin türleri üzerine gerçekleştirilecek çalışmalar çeviri olgusu konusunda daha fazla veri sağlayabilir. Bu görüşleri benimseyen bu çalışma, veri tabanını yazınsal metinler dışındaki bilimsel metinlerden oluşturmayı uygun bulmuştur. Bu çalışmanın veri tabanını bilimsel metinler olarak Sosyoloji ve Ekonomi alanında İngilizce yazılmış kaynak metinler ve bu kaynak metinlerin Türkçeye çevirileri oluşturmaktadır. Bilimsel olmayan metinler ise, daha çok kişisel gelişim için yazılmış metinlerden seçilmiştir. Biçimsel çeşitliliği sağlamak amacıyla bilimsel metinlerle birlikte bilimsel olmayan metinler de seçilmiştir. Bilimsel olmayan metinler de, İngilizce kaynak metinler ve bu kaynak metinlerin erek dil Türkçe çevirilerinden oluşmaktadır.

3.1.2. Veri Tabanı Belirlemede Bazı Teknik Konular

“Çeviri metinlerde *konu sürekliliği*” konulu çalışmamızın veri tabanını oluşturan bilimsel metinler daha önce de belirttiğimiz gibi Sosyoloji ve Ekonomi alanlarından seçilmiştir. Sosyoloji alanında kaynak metni Anthony Giddens’in *Sociology: A Brief But Critical Introduction* (bundan sonra Metin Ia) adlı kitabı oluşturmaktadır. Bu kaynak metnin çevirisi Ülgen Yıldız tarafından *Sosyoloji: Eleştirel Bir Giriş* (bundan sonra Metin Ib) olarak erek dile aktarılmıştır. Bilimsel metin çözümlemesinde ikinci kaynak kitap ise, Walter J. Wessels’in *Economics* (bundan sonra Metin IIa) adlı kitabıdır. Bu kaynak metin erek dile *İktisat* (bundan sonra Metin IIb) başlığıyla Ünal Çağlar tarafından aktarılmıştır. Bilimsel olmayan metinleri ise Gahl Sasson ve Steve Weinstein’in *A Wish Can Change Your Life* adlı kitap (bundan sonra Metin IIIa) ve bu kitabın Defne Korur tarafından *Bir Dilek Tut Hayatın Değişsin* (bundan sonra Metin IIIb) olarak Türkçeye kazandırılmış çevirisi oluşturmaktadır. Bilimsel olmayan metinler kategorisinde en son olarak Amerikalı yazar Rachel Greenwald’ın kaleme aldığı *Find a Husband after 35 Using What I Learned at Harvard Business School* başlıklı kitap (bundan sonra Metin IVa) ve Lale Aykent Tunçman’un gerçekleştirdiği Türkçe çevirisi *Harvard’da Öğrendiğim Pazarlama Teknikleriyle 35’inden Sonra Koca Bulmanın Yolları* (bundan sonra Metin IVb) adlı erek metin yer almaktadır. Bu çalışmanın araştırma yöntemini tanıtmaya geçmeden önce veri tabanını oluşturan metinleri kısaca tanıtalım.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, *Sociology: A Brief But Critical Introduction* başlıklı kitap Anthony Giddens tarafından kaleme alınmıştır. Giddens günümüzün en tanınmış toplumbilim kuramcılarının biridir. Giddens gerçekleştirdiği araştırmalarla birçok ödül almış ve hakkında oniki kitap yazılmıştır. Toplumsal konulara değinen Giddens’in iki yüzden fazla makalesi ve yirmi dokuz dile çevrilmiş otuz iki kitabı bulunmaktadır. Giddens, ‘*Sosyoloji: Eleştirel Bir Giriş*’ adlı eserinde sosyoloji alanındaki gelişmeleri ve düşünceleri yansıtmaktadır. Giddens kitabında sosyolojinin tanımını yapmakta, sosyolojinin kapsamını belirlemekte ve geleneksel sosyolojik bakış açısını irdelemektedir. Kitapta Karl Marx ve Max Weber gibi sosyolojinin klasik düşünürlerinin görüşlerine de yer verilmektedir (www.metiskitap.com/

[Scripts/ Catalog/Author.asp](#)). Giddens'in bu kitabının birinci basımı 1982, yılında ve ikinci basımı da 1987 yılında yayımlanmıştır. Giddens'in bu eseri sosyoloji alanında temel bir kitap niteliğinde olup üniversitelerde özellikle sosyoloji bölümlerinde kaynak kitap olarak yer almaktadır (Örneğin University of Sussex, University of British Columbia, Ritsumeikan University, Centre for the Study of Historical Consciousness). Dolayısıyla, bu kitabın başlıca okuyucu kitlesini sosyoloji alanında öğrenim gören üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Felsefe ve Psikoloji gibi alanlar da sosyolojiyi kapsadığı için bu bölümlerde de yardımcı kitap olarak okutulmaktadır. Türkiyede bu kitap ilk kez 1993 yılında R. Esengün ve İ. Öğretir tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Birey Yayıncılık 1994 yılında kitabın 3. baskısını yayımlamıştır. Aynı kitap Ülgen Yıldız tarafından 2001 yılında tekrar çevrilmiştir ve bu çevirinin ilk baskısı Phoenix yayınlarından çıkmıştır. Phoenix Yayınları'nın bastığı kitabın önsözünde bu kitabın üniversite öğrencileri için temel bir kaynak olması dışında sosyoloji alanına ilgi duyan kişilere de yararlı bilgiler sunduğu vurgulanmıştır. Kitabın önsözünde ayrıca daha önce gerçekleştirilmiş çevirinin orijinaline sadık kalmadığı, ideolojik amaçla çevrildiği ve kaynak metindeki bilginin değiştirildiği belirtilmiştir.

Veri tabanının bilimsel metinlerini oluşturan diğer kitap Walter J. Wessels'in *Economics* adlı kitabıdır. Wessels'in *Economics*'inin yurt dışında üçüncü basımı 2000 yılında çıkmıştır. *Economics* Ünal Çağlar tarafından *İktisat* başlığıyla Türkçeye kazandırılmıştır. Kitapta ekonominin temel kavramları somut örneklerle açıklanmakta ve örnekler çağdaş iş ortamını yansıtacak biçimde oluşturulmaktadır. Kitap iktisadın temel konuları olan makro-İktisat (milli gelir, enflasyon, iş çevirimleri, keynesçiler, montaristler) ve mikro-İktisat (arz ve talep, rekabet, tekel, ücretleri ve fiyatları belirleyen güçler, piyasada devletin rolü) gibi konuları içermektedir. Kitapta ekonomi ile ilgili modellerin açıklamaları, betimlemeleri yapılmış, örneklerle desteklenmiş ve örneklerde verilen olayların sonuçları değerlendirilmiştir. Alfa yayınları aracılığıyla kitabın birinci baskısı Kasım 2002 yılında yayımlanmıştır. (www.pandora.com.tr/urun.asp?id=89393 bet ve büyüme; iş bölümü, uzmanlaşma ve piyasalar). Wessels'in ekonomiye giriş niteliğindeki bu kitabı bir çok üniversitenin öğretim programında yer almaktadır (Örneğin University

of Montevallo, Yakınoğu Üniversitesi v.b.). ‘Sosyoloji: Eleştirel Bir Giriş’ kitabında olduğu gibi *İktisat* adlı bu kitabın okuyucu kitlesini de üniversite öğrencileri oluşturmaktadır.

Veri tabanını oluşturan bilimsel olmayan metinlerdeki ilk kaynak metin Gahl Sasson ile Steve Weinstein’in 2003 yılında birinci baskısı çıkan ‘*A Wish Can Change Your Life*’ adlı eseridir. Kitap yazarlarından Gahl Sasson dünyanın en iyi astrologları arasında yer almaktadır. Sasson ve Weinstein’in Amerika’da en çok satan kitaplar arasında bulunan ‘*A Wish Can Change Your Life*’adlı kitabın önsözünün Budist öğretinin tüm dünyadaki önemli temsilcilerinden biri olan Dalai Lama tarafından yazılması da ayrı bir önem taşımaktadır (www.megaastrogufran.net/news.php.nid=3&cid=0). ‘*A Wish Can Change Your Life*’ adlı kitap Defne Korur tarafından ‘Bir Dilek Tut Hayatın Değişsin’ olarak Türkçeye çevrilmiştir ve Owo Yayınlarından 2004 yılında birinci basımı çıkmıştır. Kitapta Kabala mistisizmi bağlamında yaşam ağacının öğretileri kullanılarak insanların hayatlarında istedikleri değişimleri nasıl gerçekleştirecekleri öğretilmektedir. Kitabın okuyucu kitlesini yaşamlarında maddi ve manevi tatmini arayanlar (yeni bir araba, daha yüksek maaş), bunun dışında kişisel gelişim sağlamak (kilo vermek, daha iyi bir iş imkanı, eşiyile daha iyi bir beraberlik) veya hayatını değiştirmek isteyenler oluşturmaktadır. Kitapta hayattaki değişimi sağlamak için okuyucunun nasıl bir yol çizmesi, hangi meditasyonları yapması ve hayatını nasıl yönlendirmesi gerektiği öğretilmektedir (<http://kitap.antoloji.com/kitap.asp?kitap=37113>). Owo yayınlarından edinilen bilgiye göre, Türkiye’de kitabın birinci baskısı şu anda 10500’ü bulmuştur.

Bilimsel olmayan metinler kapsamında veri tabanının son metni Rachel Greenwald’in *Find a Husband after 35* isimli kitabıdır. Harvard Business School’da yüksek lisans yaparak bu alanda deneyim kazanan Amerikalı yazar Greenwald Harvard’da öğrendiği pazarlama teknikleriyle nasıl koca bulunacağını anlatmaktadır. Greenwald, öğrendiği pazarlama tekniklerinden yola çıkarak 15 adımlık bir eylem planı oluşturmuştur (Kumbaracı, 2004). Greenwald’e göre bu eylem planı uygulandığı takdirde iki ile on sekiz ay içinde eş bulunmaktadır. Kitapta nasıl bir imaj yaratılması gerektiği ve bu plan için ne kadar bütçe ayırmak gerektiği gibi bir

çok konuya değinilmektedir. Greenwald'ın kendisi de evlenmek için bu taktikleri uygulamış ve eşiyle kitabın 12. aşamasını oluşturan 'pazarlama partisi'nde tanışmıştır. Greenwald'ın kitabı *Amazon.com* adlı internet sitesinde en çok satan 50 kitabın arasında yer almaktadır. Kitap daha çok kadınlara yönelik yazılmış olsa da, yazar 15 adımlık planın erkekler için de geçerli olduğunu belirtmiş ve kitabı okuyan erkeklere kadın öznesini erkek olarak değiştirmelerini önermiştir (www.radikal.com.tr/veriler/2003/09/26_haber.89973.php). Rachel Greenwald'ın kitabı Lale Aykent Tunçman tarafından (Alfa, 1.basım, 2004) Türkçeye aktarılmıştır. Yukarıdaki bilgiler ışığında bu kitabın okuyucu kitlesini 35 yaş üzeri evlenmek isteyen hem bayanlar ve hem de erkekler oluşturmaktadır. Veri tabanını oluşturan metinleri kısaca tanıttıktan sonra bir sonraki bölümde çalışmamızın araştırma yöntemi ele alınacaktır.

3.2. Araştırma Yöntemi

Bu bölümde bu çalışmanın araştırma yöntemi olarak belirlenen Karşılaştırmalı Metin Çözümlemesi tanıtılacaktır.

3.2.1. Karşılaştırmalı Metin Çözümlemesi

Birinci bölümde de değindiğimiz gibi, metindilbilimi alanında gerçekleşen gelişmeler çeviribilim alanını da etkilemiş ve metni oluşturan yapılar üzerine araştırmalar yoğunluk kazanmıştır. Özellikle 1960'larda metindilbilim alanında yaşanan gelişmeler sözlü ve yazılı metinlerin birçok yönden incelenmesini sağlamıştır. Metindilbilim araştırmaları metinlerin kurgulama ve anlamlandırılma aşamalarındaki temel işlevleri saptamaya çalışmıştır. Metindilbilim alanındaki araştırmaların baş vurduğu inceleme yöntemleri farklılık gösterse de tüm çalışmaların temelinde inceleme birimi metin olmuştur. Metni oluşturan tümceler, birbirinden bağımsız birimler olarak değil, metni bir araya getiren birbirleriyle bağlar oluşturmuş bir bütün olarak ele alınmıştır (Oraliş ve Ozil, 1992: 37). Metindilbilim alanındaki çalışmalar, araştırmacıları çeviribilimde çeviri amaçlı metin çözümleme yöntemleri oluşturmaya yöneltmiştir. Metindilbilim alanında gerçekleşen

gelişmeler öncesi dönemde, çevirmenin kaynak ve erek dilleri çok iyi bilmesi ve çeviri yapacağı konuda alan bilgisine sahip olması, iyi bir çeviri yapabilmesi için yeterli ölçütler olarak düşünülüyordu. Ancak daha sonraları, kaynak dil, erek dil ve alan bilgisinin yanı sıra metni metin yapan özellikleri bilmenin de tutarlı bir erek metin üretiminde önemli rol oynadığı görüşü yaygınlaşmıştır. Buna bağlı olarak da, çeviribilimciler, ancak metindilbilim yöntemleri kullanılarak kaynak metindeki karmaşık bağlantıların ortaya çıkarılmasının mümkün olabileceği görüşünü benimsemeye başlamışlardır. Bu karmaşık yapıların anlama olan yönlendirici etkisinin belirlenmesiyle çeviri sürecinde erek metni kurgulamada aynı anlamı verecek yapıların kullanılmasının gerçekleştirilebileceği inancı güçlenmiştir (Riazi, 2002: 1-2).

Çeviribilim alanında kaynak metin ile çeviri süreci sonunda elde edilen çeviri ürününü karşılaştırmak için metin çözümleme yöntemlerinden Karşılaştırmalı Metin Çözümleme yönteminden sıkça yararlanılmıştır. Karşılaştırmalı metin çözümlemesi iki metni belli bir araştırma yöntemi çerçevesinde karşılaştırmayı içermektedir. Çeviribilim alanında karşılaştırmalı metin çözümlemesi, çeviri ürününü değerlendirme, çeviri normlarını belirleme veya kaynak metin ve erek metinde kullanılan dilsel birimlerin benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koyma gibi amaçlar doğrultusunda kullanılmaktadır.

“Çeviri metinlerde *konu sürekliliği* başlıklı” bu çalışma da, İngilizce kaynak metinler ve Türkçe erek metinlerde *kişilerarası* ve *metinsel tema yapılarının* dağılımını karşılaştırmalı metin çözümleme yöntemiyle çözümlemeyi ve iki grup metinde bu dağılımların *konu sürekliliğini* oluşturmadaki etkisini belirlemeyi hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda veri tabanında yer alan her kaynak metnin çeşitli bölümlerinden tesadüfi örneklem yöntemiyle 30 sayfa seçilmiştir. Daha sonra her kaynak metinde tesadüfi örneklem yöntemiyle seçilmiş 30 sayfanın Türkçeye çevirileri belirlenmiştir. Metinler çözümlenirken en küçük metin birimi tümce olarak kabul edilmiştir. Bileşik tümcelerde yer alan her önerme ayrı ayrı çözümlenmiştir. Dolayısıyla seçilmiş olan metinlerde ilk olarak, tümcelerin içerdikleri önermelerin sınırları belirlenmiştir.

(1)

However, then the money supply is halved || and suppose || that full employment could only be achieved || if all prices and wages were also halved. || Almost all economists would expect a recession to result from this event, || because prices would not be immediately halved. || But why? No one is made worse off, || as ever not halving prices leaves everyone with the same real income as before. || However, not having prices makes many worse off || as they are thrown out of work in a recession. || So why are prices immediately not halved? || More generally, why do changes in nominal magnitudes (such as price level) affect real output? ||

(Metin IIa)

(2)

Fakat sonra, para arzı yarıya inmiştir || ve tam istihdamın sadece bütün fiyatlar ve ücretler de yarıya inerse || elde edilebileceği varsayılmaktadır. || Hemen hemen bütün iktisatçılar bu olayın bir resesyona sonuçlanmasını bekler; || çünkü fiyatlar derhal yarı yarıya inecektir. || Fakat neden? || Kimsenin durumu kötüleşmeyecektir; || bütün fiyatların yarı yarıya inmesi || herkesi daha önceki reel gelire bırakacaktır. || Fakat fiyatların yarıya inmemesi || birçok insanın durumunu kötüleştirir; || çünkü bir resesyon sırasında işten atılırlar. || Öyleyse niçin fiyatlar derhal yarıya inmez? || Daha da genel olarak, niçin nominal büyüklükteki (fiyat seviyesi gibi) değişiklikler reel çıktıyı etkiler? ||

(Metin IIb)

Örnek (1) ve (2)'de görüldüğü şekilde metinleri oluşturan tümcelerde önermeler belirlenmiştir. Önerme, eylemi olan ve eyleme bağlı üyelerin bir araya gelerek oluşturdukları anlamsal birimdir (Tomlin, 1987: 461). Bu yaklaşıma göre metindeki önermelerin sınırları çizilmiştir. Çözümünecek tümcelerde önermelerin sınırları belirlendikten sonra karşılaştırmalı metin çözümlemesi iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada, kaynak metni oluşturan tümcelerde yer alan *kişilerarası ve metinsel tema yapıları* Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli temel alınarak çözümlenmiştir. Aşağıda verilen örneklerde metinsel temalar kalın, kişilerarası temalar ise kalın ve italik olarak belirtilmiştir:

(3)

However, then the money supply is halved || and suppose || that full employment could only be achieved || if all prices and wages were also halved. || Almost all economists would expect a recession to result from this event, || because prices would

not be immediately halved. || **But why?** No one is made worse off, || as ever not halving prices leaves everyone with the same real income as before. || **However,** not having prices makes many worse off || as they are thrown out of work in a recession. || So **why** are prices immediately not halved? || **More generally, why** do changes in nominal magnitudes (such as price level) affect real output? ||

Örnekte *however, then, and, that, if, almost, because, but, as* ve *so* metinsel tema yapısını oluştururken, *why* ve *more generally* kişilerarası tema yapısını oluşturmaktadır. Kaynak metinde *metinsel* ve *kişilerarası tema yapıları* Halliday'in Dizgeci- İşlevsel Dilbilgisi modeline göre belirlendikten sonra aynı işlem erek metine de uygulanmıştır:

(4)

Fakat sonra, para arzı yarıya inmiştir || ve tam istihdamın sadece bütün fiyatlar ve ücretler de yarıya inerse || elde edilebileceği varsayılmaktadır. || **Hemen hemen** bütün iktisatçılar bu olayın bir resesyona sonuçlanmasını bekler; || **çünkü** fiyatlar derhal yarıya inecektir. || **Fakat neden?** || Kimsenin durumu kötüleşmeyecektir; || bütün fiyatların yarı yarıya inmesi || herkesi daha önceki reel gelire bırakacaktır. || **Fakat** fiyatların yarıya inmemesi || birçok insanın durumunu kötüleştirir; || **çünkü** bir resesyon sırasında işten atılırlar. || **Öyleyse niçin** fiyatlar derhal yarıya inmez? || **Daha da genel olarak,** niçin nominal büyüklükteki (fiyat seviyesi gibi) değişiklikler reel çıktıyı etkiler? ||

Erek metinde '*fakat*', '*sonra*', ve '*hemen hemen*', '*çünkü*' ve '*öyleyse*' *metinsel* tema yapısını oluşturmaktadır. '*Niçin*' ve '*daha da genel olarak*' ise, *kişilerarası* tema işlevini yerine getirmektedir.

Karşılaştırmalı metin çözümlemesinin ikinci aşamasında ise, kaynak metinde çözümlenen *kişilerarası* ve *metinsel* tema yapılarının *konu sürekliliğini* oluşturmaya etkisi saptanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, kaynak metinde yer alan *kişilerarası* ve *metinsel* tema yapılarının Türkçeye nasıl aktarıldığını gözlemlemek amacıyla kaynak metindeki *kişilerarası* ve *metinsel* tema yapılarının dağılımları ile erek metinde yer alan *kişilerarası* ve *metinsel* tema yapılarının dağılımları karşılaştırılmıştır. Bu sayede kaynak metinde *konu sürekliliğinin* nasıl oluşturulduğu ve çevirmenin kaynak metindeki *konu sürekliliğini* erek metinde nasıl kurguladığını gözleme olanağı

bulunmuştur. Diğer bir deyişle, *kişilerarası* ve *metinsel tema yapılarının* saptanmasıyla elde edilen konusal gelişimi belirledikten sonra, tema örgülerinin kaynak ve erek metinde *konu sürekliliğine* olan etkileri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma iki farklı dil, dolayısıyla da iki farklı grup metin türü arasındaki *konu sürekliliği* bağlamında benzerlik ve farklılıkların metinlerin işlenmesindeki yönlendirici etkisini saptamayı amaçladığı için araştırma yöntemi olarak karşılaştırmalı metin çözümleme yönteminin kullanılmasının uygun olduğu düşünülmüştür.

Veri tabanını oluşturan metinler Karşılaştırmalı Metin Çözümlemesi yöntemiyle çözümlendikten sonra her metnin toplam önerme sayısı hesaplanmıştır. Daha sonra da, her metinde *metinsel tema* ve *kişilerarası tema yapılarının* sayıları belirlenmiştir. Her metnin toplam önerme sayısına göre *metinsel tema yapısının* ve *kişilerarası tema yapısı* dağılımlarının ortalamaları alınmıştır. Böylece elde edilen değerlerin ortalamaları alınarak yüzdeler dilimleri de belirlenmiştir. Hesaplamalar sonucunda belirlenen sayısal değerler, kaynak ve erek metinlerde *metinsel tema yapısı*, *kişilerarası tema yapısı* başlıkları altında tablolarla düzenlenmiştir. Ayrıca tüm dağılımların bir özeti niteliğinde tüm sayısal değerlerin bir genel tabloda gösterilmiştir. Diğer bir grup tablo ise, bilimsel ve bilimsel olmayan metinler arasındaki *tema yapısı* dağılımlarını göstermektedir.

Sonuç olarak, bu çözümlemeyi yapmaktaki amaç kaynak metinde oluşturulmuş olan *konu sürekliliğinin* çeviri süreci sonunda değişikliğe uğrayıp uğramadığını ortaya çıkarmak ve eğer uğruyorsa *konu sürekliliği* farklılığının erek okuyucusunu metni işlemlerinde nasıl yönlendirdiğini saptamaktır. Kaynak metin ve erek metindeki çözümler yukarıda açıklandığı şekilde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde kaynak ve erek metinde *konu sürekliliğini* oluşturan *metinsel* ve *kişilerarası tema yapılarının* Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli temel alınarak Karşılaştırmalı Metin Çözümlemesinden elde edilen bulgular ve sonuçları bir sonraki bölümde açıklanacaktır.

3.3. Bulgular

Bu çalışmanın temel varsayımı, çeviri sürecinde kaynak metindeki *konu sürekliliğinin* erek metne aktarılmadığı durumlarda erek okuyucusunun yanlış yönlendirileceğidir. Dolayısıyla, “Çeviri metinlerde *konu sürekliliği*” başlıklı çalışmamızın amacı, *konu sürekliliği* ele alındığında, kaynak metnin tema örgüsü açısından sergilediği özelliklerin erek metnin tema örgüsüyle örtüşüp örtüşmediğini ve örtüşmediği durumlarda nasıl bir *konu sürekliliği* oluşturduğunu ortaya çıkarmaktır. Ayrıca bu çalışmada, bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerde tema yapılarının kullanımında farklılıkların olacağı da varsayılmaktadır. Bu varsayıma dayanarak, bu bölümde veri tabanını oluşturan İngilizce bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerin ve Türkçe erek dile aktarılmış bilimsel ve bilimsel olmayan çeviri metinlerin karşılaştırmalı metin çözümlemelerinin sayısal değerleri sunulacak ve bu değerlerden elde edilen bulguların bu çalışmanın varsayımlarını destekleyip desteklemediği tartışılacaktır. Bu amaç doğrultusunda, ilk önce kaynak ve erek metinlerde *metinsel tema yapılarının* çözümlemelerinden elde edilen sayısal değerler tartışılacaktır. İkinci olarak da, *kişilerarası tema yapısının* kaynak ve erek metindeki dağılımını gösteren sayısal değerlerin sonuçları tartışılacaktır. Sayısal değerlerin tartışılması metinlerdeki *konu sürekliliği* temel alınarak gerçekleştirilecektir. Kaynak metinde *metinsel* ve *kişilerarası tema yapılarının* nasıl bir *konu sürekliliği* gerçekleştirdiği ve bu *konu sürekliliğinin* çeviri metinlerde nasıl sağlandığı sayısal değerlerin sonuçları karşılaştırılarak yapılacaktır. Bu karşılaştırmanın amacı, İngilizcede *konu sürekliliğini* sağlayan *tema yapılarının* Türkçe metinlerde aynı yapılarla kodlanıp kodlanmadığını, yani çevirmenin *konu sürekliliğini* sağlamak için erek metinde farklı *tema yapılarına* baş vurup vurmadığını saptayabilmektir. Son olarak, bu çalışmadan elde edilen bulgular, çeviri metinlerde *tema yapıları* ve *konu sürekliliği* konusunda gerçekleştirilen çalışmalarının bulgularıyla karşılaştırılacak ve bu çalışmadan elde edilen sonuçlar irdelenecektir.

Halliday (1994) metni oluşturan tümcelerdeki tema yapılarının gelişigüzel düzenlenmediğini, dolayısıyla metinde plansız bir düzenlemenin söz konusu olamayacağını ileri sürmüştür. Çünkü tümcedeki tema seçimleri söylemin

düzenlemesini sağlayan önemli bir bileşendir. Dolayısıyla, tema yapıları, metnin konusal gelişimini ortaya koymaktadır (1994:61). Bir metnin tema yapısını tümce tümce çözümlene, metin yapısına ve yazarın iletmek istediği bilgiye ulaşmamızı sağlayacaktır (Halliday, 1994: 67). Tümcelerın tema yapısıyla oluşturdukları zincirleme örgü, metnin nasıl yapılandırıldığını ve metin iletisini kavramamızı sağlayacaktır. Çünkü iletilmek istenilen bildiriye göre uygun tema yapısı seçilmektedir. Her tümcede dil dizgesinin düşünsel işlevini yerine getiren düşünsel tema yapısı bulunmak zorundadır. Bunun dışında, metindeki anlamı ve bağdaşıklığı pekiştiren *metinsel* ve *kişilerarası tema yapıları* da tümcede kodlanmaktadır (Ghadessy, 1995: 130-132). Dolayısıyla, *konu sürekliliğini* izleyebilmek için metin içinde yer alan tümcelerde *metinsel* ve *kişilerarası tema yapılarının* metin içindeki dağılımlarını incelemek gerekmektedir. Bu nedenle, çalışmamızın veri tabanını oluşturan bilimsel ve bilimsel olmayan kaynak ve erek metinlerin *metinsel* ve *kişilerarası tema* dağılımları çözümlenmiştir. Dağılımların saptanabilmesi için metinlerde belirlenen yaklaşık 6000 önermede *metinsel* ve *kişilerarası tema* yapıları çözümlenmiştir. Bu yapıların veri tabanını oluşturan metinlere göre dağılımları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 39. Metinsel ve kişilerarası tema yapılarının dağılımı

Metinler	Kaynak metinler	Metinsel tema	Kişilerarası tema	Erek metinler	Metinsel tema	Kişilerarası tema
Bilimsel Metinler	Metin I a	160	21	Metin I b	90	15
	Metin II a	318	43	Metin II b	207	24
Bilimsel olmayan metinler	Metin III a	195	19	Metin III b	116	12
	Metin IV a	398	59	Metin IV b	238	29

Tablo 39 kaynak ve erek metinlerde yer alan *metinsel* ve *kişilerarası tema yapılarının* kullanım sıklıklarını göstermektedir. Genel olarak kaynak metinde yer alan *metinsel* ve *kişilerarası tema yapılarının* erek metinlere de aktarıldığı tablodaki sayısal değerlerden anlaşılmaktadır. Ancak erek metindeki sayısal değerlerin kaynak metindeki sayısal değerlerden daha düşük olduğu görülmektedir. Bu sayısal

değerlerdeki farklılıkların nedenleri, *metinsel tema* yapılarının dağılımları, *kişilerarası tema* yapılarının dağılımları, tema yapılarının bilimsel ve bilimsel olmayan metinlere göre dağılımları ayrı ayrı ele alınarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Ventola (1995) da, *konu sürekliliği* ve çeviri üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında kaynak ve erek metinde tema yapılarının kullanımda farklılıklar olduğunu belirlemiştir. Ventola bu noktada kaynak metinde yer alan tema örgülerinin aynen erek dile aktarmanın her zaman doğru bir karar olmadığını ileri sürmüştür. Çünkü dillerin kendilerine özgü sözdizimsel ve metinsel yapıları bulunmaktadır. Bu durumda kaynak metindeki bir tema örgüsü kaynak metin okuyucunun metni kolayca işlememesine yardımcı olurken, aynı tema örgüsü erek dil okuyucuyu metni okuma sürecinde zorlayabilir. Dolayısıyla kaynak ve erek dilde tema örgüsü açısından farklılıkların olması kaçınılmazdır. Ancak çevirmen, metin bağlamına ve yazarın odak noktasına göre kaynak metindeki tema örgüsünü erek metinde de koruması gerektiği durumlarla da karşılaşabilir. Bu bilgiler ışığında, veri tabanını oluşturan kaynak metinlerde karşılaştırılan çeviri metinlerde bu savların geçerli olup olmadığı incelenmiştir. Aşağıda verilen örneklerle çözümlenmeden elde edilen bulgular ve bu bulguların sonuçları tartışılacaktır.

3.3.1. Metinsel Tema Yapısı

Bu çalışmanın varsayımlarından biri, *metinsel tema yapılarının* metinde *konu sürekliliğini* oluşturmada etkili olduğudur. Daha önce de değindiğimiz gibi, *metinsel tema* okuyucunun metinde ele alınan konunun gelişimini izlemesini sağlamaktadır. *Metinsel tema* tümcelerarası bağdaşıklığı da sağlayarak bilgi akışına, dolayısıyla *konu sürekliliğine* de katkı sağlamaktadır. Bu çalışma da çeviri metinlerde *konu sürekliliğinin* nasıl sağlandığını saptayabilmek için, ilk olarak, kaynak ve erek metinlerde *metinsel tema* yapılarını çözümlenmiştir. Daha sonra, *metinsel tema* yapılarının kaynak ve erek metinlerdeki dağılımları belirlenmiştir. *Metinsel tema* yapılarının veri tabanını oluşturan metinlerde dağılımları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 40. Metinsel tema yapılarının dağılımları

Metinler	Kaynak metinler	Metinsel tema	Erek Metinler	Metinsel tema
Bilimsel Metinler	Metin I a	160 %29.7	Metin I b	90 %16.7
	Metin II a	318 %34.9	Metin II b	207 %22.5
Bilimsel olmayan metinler	Metin III a	195 %25.9	Metin III b	116 %14.1
	Metin IV a	398 %50.9	Metin IV b	238 %31.6

Tablo 40'da *metinsel tema* yapılarının metinlerdeki dağılımı görülmektedir. Bu bulgulara göre, kaynak metinlerdeki *metinsel tema* yapıları erek metinlere belli düzeyde aktarılmıştır. Örneğin Metin IIIa'da *metinsel tema* yapılarının kullanımı 195 iken Metin IIIb'de 116'dır. Ancak *metinsel tema* yapıları erek metinlerde belli düzeyde yer alsa da erek metindeki kullanım oranlarında farklılıkların olduğu saptanmıştır. Örneğin Metin IVa'da 398 olarak belirlenen sayısal değer erek metinde, yani Metin IVb'de 238 olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla Metin IVa'daki kullanım oranı %50.9 iken, Metin IVb'de bu oran % 31.6'dır. Erek metindeki *metinsel tema* yapılarının kullanım oranının çok daha düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Sayısal değerlerdeki bu farklılıkları gösteren bulgulara değinmeden önce, *metinsel tema* yapılarının belli düzeyde aktarıldığını gösteren, diğer bir deyişle, veri tabanını oluşturan metinlerde *metinsel tema* yapılarının kaynak metin ile erek metinlerde koşutluk gösteren örnekleri inceleyelim:

(5)

However, there are good reasons to object to each of the points involved in the above interpretation. The dominance of modern economics by the mega corporations has obviously had significant consequences for contemporary economic life. But these consequences do not seem to conform to the satisficing model proposed by managerialism. First of all, managerialists tend to exaggerate the degree to which unfettered competition, geared to the maximation of profits was characteristic of nineteenth-century capitalism.

(Metin I a)

Ancak, yukarıdaki bu yorumun içerdiği hususların her birine karşı çıkmak için uygun gerekçeler vardır. Mega şirketlerin modern ekonomiler üzerindeki egemenliği çağdaş ekonomik yaşam için, açıkça önemli sonuçlar doğurmuştur. Fakat bu sonuçlar yönetimselcilik tarafından ortaya konan makul bir tatmini hedef alma modeline uyacak gibi görünüyor. Öncelikle, yönetimselci, karların en yüksek düzeyde çıkarılmasına yönelik denetimsiz rekabet derecesini abartmaya olan eğilimleri on dokuzuncu yüzyıl kapitalizminin bir özelliğidir.

(Metin I b)

Bu örnekte *metinsel tema* yapıları temel alındığında kaynak metinde tümcelerarası bağdaşıklığın *'however'*, *'but'* ve *'first of all'* ile sağlandığını görüyoruz. *'However'* ve *'but'* bir önceki tümcelerde verilen düşünceye/bilgiye karşıt bir düşünce iletmektedir. Erek metinde bu *metinsel tema* yapıları Türkçedeki eşdeğerleri olan *'ancak'* ve *'fakat'* ile aktarılmıştır. *'First of all'* ise, tümcedeki iletime verilen bilgiyi vurgulamaktadır. *'First of all'* okuyucuya bu tümcede yer alan bilginin önemli olduğunu iletmektedir. Erek metinde kullanılan *'öncelikle'* aynı şekilde kaynak metindeki vurgulama işlevini erek metinde de yerine getirmektedir.

(6)

In the short run, we do not know for certain. For example, a particular skill may suddenly no longer be in demand. However, in the long run, people will not bear the cost of learning a skill unless it pays to do so. Thus, higher wages in the long run compensate workers for the costs of schooling and training.

(Metin IIa)

...kısa dönemde bunu kesin olarak bilmeye imkân yoktur. Meselâ belirli bir beceri, âniden, talep edilen bir şey olmaktan çıkabilir. Fakat uzun dönemde, kişiler, getirisi olmadıkça, bir beceriyi elde etmenin maliyetini üstlenmeyeceklerdir. Bu yüzden, uzun vadede, yüksek ücretler işçilerin okul ve eğitim masraflarını tazmin edeceklerdir.

(Metin IIb)

(6)'da görüldüğü gibi, İngilizce kaynak metinde kullanılan metinsel temalar Türkçe erek metinde değişikliğe uğratılmadan aynen aktarılmıştır. Kaynak metinde *'for example'*, metinde ileri sürülen genellemeye ilişkin örneğe işaret etmektedir. *'However'* üzerinde durulan konu hakkında karşıt görüş bildirmektedir. *'Thus'* ise verilen bir dizi durum karşısında ortaya çıkan sonuca, yani neden-sonuç ilişkisine işaret etmektedir. Erek metinde *'mesela'*, *'fakat'* ve *'bu yüzden'* ile kodlanan *metinsel tema* yapısı erek metinde de aynı işlevleri yerine getirmektedir. Dolayısıyla, kaynak metinde *metinsel tema* yapılarıyla sağlanmış olan *konu sürekliliği* erek metinde de korunmuştur.

(7)

Eight of the nine other spheres connect directly to Beauty. If we remove it from the Tree, all these paths would dangle, loose and aimless, and the entire construct would collapse in on itself like a black hole. Beauty resonates as the most vital sphere of all because the Tree is designed to promulgate equilibrium.

(Metin III a)

Dokuz kürenin sekizi doğrudan Güzelliğe bağlanır. Eğer biz onu Ağaçtan kaldırırsak bütün yollar sarkar, gevşer ve amaçsızlaşır ve yapının tümü siyah delik gibi kendi içine çöker. Güzellik içinde en hayati küre olarak yankılanır, çünkü Ağaç denge yaymak için tasarlanmıştır.

(Metin III b)

(7)'de *metinsel tema* yapıları 'if', 'and' ve 'because' ile kodlanmıştır. 'If' yantümce bağlacı olarak işlev görmekte ve bir durum gerçekleştiğinde sonucunun ne olacağını göstermektedir. 'And' ise sıralama bağlacı görevini yerine getirerek 'and' öncesi ve sonrası yer alan sıralı tümcelerarası bağlantıyı sağlamaktadır. 'Because' ise, kendinden önceki önermede kodlanan bilgi ile nedensellik ilişkisi kurmaktadır. Erek metinde 'if' 'eğer....sa', 'and' 've' ile 'because' da 'çünkü' ile karşılanmıştır. Erek metinde yer alan 'eğer', 've', 'çünkü' kaynak metindeki metinsel temaların üstlendiği görevleri yerine getirmektedir.

(8)

Now the good news: You don't have to be beautiful or have a perfect body to attract men, but you should look your personal best. You first need to capture a man's attention visually, and then let him get to know you.

(Metin IV a)

Şimdi iyi haberler: Erkekleri cezp etmek için güzel olmanız ya da mükemmel bir vücuda sahip olmanız gerekmez ama kendi en iyi halinizde olmalısınız. İlk olarak bir erkeğin görsel olarak ilgisini çekmeli ve sonra da onun sizi tanınmasını sağlamalısınız.

(Metin IV b)

Bu örnekte metinsel temayı kodlayan 'now' önermede süreklilik eklentisi olarak bulunmaktadır ve okuyucuyu sonradan gelecek bilgiye doğru yönlendirmektedir. Üçüncü önermenin metinsel teması 'or' ise, örnek (7)'de olduğu gibi, tümcede seçenek sunan sıralama bağlacı olarak yer almaktadır. 'Or' ikinci önermeyle üçüncü önerme arasındaki geçişi sağlayarak konu sürekliliğini oluşturmaktadır. Erek metinde bu *metinsel tema* yapıları 'şimdi' ve 'ya da' ile aktarılmıştır. 'Şimdi' de erek metinde okuyucuyu sonradan iletilecek bilgiye doğru yönlendirmektedir. 'Ya da' da erek metinde 'or' un kaynak metinde yerine getirdiği seçenek sunma işlevini yerine getirmektedir. Erek metinde yer alan diğer *metinsel tema* yapıları 'but' ve 'and then' erek metinde 'ama' ile 've sonra da' olarak aktarılmıştır. 'But' daha önce de belirttiğimiz gibi bir önceki önermede yer alan duruma karşıt bir durumu vurgulamaktadır. Bu metinde de, bir bayanın güzel

olmayabileceği, ancak bakımlılığıyla görsel olarak çekici hale gelebileceği bilgisinin verildiği tümcelerdeki karşıtlık durumu 'but' ile verilmiştir. Bu karşıtlığın Türkçe erek metinde de 'ama' ile aktarılmış olması, azar ve okuyucu arasındaki karşılıklı konuşma ve tavsiye niteliğindeki etkileşime katkıda bulunmuştur. Metindeki diğer *metinsel tema* yapıları 'and' ve 'then,' erek metnin ana teması olan 'koca bulma' için yapılması gereken diğer bir uygulamayı göstermek için birlikte kullanılmıştır. Erek metinde bu *metinsel tema* yapıları 've' 'daha sonra da' ile aktarılmış ve kaynak metinde yerine getirilen işlevlerin erek metinde de gerçekleşmesi sağlanmıştır.

Buraya kadar incelediğimiz bulgular ışığında, kaynak metinlerde kullanılan *metinsel tema* yapılarının *konu sürekliliğini* oluşturmadaki işlevinin erek metinlere eşdeğer *metinsel tema* yapılarıyla aktarıldığını söyleyebiliriz. Ancak Tablo 40'daki sayısal değerleri incelediğimizde, kaynak ve erek metinlerdeki *metinsel tema* oranlarında farklılıkların olduğu da saptanmıştır. Örneğin, Metin Ia'daki *metinsel tema* yapısının kullanım sıklığı %29.7 iken, Metin I b'de %16.7'dir. Metin Ila'da ise bu oran, % 34.9 ve Metin I Ib'de de %22.5'dir. Veri tabanını oluşturan metinlerde *metinsel tema* yapılarının dağılımlarındaki bu farklılıkları gösteren, dolayısıyla da sayısal değerleri doğrulayan örnekleri inceleyelim.

(9)

But it has proved mistaken to presume that these changes dissolved a pre-existing extended family system. Historical research has indicated **that**, throughout most of Western Europe, the family had typically been closer to the nuclear than to the extended type for at least several centuries prior to the early formation of capitalism – **although** wider kin relations were certainly in some respects more important than today. **Where** the domestic group was larger, this was because of the presence of household servants.

(Metin I a)

Fakat bu değişimlerin önceden varolan geniş aile sistemini ortadan kaldırdığını düşünmenin hatalı olduğu kanıtlanmıştır. Tarihi araştırmalar tüm Batı Avrupa da daha geniş akrabalık ilişkileri bir bakıma kesinlikle bugün olduğundan daha önemli olsa da ailenin en azından kapitalizmin ilk oluşumundan önceki birkaç yüzyıl boyunca tipik olarak çekirdek aile tipine geniş aile tipinden daha yakın olduğunu göstermiştir. Ev halkının daha kalabalık olduğu durumlarda bunun sebebi hizmetçilerin varlığıydı.

(Metin I b)

Bu örnekte 'but', 'that', 'although' ve 'where' *metinsel tema* yapıları örneklerde tümce-başı konumunda yer almaktadır. Kaynak metne baktığımızda ise, sadece 'but' *metinsel temanın* erek metne 'fakat' olarak aktarıldığı ve *metinsel tema*

yapısının *tema* konumunda yer aldığını görmekteyiz. Kaynak metinde bulunan diğer *metinsel tema* yapıları kaynak metinde *rema* bölümünde yer almaktadır. Örneğin ‘*although wider kin relations...*’ erek metinde ‘*geniş akrabalık ilişkileri...olsa da*’ olarak erek metine aktarılmıştır. Kaynak metinde ‘*although*’ tümce-başı konumda bulunmakta, dolayısıyla da, *temayı* kodlamaktadır. Ancak erek metinde tümce-başı konumda konusal tema ‘*geniş akrabalık ilişkileri*’ bulunmaktadır. ‘*Although*’ya karşılık kullanılan birim ‘*olsa da*’ ise, erek metindeki tümcede *rema* bölümünde bulunmaktadır.

(10)

Trade without money is barter. In barter, you have to find someone who (1) wants what you have and (2) has what you want. When such a person is found, it is called a double coincidence of wants since both (1) and (2) have to be true for barter to occur.

(Metin II a)

Parasız ticaret takas olur. Takasta, (1) sizin sahip olduğunuz şeyi isteyen ve (2) sizin istediğiniz şeye sahip olan kimseleri bulmak zorundasınızdır. Bu tip bir kişi bulunduğu zaman; hem (1)ve hem de (2)nin takasın gerçekleşmesi için mevcut olması gerektiği için, buna isteklerin karşılıklı çıkışması denir.

(Metin II b)

Örnek (10)’da kaynak metindeki *metinsel tema* yapıları ‘*who*’, ‘*and*’, ‘*when*’ ve ‘*since*’ erek metinde ‘*-(Y)en*’, ‘*ve*’, ‘*olan*’, ‘*-duğu zaman*’ ve ‘*için*’ olarak aktarılmıştır. ‘*ve*’ *metinsel tema* tümce-başında yer alırken, diğer *metinsel tema* yapıları *rema* bölümünde bulunmaktadır. Bu özellikleri yansıtan diğer metinlerdeki bulguları da inceleyelim:

(11)

When a person dies, the soul, or Ba, meanders to the portal of the underworld at the western end of a ravine. Just as the Sun disappears in the west at the end of the day, the human soul vanishes in the west at the end of life.

(Metin III a)

Bir insan öldüğü zaman, ruhu veya Ba, yer altı dünyasının batı kanadı olan ravinedeki bir giriş kapısına yavaşça varır. Günün batı tarafında Güneş batmak üzereyken, insan ruhu da hayatın batı kısmında ortadan yok olur.

(Metin III b)

(12)

If your fingernails make a clicking sound when you press the buttons on your touch-tone phone, they are too long. Long nails can be perceived by men as claws. Avoid fake tips, as you wouldn’t want anything breaking off accidentally when a man tries to hold your hand. If you have time to paint your nails each week, then select a muted color.

(Metin IV a)

Telefonunuzun tuşlarına bastığınızda tıkrıtlar çıkartıyorsanız, tırnaklarınız çok uzun demektir. Uzun tırnaklar erkeklerce pençe olarak algılanır. Takma tırnaklardan kaçının, bir erkek elinizi tutarken kırılabilir bir şey istemezsiniz herhalde. Her hafta tırnaklarınızı boyayabilecek zamanınız olursa sade bir renk seçin.

(Metin IV b)

Örnek (9) ve (10)' da olduğu gibi (11) ve (12)'de de kaynak metinde kullanılan bazı *metinsel tema* yapıları tema konumunda yer alırken, erek metinlerde rema bölümünde kodlanmaktadır.

Yukarıdaki örneklerde de gördüğümüz gibi, *metinsel tema* yapılarında saptanan farklılıkları İngilizce ve Türkçenin sözcük dizilişindeki farklılıktan kaynaklanmaktadır. İkinci bölümde de değindiğimiz gibi, İngilizce sözcük dizilişi 'Özne+Eylem+Nesne' iken Türkçe sözcük dizilişi 'Özne+Nesne+Eylem'dir. Bu farklılığa bağlı olarak İngilizce tümcelerde tema konumunda bulunan bazı *metinsel tema* yapıları (örneğin, if, although, when, where) erek dilin sözdizimsel yapısına bağlı olarak rema konumunda yer almaktadır. Dolayısıyla kaynak metindeki *metinsel tema* kullanımı ile erek metindeki *metinsel tema* kullanımına ilişkin sayısal değerlerdeki farklılık olması doğal bir sonuç olarak yorumlanabilir. Ancak veri tabanını oluşturan metinlerde yapılan çözümleme sonucunda kaynak metinlerde kullanılan metinsel temaların erek metinlere aktarılmadığı da saptanmıştır. *Metinsel tema* yapısının kullanım oranlarındaki farklılıklarının diğer bir nedeninin de buradan kaynaklandığı belirlenmiştir. Aşağıdaki örneklerde bu saptamalar gösterilmektedir:

(13)

Weber's views must be taken very seriously and certainly provide a sobering jolt to anyone inclined to suppose that, either through reform or revolution, the capitalist state can readily be transformed in direction of securing higher levels of justice and freedom.

(Metin I a)

Weber'in görüşleri çok ciddi biçimde ele alınmalıdır. # Bu görüşler kesinlikle kapitalist devletin, daha yüksek adalet ve özgürlük düzeylerini sağlama yönünde reform ve devrim yoluyla değiştirileceğini düşünmeye eğilimli olan herkesi ciddi biçimde sarsar.

(Metin I b)

Bu örnekte kaynak metindeki '*and*' *metinsel tema* yapısının işlevi birinci önerme ile ikinci önerme arasındaki geçişi sağlamaktadır. '*And*' ile birlikte kişilerarası temayı kodlayan '*certainly*'nin birlikte kullanılması, birinci önermedeki

konusal temaya, 'Weber's views'a (Weber'in görüşleri) gönderme yaparak ikinci önermede okuyucunun konusal temayla ilgili bilgiyi işlemlenmesinde yönlendirici rolü oynamaktadır. Önermelerarası geçişler, dolayısıyla bilgi akışı 'and' ve 'certainly' ile oluşturulmuştur. Erek metinde ise, bilgi iki farklı tümcede kodlanmıştır ve 'and' metinsel tema yapısına yer verilmemiştir. Bunun sonucunda da, kaynak metindeki doğal bilgi akışı ve 'and' ile 'certainly''nin birlikte kullanılmasıyla bilgiye odaklanma, erek metinde kaynak metinde olduğu kadar güçlü değildir. Erek metinde bu noktada 've kesinlikle' şeklinde bir kullanım kaynak metindeki doğal bilgi akışını oluşturmada yardımcı olabilirdi.

(14)

Most people when asked how much they pay in taxes, will tell you what they pay in income taxes. Yet the income tax represents only 48 percent of federal taxes and about one-third of all taxes (including state and local taxes).

(Metin II a)

Bir kişiye vergi olarak ne ödediği sorulduğunda gelir vergisi olarak ödediklerini söyleyecektir. # Gelir vergisi bütün vergilerin (yerel veya eyalet vergileri dahil) üçte birini ve federal vergilerin % 44'ünü oluşturmaktadır.

(Metin II b)

(14)'te kaynak metindeki 'yet', kendisinden önce gelen tümcede verilen bilgiye yönelik karşıt bir durumun var olduğuna dikkat çekmektedir. Bu karşıtlık 'only' kullanımıyla da pekiştirilmiştir. Erek metinde karşıtlık bilgisini verecek herhangi bir metinsel tema yapısı kullanılmamıştır. Bunun sonucunda da, erek metindeki tümceler çizgisel düzlemde birbiri ardına sıralanmış, ancak aralarındaki bilgi akışını, dolayısıyla konu sürekliliğini güçlendirecek metinsel tema yapılarına yer verilmemiştir. Erek metinlerde metinsel temaların kullanılmadığı diğer bir örneği inceleyelim:

(15)

It chronicles the journey of the Light that resulted in the formation of the universe. And it lives still as the same path that you will follow to transform your wish into an actuality.

(Metin III a)

Evrenin yaratılmasıyla sonuçlanan Işığın yolculuğunun kronolojisini sunar. # Sizin dileğinizi bir gerçeğe dönüştürmek için gideceğiniz yolda yaşamaya devam eder.

(Metin III b)

(15)'teki örnekte *and* kaynak metinde birinci tümcede verilen ileti ile ikinci tümcede verilen ileti arasındaki bağı güçlendirmektedir. Böyle bir bağ erek metinde bu *metinsel tema yapısının* kullanılmamasından dolayı bulunmamaktadır. Kaynak metinde *and* okuyucuyu ikinci tümcede yer alan iletiye doğru yönlendirirken, böyle bir yönlendirme erek metinde bulunmamaktadır.

(16)

If they're bad, then switch the photo the following week using different poses, clothing, or backgrounds and see what happens.

(Metin IV a)

Eğer kötülse, # fotoğrafı farklı pozlar, kıyafetler veya iyi olanlarla değiştirin ve sonuca bakın.

(Metin IV b)

Örnek (16)'da metin IV a'da kullanılan '*then*' tümcede yer alan koşul tümcesindeki süreci (to be bad) vurgulamaktadır. Bunun dışında *then metinsel tema yapısı* tümcede bildirilen koşulun daha çok karşılıklı konuşma düzleminde gerçekleştirildiği gibi bir özelliği yansıtmaktadır. Yazar sanki okuyucunun karşısında oturup bu öğütleri veriyor duygusunu uyandırmaktadır. Metin IV b'de, yani Türkçe erek metinde ise '*then*' aktarılmamıştır. Çevirmen anlamın '*eğer*' ile zaten oluşturulduğunu düşünerek '*o zaman*' gibi bir ifadeyi gereksiz bulmuş olabilir. Ancak, çevirmen '*o zaman*' kullanımı ile kaynak metindeki vurgulamayı ve karşılıklı konuşma özelliğini erek metinde yansıtmış olacaktır.

Yukarıdaki örneklerde kaynak metindeki metinsel yapının erek metinde değiştirilmesi sonucunda ortaya çıkan anlam kaymalarını inceledik. Aşağıdaki örneklerde ise, metinsel temaların aktarılmamasının anlam kaymasına yol açmadığı durumlar incelenecektir.

(17)

'The family', as one observer put it, 'has become a more specialised agency that before probably more specialized than it has been in any previously known society.' Most writers who proposed this view, **nonetheless**, including Parsons, strongly defended the continuing significance of the family (and marriage) in contemporary society.

(Metin I a)

'Aile' bir gözlemcinin ortaya koyduğu gibi, 'daha önce olduğundan daha özelleşmiş bir kurum, belki de bilinen önceki herhangi bir toplumdakinden daha çok özelleşmiş bir kurum haline gelmiştir.' # Bu görüşü savunan Parsons dahil birçok yazar, çağdaş toplumda ailenin (ve evliliğin) süregelen önemini güçlü bir biçimde savunmuştur.

(Metin I b)

Kaynak metinde kullanılan *metinsel tema* yapılarına Metin I b’de genelde yer verilmiştir. Dolayısıyla, bu metinde sayısal değerlerdeki farklılık daha çok sözcük dizilişine bağlı farklılıktan kaynaklanmaktadır. Metinsel temanın kullanılmama durumu sadece bir örnekte gözlemlenmiştir. Örnek (17)’de gördüğümüz gibi kaynak metinde yer alan ‘nonetheless’ kaynak metinde yer almamaktadır. Ancak bu durum erek metindeki bilgi kodlamasında sorun yaratmamıştır. *Metinsel tema* yapılarının aktarılmadığı diğer metinlerdeki örnekleri inceleyelim.

(18)

If this is the case, then “deficits do not matter” What will happen?
(Metin II a)

Eğer durum buysa, “açıklar önemli değildir”. Ne olacaktır?
(Metin II b)

Bu örnekte ‘eğer’ ve ‘-sa’ yapısı ‘then’ anlamını karşılamaktadır. Erek metinde *metinsel tema* konumunda yer alan ‘if’ birinci önermede bilginin kodlanmasını sağlamaktadır. İkinci önermede ‘then’ tümcede vurguyu arttırmaktadır. Bu nedenle kaynak metinde çevirmenin ‘then’ birimini erek metne aktarmama kararı bu metindeki bağlama bağlı olarak *konu sürekliliğini* bozmamaktadır. Erek metinde *metinsel tema* yapılarının kullanım farklılığına ilişkin bir örneği daha inceleyelim.

(19)

“Insights tend to come suddenly and, characteristically, not when sitting at a desk working out the equations”, wrote Fritjof Copra in the Tao of Physics “but when relaxing, in the bath, during a walk in the woods or on the beach.”

(Metin III a)

Sezginin anında gelme eğilimi vardır ve masa başında formülü çözmeye çalışırken gelmesi yapısında yoktur.” “daha çok gevşemişken, banyo yaparken, ormanda veya plajda yürüyüş yaparken gelir.”

(Metin III b)

(19)’da erek metinde ‘but’ metinsel tema yapısının eşdeğer karşılığı ‘fakat’ veya ‘ancak’ gibi *metinsel tema* yapıları erek metinde yer almamaktadır. Ancak erek metinde metinsel temanın yer almaması bilgi işlemlerde bir kayma yaratmamıştır. Veri tabanını oluşturan diğer bir metindeki bulguları da inceleyelim.

(20)

If you're not getting the expected results, you should quickly go back and make changes to your profile.

(Metin IVa)

Umduğunuz sonuçları alamazsanız, hemen dönüp profilinizde değişiklik yapmalısınız.

(Metin IVb)

rnek (20)'de kaynak metinde '*if*' ve '*and*' metinde *metinsel tema yapıları* olarak kullanılmıştır. Kaynak metindeki '*if*' erek metinde tümcenin rema bölümünde yer alan *-sa* koşul belirticisi ile karşılanmaktadır. Metindeki diğer *metinsel tema yapısı* '*and*' ise erek dildeki eşdeğeri '*ve*' ile aktarılmamıştır. Kaynak metindeki '*and*' erek metinde *-Ip* ekiyle karşılanmaktadır. Erek metindeki bu eviri kararının *konu sürekliliği* açısından oldukça başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu eviri kararı ile kaynak metindeki bilgi akışı başarılı bir şekilde erek metne aktarılmıştır.

Sonuç olarak, tüm bu bulgular ışığında, kaynak metindeki *konu sürekliliğini* sağlayan *metinsel tema yapılarının*, genel olarak, erek metinlere aktarılmış olduğunu söyleyebiliriz. Ancak özellikle erek dil olan Türkçenin, sözcük dizilişindeki farklılığa bağlı olarak kaynak ve erek metinler arasında *metinsel tema yapısı* kullanımında farklılıklar saptanmıştır. Sözcük dizilişine bağlı farklılıklar erek okuyucuyu zorlayacak bir *konu sürekliliğine* yol açmamıştır. Erek okuyucusu da metni kolayca işlemleyebilmektedir. Bu saptamanın dışında, sayısal değerlerdeki farklılığın, bazı *metinsel tema yapılarının* erek metne aktarılmamasından kaynaklandığı belirlenmiştir. Erek metinde *metinsel tema yapılarının* kullanılmaması zaman zaman bilgi akışını bozmuş ve kaynak metinde oluşturulmuş olan *konu sürekliliği* erek metinde kurgulanamamıştır. Buna bağlı olarak da, erek metinde oluşturulan yeni bilgi kodlaması zaman zaman anlam kaymalarına yol açmıştır. Bu bulgulardan hareketle, kaynak metindeki bilgi kodlamasının kaynak metin okuyucusunu nasıl yönlendirdiği dikkate almaksızın oluşturulacak bir erek metnin, erek metin okuyucusunu metni işlelemede zorlayacağı varsayımımızın desteklendiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla da, veri tabanını oluşturan metinlerde *konu sürekliliğine* ilişkin eviri kararlarının çevirmen tarafından sezgisel olarak verildiği gibi bir çıkarım yapılabilir. Çünkü *metinsel tema yapılarının* kullanılmaması erek metinde

bazı durumlarda anlam kaymalarına yol açarken, bazı durumlarda ise *konu sürekliliğini* bozmayan erek dilin sözdizimsel yapısına uygun kararlar verilmiştir.

Metinsel tema yapılarının kaynak ve erek metindeki kullanımına değindikten sonra, *kişilerarası tema* yapılarının dağılımlarına geçmeden önce bu çalışmanın veri tabanını oluşturan bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerde *metinsel tema* yapılarının nasıl bir dağılım gösterdiklerini inceleyelim.

3.3.2. Bilimsel ve Bilimsel Olmayan Metinlerde Metinsel Tema Yapısının Dağılımı

Daha önce de belirtildiği gibi, bu çalışmanın veritabanını oluşturan metinler bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerdir. Çalışmanın bu bölümünde bu iki farklı metin türünde *metinsel tema* yapılarının kullanımı açısından sergiledikleri dağılım incelenecektir. İlk olarak bilimsel metinlerdeki *metinsel tema* yapısının dağılımını inceleyelim.

Tablo 41. Bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerde metinsel tema yapılarının dağılımı

Metinler	Bilimsel metinler		Bilimsel olmayan metinler	
	Kaynak metinler	Metin I a	160 %29.7	Metin III a
Metin II a		318 %34.9	Metin IV a	398 %50.9
Erek metinler	Metin I b	90 %16.7	Metin III b	116 %14.1
	Metin II b	207 %22.5	Metin IV b	238 %31.6

Veri tabanını oluşturan bilimsel metinler Sosyoloji (Metin Ia, Ib) ve Ekonomi (Metin IIa/b) alanından seçilmiştir. Tablo 41’de görüldüğü gibi Ekonomi alanında yazılmış bilimsel metinde *metinsel tema* dağılımı % 34.9 iken Sosyoloji alanında yazılmış bilimsel metinde *metinsel tema* dağılımı % 29.7’dir. Bilimsel metinlerde *metinsel tema* yapısının ortalama % 30 oranında kullanıldığını söyleyebiliriz. Buna göre,

metinsel temanın kullanımı birbiri arkasına verilen yoğun bilgi aktarımını göstermektedir. Diğer bir deyişle, *metinsel tema* bilimsel metinlerde yeni bilgiyle eski bilgiyi birleştirerek *konu sürekliliğini* tamamlayıcı bir işlev üstlenmektedir. Bu işlevin bilimsel olmayan metinlerde nasıl gerçekleştiğini tablodaki dağılımları inceleyerek açıklık getirmeye çalışalım. Bilimsel olmayan metinler kişisel gelişime yönelik kitaplardan seçilmiştir. Metin IIIa/b'de Kabala mistisizmi kullanılarak insanların dileklerinin nasıl gerçekleştirileceği öğretilmektedir. Metin IVb'de ise pazarlama teknikleri kullanılarak nasıl uygun eş bulabileceğini öğretilmektedir. Tablo 41'i incelediğimizde Metin IIIa'da *metinsel tema* yapısı kullanımının % 25.9 olduğunu Metin IVa'da da bu oranın % 50.9'a ulaştığını görebiliriz. Metin IVa'daki sayısal değer neredeyse iki katı fazla bir kullanım sıklığı olduğunu göstermektedir. Bilimsel olmayan metinlerde, bilimsel metinlerde olduğu gibi ortalama bir değer bulunmamaktadır. Her iki değer arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmaktadır. Metin IVa'daki *metinsel tema* yapısına ilişkin sayısal değerlerin yüksek oluşu metnin konusu olan '*eş bulma*' için sürekli neden-sonuç ilişkisini kodlayan tümceler kullanılması doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

(21)

Now, if you live in one of these cities, you don't have to start packing your bags immediately, but if an opportunity arises to make a geographic change (you hear about a job in another city, or your closest friend moves and suggests you join her, or the lease on your apartment is ending soon), consider it seriously.

Şimdi, eğer bu şehirlerden birinde yaşıyorsanız, hemen eşyalarınızı toplamanız gerekmez ama coğrafi bir değişiklik yapabilmemizle ilgili bir fırsat çıkarsa (başka bir şehirde bir iş olanağım duyarsanız veya en yakın arkadaşınız taşınıyor ve size de kendisiyle gelmesini teklif ediyorsa), bunu ciddi olarak düşünün.

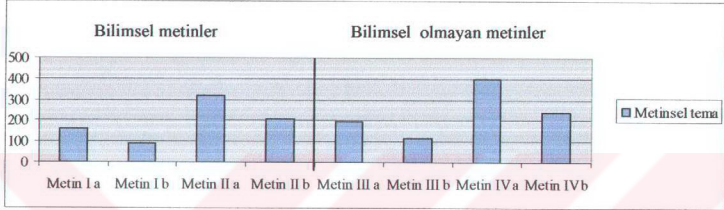
(22)

Meanwhile, you are not looking for anyone else, you are stuck in a stagnant situation, and you wake up a year later-still single. The bottom line is that your odds are better for getting married if you don't live together first. The odds are also better for staying married because when problems arise, mature married couples work hard to solve them rather than give up.

Bu arada, başka birini aramazsınız, gelişme göstermeyen bir durumda takılıp kalırsınız ve bir yıl sonra uyandığınızda hala bekarsınız. Sonuç olarak, birlikte yaşamazsanız evlenme ihtimaliniz daha yüksektir. Ayrıca evli çiftlerin beraberliklerini sürdürme ihtimali daha yüksektir, çünkü sorunlar başgösterdiğinde evli çiftler bunları boş vermek yerine çözümlenmeye gayret sarf etmeye daha eğilimlidir.

Örnek (21) ve (22)'de görüldüğü gibi Metin IVa/b'de tunceler sürekli bir neden-sonuç ilişkisine dayandırılmaktadır ve kaynak ve erek metinde özellikle bu neden-sonuç ilişkisi oluşturmak için *metinsel tema* yapılarına yer verilmektedir. Tablo 41'de *metinsel tema* yapılarının bilimsel olmayan metinlere göre dağılımları ile ilgili tüm bu saptamalarımızı bir grafikte özetleyebiliriz.

Grafik 1. Bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerde metinsel tema yapılarının dağılımı

Grafik 1'de de görüldüğü gibi, bilimsel metinlerdeki *metinsel tema yapısı* kullanımı daha düzenli bir dağılım gösterirken, bilimsel olmayan metinlerde böyle bir düzenli dağılım gözlenmemektedir. Bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerin çeviri metinlerini incelediğimizde *metinsel tema* yapılarının belirli oranda erek metne aktarıldığını görmekteyiz; ancak kaynak ve erek metinlerdeki *metinsel tema* dağılımı farklılık göstermektedir. Bu dağılımların nedenleri bir önceki bölümde örnekler açıklanmış ve bu farklılığın temel iki nedeni olduğu belirlenmiştir. Bu iki neden erek dilin sözcük dizilişine bağlı olarak bazı *metinsel tema* yapılarının rema bölümünde yer alması ve bazı *metinsel tema* yapılarının erek dile aktarılmamasıdır. *Metinsel tema* yapılarının kaynak ve erek metinlerdeki dağılımlarını inceledikten sonra, şimdi *kişilerarası tema* yapılarının dağılımlarına bakalım.

3.3.3. Kişilerarası Tema Yapısı

Bu çalışmanın ikinci bölümünde vurgulandığı gibi, konuşucu/yazarın tema konumuna getirilecek bilgi birimi konusunda dikkatli davranmasının başlıca nedeni, metinde ortaya çıkacak belirsizlikleri önlemektir (Fries, 1995:14). Yukarıda da gördüğümüz gibi, *metinsel tema yapısı*, metinde üzerinde tartışılan iletinin mantıksal

varsayımlarını ve neden-sonuç ilişkisini ifade etmemizi sağlamaktadır. *Kişilerarası tema yapısı* ise, yazarın metin iletisi konusundaki eğilimini temsil etmektedir. Diğer bir deyişle, yazar *kişilerarası tema yapısı* aracılığıyla metindeki konumunu belirlemektedir. Bu çalışmanın veri tabanının çözümleme bulgularına göre, *kişilerarası tema yapısı* dağılımları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 42. Kişilerarası tema yapılarının dağılımları

Metinler	Kaynak metinler	Kişilerarası tema	Erek metinler	Kişilerarası tema
Bilimsel Metinler	Metin I a	21 %3.9	Metin I b	15 %2.7
	Metin II a	43 %4.7	Metin II b	24 %2.6
Bilimsel olmayan Metinler	Metin III a	19 %2.5	Metin III b	12 %1.5
	Metin IV a	59 %7.5	Metin IV b	29 %3.8

Tablo 42'deki sayısal değerleri incelediğimizde, *kişilerarası tema yapısının* dağılımının *metinsel tema* yapılarına ilişkin sayısal değerlerle benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Buna göre, kaynak metinde kullanılan *kişilerarası tema yapıları* belli oranda erek metinlere aktarılmıştır; ancak kaynak ve erek metin dağılımlarında farklılık olduğu da gözlemlenmektedir. Örneğin, Metin Ia'da *kişilerarası tema yapısının* sayısal değeri % 3.9'dur. Bu değer erek metinde (Metin Ib) % 2.7'dir. Metin Ila'da *kişilerarası tema* dağılımı % 4.7 iken, Metin Iib'de % 2.6'dır. Gözlemlenen farklılıkların nedenlerine değinmeden önce, kaynak ve erek metinlerde *kişilerarası tema yapılarının* eşdeğer bir dağılım gösterdiği örnekleri inceleyelim:

(23)

An ethnocentric conception is one that takes the standpoint of one's own society or culture as a measure to judge all others. *There is no doubt that* such an attitude has been deeply entrenched in Western culture. It has also been characteristic of many other societies.

(Metin I a)

Etnosantrik anlayış, diğerlerini yargılamak için kendi toplumunun ya da kültürünün bakış açısını ölçü olarak alan düşüncedir. *Hiç şüphe yok ki*, bu tür tavır Batı kültürüne iyice yerleşmiştir. Aynı zamanda başka bir çok toplumun da karakteristiği olmuştur.
(Metin I b)

(23)'deki örnekte görüldüğü gibi kaynak metinde *kişilerarası tema yapısının* işlevini üstlenen birim 'there is no doubt that'erek metinde '*hiç şüphe yok ki*' eşdeğeriyle aktarılmıştır. Bu da *kişilerarası tema yapısı* dağılımının belli oranda erek metne aktarıldığını gösteren sayısal değerleri doğrulamaktadır. Örnek (22)'de de gördüğümüz gibi, kaynak metinde kullanılan *kişilerarası tema yapısı* erek metinde yer almaktadır.

(24)
So *why* are prices not immediately halved? *More generally, why* do changes in nominal magnitudes (such as the price level) affect real output?

(Metin IIa)

Öyleyse *niçin* fiyatlar derhal yarıya inmez? *Daha da genel olarak, niçin* nominal büyüklüklerdeki (fiyat seviyesi gibi) değişiklikler reel çıktıyı etkiler?

(Metin II b)

Bu örnekte *kişilerarası tema* konumunda hem kiplik belirticisi '*Why*'ın hem de yorum eklentisi '*more generally*'nın kullanıldığını görmekteyiz. Bu dilsel birimler erek metne de aktarılmıştır. Kaynak metindeki *konu sürekliliği* erek metinde aynen korunmuştur. Türkçede belirtisiz sözcük dizilişine göre soru kipleri eylemden hemen önce yer alır; ancak bu örnekte kaynak metindeki *konu sürekliliğini*, dolayısıyla metni işleme sürecini bozmamak için erek metinde belirtili sözcük dizilişi tercih edilerek soru kipi *metinsel tema yapısı* '*öyleyse*' ile birlikte tümce-başı konumuna getirilmiştir. İkinci önermede de, aynı çeviri kararının alındığını görmekteyiz. İkinci önermede de, soru kipi *kişilerarası tema yapısıyla* birlikte tümce-başı konumunda kodlanmıştır. Kaynak metindeki *konu sürekliliği* burada da korunmuştur.

(25)

(25a)

So *what* happened? *Why* are crocodiles different from Paramecia? *Why* are humans more industrious than apes?

(Metin III a)

Öyleyse *ne* oldu? Niye timsahlar terliksi hayvanlardan farklıdır? Niye insanlar maymunlardan daha gayretlidir?

(Metin III b)

Örnek (25)'te de kaynak metindeki *konu sürekliliği*ni erek metne aktarabilmek için belirtili sözcük dizilişi tercih edilmiştir. Erek metinde belirtisiz sözcük dizilişi tercih edilseydi metinde sağlanmış olan bilgi akışı bu kadar başarılı geçişlerle oluşturulamazdı. Bu metin belirtisiz sözcük dizilişi ile kodlansaydı nasıl bir *konu sürekliliği* oluşturulacağını yukarıdaki örneği tekrar ele alarak inceleyelim.

(25b)

So *what* happened? *Why* are crocodiles different from Paramecia? *Why* are humans more industrious than apes?

(Metin III a)

Öyleyse *ne* oldu? Timsahlar terliksi hayvanlardan niye farklıdır? İnsanlar maymunlardan niye daha gayretlidir?

(Metin III b)

(25a)'da görüldüğü gibi orjinal metinde soru kipleri tümce-başında kodlandığında yazar okuyucuyu verilen bilgiyi sorgulamaya yönlendirmektedir. Çünkü, (23a)'da

Öyleyse ne...

Niye...

Niye...

şeklinde bir *konu sürekliliği* takip edilerek kitabın temel konusu olan Kabala mistisizmi aracılığıyla evreni sorgulama işlevi metindeki tema yapısıyla okuyucuya iletilebilmektedir. (25b)' de gösterildiği gibi,

Öyleyse ne...

Timsahlar

İnsanlar

bir konu sürekliliği oluşturulsaydı (25b)'deki bu sorgulama işlevi (25a)'daki kadar başarıyla okuyucuya iletilemezdi. Çünkü (25b)'de aslında herhangi bir sorgulama işlevi yerine getirilmemektedir.

(26)

It costs money to find a husband. I wish it were free, but *sadly* it's not. There are those direct costs such as dating service memberships, tickets to single events, hosting a party and more.

(Metin IV a)

Koca bulmak masraflıdır. Bedava olmasını dilerdim ama *maalesef* değil. Buluşturma servisi üyeliği, bekar partileri biletleri, parti vermek gibi doğrudan masraflar vardır.

(Metin IV b)

Bu örnekte ise, yazar *kişilerarası tema yapısını* kullanarak, metnin görüş açısını yansıtabilmiştir. Kaynak metindeki, '*çok üzücü olma*' anlamına gelen '*sadly*' *kişilerarası tema yapısı* erek metne daha işlevsel bir temsil içeren '*maalesef*' ile aktarılmıştır. Bu sayede, bu değişiklik ile çevirmen, erek metinde de kaynak metnin görüş açısını yansıtabilmiştir. *Kişilerarası tema* yapılarının belli oranda işlevsel temsillerle erek metne aktarıldığını gösteren sayısal değerleri doğrulayan örneklerimizi inceledikten sonra, sayısal değerlerdeki farklılıkları gösteren bulguları inceleyelim.

Metinsel tema yapılarında olduğu gibi Türkçe ve İngilizce *kişilerarası tema yapıları* kullanımına ilişkin temel farklılığın İngilizce ve Türkçenin sözdizimsel yapılarına ilişkin farklılıktan kaynaklandığı gözlemlenmiştir.

(27)

I think that those who have taken the second reaction to sociology have a good deal of right on their side.

(Metin I a)

Sosyolojiye yönelik olarak bu ikinci tavrı takınanların kendileri açısından oldukça haklı olduklarını *düşünüyorum*.

(Metin I b)

İngilizcede çekimli bir tümceden oluşan *kişilerarası tema* '*I think that*' Türkçede biçimbirim düzeyinde '*düşünüyorum*' olarak aktarılabilmektedir. Dolayısıyla kaynak metinde tema bölümünde kodlanan *kişilerarası tema yapısı* erek metinde rema bölümünde temsil edilmektedir.

(28)

Up to this point, *we have assumed that* fiscal policy does not affect prices.
(Metin II a)

Bu noktaya kadar, maliye politikasının fiyatları etkilemediğini varsaydık
(Metin II b)

Bir önceki örnekte olduğu gibi örnek (28)'da İngilizce metinde tema konumunda kodlanan *kişilerarası tema* '*we have assumed that*' Türkçede rema bölümünde '*-diğini varsaydık*' olarak temsil edilmektedir; '*we have assumed that*' *kişilerarası tema* yapısı '*up to this point*' *metinsel tema* yapısıyla birlikte tümce-başı konumunda bulunmaktadır. Erek metinde ise, *metinsel tema* konumunda bulunan 'bu noktaya kadar' tümce başında yer alırken '*we have assumed that*'in *kişilerarası tema* yapısı rema bölümünde yer almaktadır. Veri tabanını oluşturan diğer metinlerden elde edilen bulgularda sözcük dizilişine bağlı farklılıkları gösteren örnekleri de inceleyelim.

(29)

Communication, therefore, is inherently restrictive. *How* can that be?
(Metin III a)

Bu yüzden iletişim, doğal olarak kısıtlayıcıdır. Bu *nasıl* olabilir?
(Metin III b)

Bu örnekte ise, İngilizce metinde tema konumunda yer alan *kişilerarası tema* '*how*', Türkçede belirtisiz sözcük dizilişine uygun olarak aktarılmıştır. Dolayısıyla da, '*nasıl*' eylemden önce gelerek rema bölümünde kodlanmıştır.

(30)

Of course, each one of you will have a different amount to invest during this process, but *I suggest* using a guideline 10% of your annual income.

(Metin IV a)

Tabii ki, her birimiz bu süreç için farklı bir miktara sahip olacağız ama bu rakamı yıllık gelirinizin %10'u civarında bir rakam *öneriyorum*.

(Metin IV b)

(30)'de de görüldüğü gibi, kaynak metinde yer alan *kişilerarası tema* yapıları erek metne de aktarılmıştır. Ancak daha önceki örneklerde de görüldüğü gibi, İngilizce metinde tema konumunda kullanılan *kişilerarası tema* yapısı, Türkçede rema bölümünde kodlanmıştır. Ayrıca İngilizcede özne ve eylem birimlerinden oluşan *kişilerarası tema* '*I suggest that*' Türkçede biçimbirim olarak '*öneriyorum*' ile rema bölümünde temsil edilmiştir.

Yukarıdaki örneklerde *kişilerarası tema* kullanımında ortaya çıkan sayısal değerlerdeki farklılıkları doğrulayan bulguları inceledik. Ancak veri tabanını oluşturan metinlerin karşılaştırmalı metin çözümlemesi sonucunda Metin IIb ve Metin IVb'de *kişilerarası tema yapılarının* aktarılmadığı durumlar da saptanmıştır. Metin Ib ve Metin IIIb'de bu özelliği gösteren bulgulara rastlanmamıştır. Metin IIb ve Metin IVb'de *kişilerarası tema yapılarının* aktarılmadığı durumları yansıtan örnekleri görelim:

(31)

This is an equivalent definition. *Why?* Because once a factor receives its opportunity cost, and added payment leaves its supply unchanged.

(Metin IIa)

Bu yukarıdakine eş bir tanımdır.# Çünkü bir faktör maliyetini elde ettikten sonra, herhangi bir ilave ödeme onun arzını değiştirmez.

(Metin IIb)

(31)'da ise kaynak metindeki *Why* metinde *kişilerarası işlevi* yerine getirmektedir. *Why*'ın kullanımı *Why*'dan önce ve sonra yer alan tümceler arasındaki bağdaşıklığı güçlendirmekte ve okuyucunun dikkatini nedeni ifade eden tümceye yönlendirmektedir. Ancak, Türkçe erek metne '*Why*' aktarılmamıştır. Çevirmen, bu eksikliğin erek metinde anlam farkı yaratmayacağını düşünmüş olabilir. Ancak kaynak metinde okuyucu belli bir bilgi birimine odaklandırılırken, erek metinde bu odaklama işlevi yerine getirilmemiştir.

(32)

Maybe you need to buy a home computer to start online dating. *Maybe* you need to move to a new apartment to be geographically desirable.

(Metin IV a)

Belki online randevuya başlamanız için eve bir bilgisayar almanız gerekebilir. Coğrafi olarak arzu edilir olmanız için yeni bir daireye taşınmanız gerekebilir.

(Metin IV b)

(32)'da *kişilerarası tema* yapısı olarak işlev gören ikinci tümcedeki '*maybe*' erek metinde yer almamaktadır. Kaynak metinde tümce-başı konumdaki '*maybe*', *kişilerarası tema* olarak tahmin yürütme ve olasılıkları sıralama işlevini yerine getirmektedir. Ancak erek metinde çevirmen ikinci *kişilerarası tema* yapısını erek metne aktarmamıştır. Sonuç olarak erek metinde tahmin ve olasılık anlamı yerine neden-sonuç ilişkisi ortaya çıkmıştır.

Bu bölüme kadar incelediğimiz örneklerde *kişilerarası tema* yapısının kullanılmaması durumlarda ortaya çıkan anlam kaymalarını gördük. Ancak erek metinde kişilerarası temaların kullanılmamasının anlam kaymalarına yol açmadığı durumlar da saptanmıştır. Bu saptamayı gösteren örnekleri inceleyelim:

(33)

As a general rule of thumb, the burden of taxation falls upon those with more inelastic demand and supply. **More poetically**, “The bears feast on those who run the slowest”. For example, landowners can do little to avoid rising property taxes, while companies who are free to move their plants from state to state are often able to bargain for large tax reductions.

(Metin II a)

Genel bir kural olarak, vergi yükü, daha az esnek arz ve talebe sahip olanların üzerinde kalmaktadır. #Mesela, toprak sahipleri emlak vergilerinin artması konusunda pek bir şey yapamazken; eyaletler arasında serbestçe dolaşabilen şirketler, vergi indirimleri için pazarlık yapabilmektedir.

(Metin II b)

(33)’de kaynak metinde yer alan ‘*more poetically, The bears feast on those who run the slowest*’, (*büyük balık küçük balığı*) tümcesi, erek metne hiç aktarılmamıştır. Metin bağlamı açısından değerlendirilecek olursa, bu tümce metinde sadece ek bilgi sunmaktadır. Tümce metinden çıkarıldığı takdirde *konu sürekliliğinde* herhangi bir kopukluk yaratılmamaktadır. Bu nedenle, bu tümce erek metinde aktarılmamış olabilir.

(34)

If someone has really gone out of her way to help you *-perhaps* setting you up with multiple blind dates or having a diner party for you- you should send her a small, thoughtful gift.

(Metin IV a)

Birisi size yardımcı olmak için gerçekten çaba göstermiş, # birkaç randevu ayarlamış ya da sizin için bir akşam yemeği partisi vermişse, ona ufak, ince düşünülmüş bir hediye gönderebilirsiniz.

(Metin IV b)

Bu örnekte ‘*perhaps*’ (belki) *kişilerarası tema* yapısı erek metinde yer almamaktadır. Kaynak metinde ‘*if... perhaps*’ kullanımı olasılıkları sıralamak için tercih edilmiştir. Erek metinde ‘*-se* eki metinde olasılık ifadesini karşıladığı için, ayrıca, ‘*belki*’ *kişilerarası tema* yapısına gerek duyulmamıştır. ‘*Belki*’ *kişilerarası tema* yapısının kullanılmamasının diğer bir nedeni de erek metindeki bilgi akışını,

yani *konu sürekliliğini* bozacağı düşüncesi olabilir. Çünkü ‘belki’ kullanımı tümce sıralı ‘-miş’li eylemlerle sağlanmış olan bilgi akışını bozabilirdi.

Sonuç olarak, Tablo 40’daki ve Tablo 42’deki sayısal değerleri karşılaştırdığımızda *kişilerarası tema yapısının metinsel tema yapısı* kadar kaynak ve erek metinlerde yer almadığını görebiliriz. Ancak örneklerde de gördüğümüz gibi, *kişilerarası tema yapısı* metinde önemli işlevleri yerine getirmektedir. *Kişilerarası tema yapısı*, hem yazarın metin iletisi ile ilgili görüş açısını belirlemekte hem de kiplik belirticisi işlevini yerine getirmektedir. Kaynak ve erek metindeki sayısal değerleri incelediğimizde, daha önce de belirtildiği gibi, *kişilerarası tema yapısının* kaynak ve erek metinlerdeki dağılımları farklılık göstermektedir. Çözümleme sonucu elde edilen bulgular, bu farklılığın kaynak ve erek diller arasındaki sözcük dizilişi farklılığından kaynaklandığını göstermektedir. Ancak zaman zaman erek metinlerde *kişilerarası tema yapısına* yer verilmediği de saptanmıştır. Sayısal değerlerdeki farklılığın diğer nedeninin buradan kaynaklandığı örneklerle doğrulanmıştır. *Kişilerarası tema yapısının* erek metinlerde kullanılmamasının, erek okuyucuyu farklı bir metin işlemlemeye yönlendirebile gözlemlenmiştir. Bu durumda, kaynak metinde *konu sürekliliği* ile sağlanan metin işlemleme sürecinin, erek metinde oluşturulmamasının erek okuyucuyu yanlış yönlendirebileceği varsayımımız, erek metinde *konu sürekliliği* farklılığının neden olduğu kaymalar ile desteklenmiş görünmektedir. Benzer biçimde, çeviri süreci sonunda erek metnin *konu sürekliliğindeki* değişiklikleri saptamış olmamız da, kaynak metindeki *konu sürekliliğinin* erek metinde değişikliğe uğrayabildiği varsayımımızı da desteklemiş olmaktadır. Kaynak ve erek metinlerde *kişilerarası tema yapısının* dağılımını inceledikten sonra, *kişilerarası tema yapısının* bilimsel ve bilimsel olmayan metinlere göre nasıl bir dağılım sergilediğini inceleyelim.

3.3.4. Bilimsel ve Bilimsel Olmayan Metinlere Göre *Kişilerarası Tema Dağılımı*

Whittaker (1995), bilimsel metinleri çözümlediği çalışmasında bilimsel metinlerde *metinsel tema* yapılarının çok kullanılmasına rağmen *kişilerarası tema* yapılarının çok daha az kullanıldığını belirlemiştir. Whittaker’in bulgularıyla bu

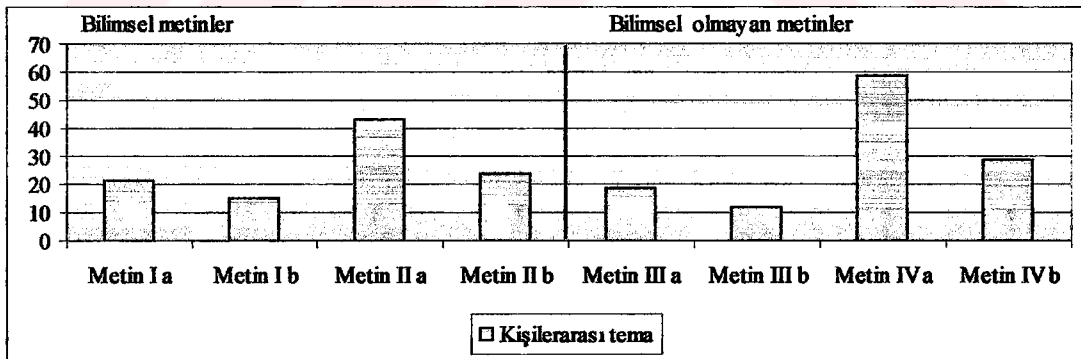
çalışmadan elde edilen bulgular örtüşmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda, bu çalışmanın veri tabanını oluşturan bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerde *kişilerarası tema* yapısının nasıl bir dağılım gösterdiğini inceleyelim.

Tablo 43. Bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerde *kişilerarası tema* yapılarının dağılımı

Metinler	Bilimsel metinler		Bilimsel olmayan metinler	
	Kaynak metinler	Metin I a	21 %3.9	Metin III a
Metin I b		15 %2.7	Metin III b	12 %1.5
Erek metinler	Metin II a	43 %4.7	Metin IV a	59 %7.5
	Metin II b	24 %2.6	Metin IV b	29 %3.8

Bu tabloda yer alan bulgular ve *kişilerarası tema* yapılarının bilimsel metin türlerine göre dağılımı Grafik 2’de gösterilmiştir.

Grafik 2. Bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerde *kişilerarası tema* yapılarının dağılımı

Tablo 43’te ve Grafik 2’de görüldüğü gibi, veri tabanındaki bilimsel metinler *kişilerarası tema* yapısı dağılımı açısından incelendiğinde, kaynak ve erek metinlerdeki sayısal değerler büyük farklılık göstermektedir. Tablo 43’ü incelediğimizde, bilimsel metinleri oluşturan kaynak metinlerde *kişilerarası tema* yapısının dağılımının ortalama % 4 olduğunu görebiliyoruz. Erek metinlerde ise, bu oran yaklaşık %3’tür. Bilimsel metinlerde ise, düzenli bir dağılım bulunmamaktadır.

Metin IIIa'da dağılım % 2.5 iken Metin IVa'da *kişilerarası tema* yapısı dağılımı %7.5'tur. *Metinsel tema* dağılımlarında olduğu gibi, erek metindeki *kişilerarası tema* oranları daha düşük değerler sergilemektedirler. Sayısal değerler, kaynak Metin IIIa'da % 2.5, erek Metin IIIb'de ise % 1.5'lik bir oran göstermektedir. Aynı şekilde, Metin IVa'da oran %7.5 iken Metin IV'de % 3.8'dir.

Tablo 43'ü genel olarak incelediğimizde, bilimsel metinlerde, konular farklılık gösterse de, çoklu tema kullanımında düzenli bir dağılımın olduğunu söyleyebiliriz. Bilimsel olmayan metinlerde ise, çoklu tema yapısının kullanımı farklılıklar göstermektedir. Örneğin, Kabala mistisizmini ele alan Metin IIIa'da *kişilerarası tema* kullanımı % 2.5 iken, eş bulma üzerine kurulu Metin IVa'da bu oran % 7.5'tur. Bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerde *metinsel tema* yapılarının dağılımlarını gösteren Tablo 42'yi incelediğimizde, *kişilerarası tema* yapısındaki dağılımında gözlemlenen bu durumun *metinsel tema* yapılarının dağılımıyla benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Diğer bir deyişle, bilimsel metinlerde *kişilerarası tema* yapısı kullanımında ortalama bir dağılım sözkonusuyken bilimsel olmayan metinlerde *kişilerarası tema yapısının* dağılımı değişkenlik göstermektedir. Bu çalışmanın sorularından biri de, tema yapılarının metin türüne göre değişiklik gösterip göstermediğidir. Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda, tema yapı dağılımlarının metin türüne göre değişiklik gösterdiğini söyleyebiliriz.

Karşılaştırmalı metin çözümleme yöntemiyle elde ettiğimiz bulguları ve sonuçlarını irdeledikten sonra, bu çalışmadan elde edilen belirlenen bulguları, *konu sürekliliği* ve çeviri metinleri konusunda yapılan çalışmaların bulgularıyla karşılaştırarak tartışalım.

3.4. Tartışma

Bu çalışmada *metinsel* ve *kişilerarası tema* yapılarının kaynak ve erek metinlerdeki dağılımlarını ve bu yapıların *konu sürekliliği*yle bütünleyici bir dağılım gösterip göstermediği araştırılmıştır. Diğer bir deyişle, kaynak metinde *metinsel* ve *kişilerarası tema* yapıları ile düzenlenmiş tema örgülerinin çeviri süreci sonunda erek

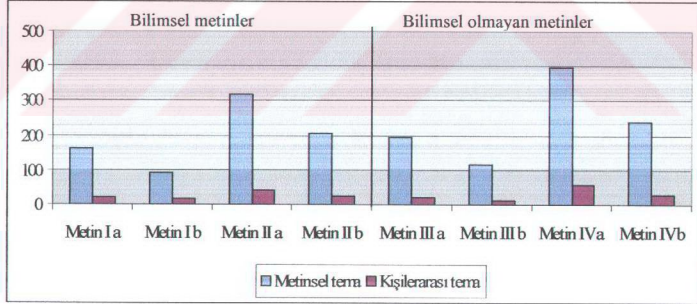
metne aynen aktarılıp aktarılmadığı ve erek metinde değişikliğe uğrayıp uğramadığı soruları sorulmuş ve bu soruların yanıtları aranmıştır. Dolayısıyla da, *metinsel* ve *kişilerarası tema yapıları* ayrı ayrı incelenmiştir. Bu amaçla yapılan çözümlemelerden elde edilen bulgular aşağıda tabloda gösterilmektedir.

Tablo 44. Metinsel ve kişilerarası tema yapılarının dağılımları

Metinler	Kaynak metinler	Metinsel tema	Kişilerarası tema	Erek metinler	Metinsel tema	Kişilerarası tema
Bilimsel Metinler	Metin I a	160 %29.7	21 %3.9	Metin I b	90 %16.7	15 %2.7
	Metin II a	318 %34.9	43 %4.7	Metin II b	207 %22.5	24 %2.6
Bilimsel olmayan metinler	Metin III a	195 %25.9	19 %2.5	Metin III b	116 %14.1	12 %1.5
	Metin IV a	398 %50.9	59 %7.5	Metin IV b	238 %31.6	29 %3.8

Bu tabloda yer alan bulguları aşağıdaki grafikte özetleyebiliriz.

Grafik 3. Metinsel ve kişilerarası tema yapılarının dağılımı

Tablo 44’de açıkça görüldüğü gibi, kaynak metinlerde *metinsel tema* yapısının dağılımı *kişilerarası tema* yapısı dağılımı ile karşılaştırıldığında dağılımlarda belirgin bir farklılık gözlemlenmektedir. *Metinsel tema* yapısı ortalama %30-40 oranında bir dağılım gösterirken, *kişilerarası tema* yapısının dağılımı %10’un altında bir dağılım sergilemektedir. Bu dağılıma göre, tema örgülerinin en

sık kullanıldığı tema yapısı *metinsel tema* yapısıdır. Örneğin *metinsel tema yapısının* Metin IVa'daki kullanım oranı % 50.9 ve erek metinde % 31.6'dır. Buna karşın, *metinsel tema* ve *kişilerarası tema* yapıları dağılımı arasında oldukça büyük bir fark bulunmaktadır. Buna göre, *kişilerarası tema yapısının* kaynak ve erek metinlerdeki dağılımı %10'un altında olduğu saptanmıştır. *Metinsel* ve *kişilerarası tema yapıları* arasındaki bu farklılaşmanın nedeni şöyle açıklanabilir: *metinsel tema* yapılarının sıklıkla kullanıldığı yapılar neden-sonuç ilişkisini barındıran önermelerin oluşturduğu yapılardır. *Kişilerarası tema* yapıları ise, yazarın metnin iletisine bağlı olarak duygu ve düşüncelerini içeren önermelerde kullanılmaktadır. Bilimsel metinlerde sıkça neden-sonuç ilişkisine dayanma ve örnek verme durumu söz konusu olduğu için bilimsel olmayan metinlere göre *metinsel tema* yapılarının kullanım sıklığının daha yüksek olduğu ileri sürülebilir. Buna karşın, Tablo 44'de bilimsel olmayan metinlerde (Metin IVa) *kişilerarası tema* yapılarının kullanım sıklığının daha yüksek olduğu görülmektedir. Çünkü bilimsel olmayan metinler kişisel gelişim konularını işlemektedir ve yazar okuyucuyu yönlendirme için kendi duygu ve düşüncelerine sıkça yer vermektedir. Dolayısıyla da, *kişilerarası tema* yapıları aracılığıyla, yazar metin iletisini kendi bakış açısıyla okuyucuya ulaştırma olanağı bulmaktadır.

Bu veriler kesin bir yargıya varılmasını sağlamasa da, en azından bu çalışmanın veri tabanı değerlendirildiğinde, İngilizce ve Türkçe'de *metinsel* ve *kişilerarası tema yapılarının* kullanımında temelde bir eşdeğerliğin sağlandığı, ancak belli farklılıkların da olduğu gözlenmiştir. Bu özet bilgilerden hareketle, bu çalışmanın veri tabanını oluşturan bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerden elde edilen bulguları, bu çalışmanın benzeri niteliğinde olan çalışmalardan elde edilen bulgularla karşılaştırarak tartışmak daha yararlı olacaktır.

Ventola (1995), bu çalışmanın bir benzeri niteliğinde olan çalışmasında, özellikle Almancadan İngilizceye veya İngilizceden Almancaya çevrilmiş bilimsel metinleri, yazın alanında yazılmış metinleri ve gazete ilanlarını incelemiştir. Ventola, bu incelemesinde *konu sürekliliği* açısından temelde üç farklı çeviri tekniği belirlemiştir. İlk çeviri tekniğine göre, kaynak metindeki *konu sürekliliği* erek

metinde aynen uygulanmakta ve erek metindeki *konu sürekliliği* kaynak metindeki *konu sürekliliği*nde olduğu gibi okuyucunun metni kolayca işlemlenmesini sağlamaktadır. Oktar ve Yağcıoğlu (1995) da, Ventola (1995) da olduğu gibi, çalışmalarında tümcedeki bilgi birimlerinin sıralamasında bir değişikliğin gerçekleştirilmediği örnekler olduğunu saptamışlardır (Oktar ve Yağcıoğlu, 1995:50). Bu çalışmada da, hem Oktar ve Yağcıoğlu (1995), hem de Ventola'nın (1995) bulgularıyla örtüşen bulgular saptanmıştır.

(35)

There is no doubt that such an attitude has been deeply entrenched in western culture, it has also been characteristic of many societies.

(Metin Ia)

Hiç şüphe yoktur ki, bu tür bir tavır Batı kültüründe iyice yerleşmiştir. Aynı zamanda başka bir çok toplumun da karakteristiği olmuştur.

(Metin Ib)

(36)

Unfortunately, the term "money" is commonly used in other ways that are confusing.

(Metin IIa)

Ne yazık ki, "para" ifadesi farklı şekillerde yaygın olarak kullanıldığında karışıklığa yol açar.

(Metin IIb)

(37)

Yet every day we confront the astonishing diversity of the natural world.

(Metin IIIa)

Yine de her gün natürel dünyanın şaşırtıcı çeşitlendirmeleriyle karşı karşıya geliriz.

(Metin IIIb)

(38)

Of course, each woman's face is unique, so longer hair may not complement your individual set of features.

(Metin IVa)

Tabii ki, her kadının yüzü kendisine özgüdür, bu yüzden uzun saç sizin havanıza uymayabilir.

(Metin IVb)

Yukarıda yer alan (35), (36), (37), ve (38)'de görüldüğü gibi kaynak metinde yer alan tema yapıları aynı bilgi akışıyla erek metne aktarılmıştır. Kaynak metinde sağlanan metin işleme süreci erek metinde de oluşturulmuştur. Dolayısıyla bu metin örneklerinde kaynak ve erek metinde metinsel eşdeğerliğin sağlandığını söyleyebiliriz.

Ventola'nın (1995) çalışmasında saptadığı ikinci çeviri kararlarında ise *konu sürekliliği* kaynak metinde üstlendiği işlev dikkate alınmadan erek metinde değiştirilmiştir. Bu değişikliğin sonucunda metinde anlam kaymalarının ortaya çıktığı belirlenmiştir. Bu çalışmada da benzer bulgular saptanmıştır. Metinsel ve *kişilerarası tema* yapılarının dağılımlarındaki farklılığın nedenleri belirlenmeye çalışılırken zaman zaman *konu sürekliliğinde* değişikliğe yol açan metinsel ve/ya *kişilerarası tema* yapılarının erek metinde kullanılmadığı belirlenmiştir. Bu değişiklikten dolayı erek metinde anlam kaymalarının oluştuğu saptanmıştır. Erek metinde metinsel ve *kişilerarası tema* yapısının aktarılmadığı durumlarda anlamsal bulanıklığa neden olan örnekler saptanmıştır. Bu anlamda Ventola'nın elde ettiği ikinci grup bulgular bu çalışmadan elde edilen bulgularla da örtüşmektedir. Anlam kaymalarına yol açan örnekleri inceleyelim:

(39)

The Israelites eluded death because they marked their doors with animal blood. The red symbol of Severity functioned as an antidote and stop sign to the plague.

(Metin III a)

Kapılarını hayvan kanı sürüp işaretlemiş olan İsraililer bundan kurtuldular. Kudret'in rengi kırmızı burada bir panzehir görevi görüp bu musibete karşı durdurucu olmuştur.

(Metin III b)

(39)'da kaynak metinde yazar olayın neden sonuç ilişkisini yansıtmaya amacıyla ikinci önermede *metinsel tema* olarak *because*'u kullanmıştır. Buna göre, tüm İsraililer ölümden kurtulmuşlar, çünkü kapılarını hayvan kanıyla işaretlemişlerdir. Erek metinde ise bu neden-sonuç ilişkisi yerine, İsrailileri tanımlayan bir yapı tercih edilmiştir. Ancak bu yapı anlam kaymasına neden olmuştur. Kaynak metin İsrailoğullarının ölümden kurtulmalarını anlatırken erek metinde bu tümce yapısı ile bazı İsraililer ölürken, bazıları ölümden kurtuldu anlamını vermektedir. Dolayısıyla, çevirmenin kaynak metindeki *tema yapısını* değiştirmesi farklı bir bilgi kodlamasına yol açmıştır. Kaynak metinde kaynak okuyucunun ulaştığı bilgiye erek okuyucusu ulaşamamaktadır. Diğer bulguları da inceleyelim:

(40)

We find the center. We find the heart. And this preeminence illuminates much about the meaning of your heart.

(Metin III a)

Merkezi buluruz. Kalbi buluruz. #Bu üstünlük kalbinizin anlamı hakkında sizi epeyce aydınlatır.

(Metin III b)

(40)'da görüldüğü gibi, kaynak metinde *metinsel tema* konumunda bulunun *and* erek metne aktarılmamıştır. Dolayısıyla kaynak metindeki tümceler arasındaki tutarlı geçişler erek metinde sağlanmamıştır. Erek metinde tümceler birbirinden bağımsız ayrı tümceler şeklinde çizgisel düzlemde sıralanmıştır. Kaynak metinde 'and' ile sağlanan ikinci önermedeki vurgu erek metinde yer almamaktadır. Sonuç olarak kaynak metin yazarının okuyucuyu metinde özellikle yönlendirmek istediği odak noktaları erek metinde sağlanmamıştır. Anlam kaymalarına yol açan başka örnekleri de inceleyelim:

(41)

But you can't look or act tired, since *clearly* that would not Project an appealing image to a potential husband. So you need- and, indeed, deserve- a break!

(Metin IV a)

Ama yorgun görünmemeniz ve öyle davranmamanız gerekiyor *çünkü* bu potansiyel bir kocaya hiç de cazip görünmez. Bu yüzden bir molaya hem gereksinimiz var, hem de bunu hak ettiniz!

(Metin IV b)

(41)'de erek metinde kullanılan *kişilerarası tema* yani '*clearly*', yazarın konu hakkında düşüncelerini ifade etme işlevini üstlenmektedir. Ancak yazarın bu düşüncesi erek metinde yer almamaktadır. Dolayısıyla, erek metinde yazarın konumunu belirleyen *kişilerarası tema* kullanılmamıştır. Okuyucu metindeki metinsel temayla verilmek istenilen bilgiye ulaşsa da yazarın ileti ile ilgili düşüncelerini bilmemektedir. Sonuç olarak metindeki bilgiyi yorumlamada bu yönlendirmenin olmaması sonucunda erek okuyucu sadece yüzey yapıdaki bilgiyle karşı karşıya bırakılmaktadır.

Örneklere görüldüğü gibi, kaynak metnin *metinsel* ve *kişilerarası tema* örgülerinde gerçekleştirilen değişiklik, anlam kaymalarına ya da yazarın okuyucuyu odaklamak istediği bilgi biriminden uzaklaştırma ile sonuçlanmaktadır. Bu anlamda,

bu çalışmanın temel sorularından birisi olan kaynak metindeki *konu sürekliliğinin* çeviri süreci sonunda değişikliğe uğrayıp uğramadığını bu bulgular ışığında yanıtlayabiliriz. Bulgularda da görüldüğü gibi, erek metinde zaman zaman *konu sürekliliği* değişikliği gerçekleşmektedir. Çevirmen *konu sürekliliğinin* işlevini dikkate almadığı durumlarda anlam kaymalarına yol açabilmektedir veya erek okuyucusunu kaynak yazarın okuyucuyu odaklamak istediği bilgi biriminde uzaklaştırabilmektedir. Bunun sonucunda, erek metin okuyucusu kaynak metin okuyucusuyla eşdeğer biçimde metnin iletisine ulaşamayabilmektedir.

Ventola'nın çalışmasından elde ettiği diğer bir bulgu da, kaynak metinde kullanılan bir tema yapısını erek metinde aynen kodlamanın, kaynak ve erek dil arasındaki sözdizimsel ve metinsel yapı farklılıkları nedeniyle her zaman başarılı sonuçlar vermediğidir (Ventola,1995:90). Bu çalışmada da örnek (9)'da görüldüğü gibi benzer bulgulara rastlanmıştır:

(42)

In the above models, workers were equally skilled and were considered interchangeable by employers. Now, let's modify this assumption.

(Metin II a)

(42a)

Yukarıdaki maddelerde, işçiler eşit derecede becerili olup, işverenler tarafından birbirleri yerine ikame edilebilmektedirler. Şimdi bu varsayımı değiştirelim.

(Metin II b)

Daha önce de belirttiğimiz gibi, çevirmenin *metinsel temada* gerçekleştirmiş olduğu değişiklik erek metindeki bilgi akışını desteklemektedir. Ancak burada kaynak metindeki *metinsel tema yapısı* aynen erek metinde kodlansaydı, birinci ve ikinci önerme arasındaki geçiş bu kadar tutarlı olmayabilirdi. (40)'daki örnekte İngilizce kaynak metinde yer alan '*and*' Türkçe'ye aynı işlevi yerine getiren, ancak farklı bir birim ile aktarılmıştır. Çevirmenin bu çeviri kararının metindeki bilgi akışını sağlamada daha uygun bir tercih olduğunu söyleyebiliriz. Ancak çevirmen tümceleri '*ve*' ile bağlamış olsaydı *konu sürekliliği* Metin Iib'deki kadar başarılı olamayabilirdi. Aynı örneği kaynak metindeki *metinsel temanın* erek metinde korunduğu biçimiyle bilgi akışında nasıl bir değişikliğe yol açacağına bakalım:

(42b)

Yukarıdaki maddelerde, işçiler eşit derecede beceriliydi ve işverenler tarafından birbirleri yerine ikame edilebilmektedirler. Şimdi bu varsayımı değiştirelim.

(42a) ve (42b) örnekleri karşılaştırıldığında, 'olup' biriminin, 've' metinsel tema yapısının sağladığı konu sürekliliğinden çok daha akıcı bir konu sürekliliği sağladığını ve kaynak metinle çok daha eşdeğer bir örgü oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Ventola'nın çalışmasından elde ettiği bulgularla örtüşen tüm bu bulguların dışında, bu çalışmada Oktar ve Yağcıoğlu'nun (1995) çizgisellik düzleminde metinlerin nasıl kurgulandıklarını belirlemeye çalıştıkları çalışmalarından elde edilen sonuçlarla da benzerlik gösteren örnekler gözlemlenmiştir. Oktar ve Yağcıoğlu, kaynak metinde tümce düzlemindeki sıralamanın Türkçe belirtisiz sözcük dizilişi kurallarına uygun olarak değişikliğe uğradığı örnekler saptamışlardır (Oktar ve Yağcıoğlu, 1995: 49). Bu çalışmada da özellikle kişilerarası tema yapılarının Türkçeye aktarılırken Türkçe sözcük dizilişine göre değiştirildiği saptanmıştır:

(43)

But I shall want to argue subsequently that we need in some part to break free from each of these competing styles of analysis.

(Metin Ia)

(44)

Ancak sonraki bölümlerde bu birbirleriyle yarışan analiz biçimlerinin her birinden kısmen kurtulmaya ihtiyaç duyduğumuzu **ileri sürmek istiyorum**.

(Metin Ib)

(45)

Who bears the tax?

(Metin IIa)

Vergi yükünü **kim** çeker?

(Metin IIb)

Yukarıdaki örneklerde gördüğümüz gibi kaynak metinde tema konumunda yer alan metinsel veya kişilerarası tema yapıları erek metinde erek dilin belirtisiz sözcük dizilişine bağlı olarak rema bölümünde yer almaktadır.

Ghadessy ve Gao'un (2001) İngilizceden Çinceye çevrilmiş çeviri metinlerinde gerçekleştirdikleri niceliksel çalışmalarında tema yapılarını çözümleme sonucunda elde ettikleri sayısal değerler ile bu çalışmadan elde edilen sayısal değerler temelde örtüşmektedir. Ghadessy ve Gao çoklu tema içinde İngilizce ve Çince en sık kullanılan tema yapısının *metinsel tema yapısı* olduğunu saptamışlardır. Ayrıca Ghadessy ve Gao *kişilerarası tema* ile *metinsel tema* dağılımı arasında belirgin bir farklılık olduğunu da gözlemlemişlerdir (Ghadessy ve Gao, 2001: 343). *Metinsel tema* ile *kişilerarası tema* dağılımı arasındaki bu farklılık bu çalışmada da saptanmıştır. İngilizce *metinsel tema* dağılımı % 39.7 ve Türkçede %37 iken, İngilizcede *kişilerarası tema* dağılımı %5.1, Türkçede ise % 5'tir. Hem kaynak metinlerde hem de erek metinlerde *kişilerarası tema yapısı* kullanımına *metinsel tema* kadar yer verilmemiştir. Bunun dışında erek metinde düşünceler, yorumlar ve kiplik belirticileri her zaman tema konumunda kodlanmamıştır. Bu birimler Türkçe erek metinlerde tümcenin rema bölümünde kodlanmıştır. Ghadessy ve Gao'nun (2001) İngilizce kaynak metinler ile Çince erek metinleri karşılaştırdıkları çalışmalarında saptadıkları diğer bir farklılık ise tümce sayısıdır. İngilizce ve Çince metinlerde tümce sayısında oldukça büyük bir farklılık gözlenmiştir. İngilizcede sadece bir veya iki önerme ile verilen tümceler Çinceye birçok önermeden oluşan ayrı tümceler olarak aktarılmıştır. Bunun sonucunda her önermenin kendi teması bulunduğundan Çincenin tema değerleri İngilizcedeki tema değerlerinden daha yüksek çıkmıştır. Örneğin basit tema dağılımı İngilizcede %25.33 iken Çince bu dağılım %35.66'dır (Ghadessy ve Gao,2001: 342). Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar bu noktada örtüşmemektedir. İngilizce ve Türkçe tümce sayısında çok büyük bir farklılık saptanmamıştır. Ancak çok sık olmasa da zaman zaman İngilizcede yer alan bazı önermelerin Türkçe erek metinde hiç çevrilmemiş olduğu saptanmıştır:

(46)

Its roots spread out beneath the surface unseen, just as the branches splay up toward the Sun. If the roots falter, the leaves won't thrive. If the tree is beheaded, the roots rot and die, too.

(Metin IIIa)

Görünmeyen yüzeyin altına doğru kökleri ilerlerken dalları da Güneşe doğru uzanmaktadır. # Eğer Ağacın tepesi kesilirse kökleri de kuruyup ölü.

(Metin IIIb)

(47)

Okay let me tell you right up front that you're not gonna like this step! **But keep reading.** My clients and seminar attendees always grimace when they hear what this involves.

(Metin IVa)

Tamam, size en baştan bu adımdan hoşlanmayacağınızı söyleyeyim. # Bunu duyduklarında müşterilerim ve seminerlerime katılanların hemen yüzleri ekşir.

(Metin IVb)

(46)ve (47)'de örneklenen kaynak metinlerde koyu olarak gösterilen tümceler erek metne hiç aktarılmamıştır. Erek metinde diğer tümcelerin metin iletisini sağladığı ve aktarılmayan tümcelerin sadece ek bilgi olduğu düşünülerek bu tümceler erek metne aktarılmamış olabilir.

Ghadessy ve Gao (2001) gibi, tema yapılarını bilimsel metinlerde niceliksel olarak çözümlendiği çalışmasında, Whittaker (1995) tema yapılarının iki önemli işlevi üzerinde durmuştur. Tümce başında yer alan tema, bir önceki tümce ile bağlantıyı kurmakta; aynı zamanda da okuyucunun tema yapısıyla düzenlenmiş metin iletisini kolayca işlemlemesini sağlamaktadır. Whittaker basit tema yapısının yanısıra metinsel ve *kişilerarası tema* yapılarının da bu iki işlevi yerine getirdiğini saptamıştır (Whittaker,1995: 105). Whittaker da çalışmasında, bilimsel metinlerde *metinsel tema* yapılarının *kişilerarası tema* yapılarına göre oldukça sık kullanıldığını gözlemlemiştir Whittaker çalışmasının veri tabanını oluşturan bilimsel metinlerde *metinsel tema* dağılımı %20 civarında kişilerarası tema yapısı dağılımının %10'un altında olduğunu belirlemiştir (Whittaker,1995:124-125). Bu çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. *Kişilerarası tema* yapısı % 10'un altında bir değer gösterirken *metinsel tema* dağılımı %30'un üzerindedir. Bu anlamda, bilimsel metinlerde belli bir bilgi kodlama düzenlemesi olduğunu söyleyebiliriz. Buna göre, bilimsel metinlerde bilgiyi kodlamak için *metinsel tema* yapılarına daha fazla başvurulmaktadır.

Bu bulguların dışında çalışmamızda kaynak ve erek metinde tema konumunda yer alan çoklu tema yapılarının sıralamasında da farklılık olduğu saptanmıştır. Çoklu tema yapıları İngilizcede belli bir sıralamayla tümce başı konumunda yer almaktadır. Bu sıralama, 'metinsel+kişilerarası+düşünsel' tema yapıları şeklindedir

(Halliday,1985:53). Bu sıralamadan yola çıkarak, çoklu tema yapılarının da temel sıralama biçiminin olduğunu söyleyebiliriz. Bu sıralama, metinsel+düşünsel ya da kişilerarası+düşünsel *tema yapıları* şeklinde gerçekleşmektedir (Ghadessy 1995:131). Kaynak metin ve erek metinde çoklu tema sıralamalarını örneklerle inceleyelim:

(48)

As the development of capitalism accelerated, large numbers of peasants, through a mixture of inducement and coercion moved from the land into the expanding urban areas.

(Metin I a)

Kapitalizmin gelişimi hızlandıkça, çok sayıda köylü, teşvik ve zorlama yoluyla kırsal bölgelerden, büyüyen kentsel alanlara taşındı.

(Metin I a)

(48)'da kaynak metinde *as metinsel tema* konumunda yer alırken '*the development of capitalism*' düşünsel tema konumunda yer almaktadır. Dolayısıyla, yukarıda verilen metinsel+düşünsel *tema yapısı* sıralamasıyla örtüşmektedir. Erek metinde ise, tümce başı konumunda sadece düşünsel işlevi yerine getiren *Kapitalizmin gelişimi konusal teması* bulunmaktadır. *Metinsel tema* işlevini yerine getiren birim ise erek metinde rema bölümünde yer almaktadır. Sözdizimsel farklılıktan kaynaklanan bu kayma erek metinde *konu sürekliliği* düzleminde bir kopukluğa neden olmamıştır.

Bu tartışmalar bağlamında, bu çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinin çeviri amaçlı metin çözümlemesi ve erek metni kurgulama sürecinde çevirmenin baş vurabileceği bir model olduğunu söyleyebiliriz

Bu çalışmadan elde edilen veriler ışığında vurgulanması gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. Türkçede bilgi yapısı üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda (İşsever 2002, Aksan 2002), Halliday'in Dizgeci- İşlevsel Dilbilgisi modelinin tümcedeki bilgi kodlamasını tanımlamada çok genel bir yaklaşım olduğu ileri sürülmüştür. Çünkü Halliday (1994) tümce-başında yer alan birimin tema olduğunu belirtmiştir. Ancak bu çalışmalarda göz ardı edilen bir nokta, Dizgeci- İşlevsel Dilbilgisi'ne göre temanın, *basit tema* ya da *çoklu tema* özelliği gösterebildiği olgusudur. Yani, *tema* çoklu tema özelliği gösterdiğinde bir çok *tema yapısını* içinde barındırabilmektedir. *Tema* bölümünde yer alan bu *tema yapıları* farklı işlevleri yerine getirerek tümcede '*hakkında konuşulan şey*'e açıklık getirmektedir. Bu

açıklamaları, İşsever'in (2002) Halliday'in (1994) tema-rema yapısını yorumladığı örneği inceleyerek daha açık görelim (İşsever, 2002: 29):

(49a)

Perhaps	John won't come.
tema	rema

Bu örnekte İşsever tümcenin temasını '*perhaps*'in ve remasını da 'John won't come'in oluşturduğunu ileri sürmüştür. Dolayısıyla da, İşsever'e göre bu tümce '*perhaps*' hakkındadır. Yukarıdaki bulgularımıza açıklık getirmek için bu çalışmada ikinci bölümde çoklu tema yapılarına ilişkin elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda bu örneği çözümleyelim:

(49b)

Perhaps	John	won't come.
tema		Rema
Kişilerarası tema	konusal tema	Rema

(49b)'de '*Perhaps John*' tümcenin temasını oluştururken '*won't come*' tümcenin remasını oluşturmaktadır. Tema konumunda yer alan birimler ayrı işlevler üstlendikleri için bu tümcedeki tema çoklu tema yapısı içermektedir. Tümcede 'John' düşünsel işlevi üstlenmiştir. Dolayısıyla da konusal temayı kodlamaktadır. '*Perhaps*' ise kişilerarası işlevi yerine getirmektedir; dolayısıyla da kişilerarası temayı kodlamaktadır. Tümcede kodlanan bilgi John'un gelemeyeceğidir. Tümcede hakkında konuşulan şey John'dur. Tümcedeki *kişilerarası tema* ise, konuşucunun iletilen bilgi ile ilgili kuşkulu tutumunu yansıtmaktadır.

Bu bilgiler ışığında, Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeline göre, tema yapısı tanımlamasının İşsever'in (2002) ve Aksan'ın (2002) ileri sürdüğü gibi çok da genel bir tanımlama olmadığı, tam aksine Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinin tümce başı konumda yer alan birimleri işlevlerine göre çok daha ayrıntılı çözümleme olanağı sunduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, bu çalışma kaynak metin okuyucusunu yönlendiren *konu sürekliliğinin* çeviri süreci sonunda değişikliğe uğrayıp uğramadığını belirlemeye çalışmıştır. Diğer bir deyişle, çevirmen kaynak metinde oluşturulan *konu sürekliliğini* çeviri sürecinde nasıl ele almaktadır ve *konu sürekliliğine* bağlı çeviri stratejilerini nasıl belirlemektedir? Erek metin okuyucusu kaynak metin okuyucusuna göre metni nasıl işlemlemektedir? Bu çalışma, gerçekleştirilen çözümlemeyle bu sorulara yanıtlanmaya çalışmıştır. Çözümlemeden elde edilen bulgulara göre, kaynak metinde oluşturulan *konu sürekliliğinin* belli oranda erek metne aktarıldığı belirlenmiştir. Ancak kaynak ve erek metnin *konu sürekliliği* arasında farklılıkların da olduğu saptanmıştır. Bu farklılıkların başlıca nedeninin İngilizce ve Türkçenin sözdizimsel yapı farklılıklarından kaynaklandığı belirlenmiştir. Kaynak ve erek metinde oluşturulmuş olan *konu sürekliliğindeki* farklılıkların kaynak metinde metinsel ve *kişilerarası tema* yapılarıyla oluşturulmuş çoklu tema yapılarının erek metne aktarılmamasından da kaynaklanabildiği saptanmıştır. Erek metinde *metinsel* veya *kişilerarası tema yapılarıyla* tümcede bilgi kodlamasının, kaynak metindekine benzer biçimde kodlanmaması, erek okuyucunun metni farklı işlemlemesine neden olabileceği ortaya çıkmıştır. Bu anlamda, elde edilen bulgular bu çalışmanın amacına yönelik oluşturduğumuz soruları yanıtlamada belirleyici olmuştur. Kaynak metindeki *konu sürekliliğinin* çeviri süreci sonunda erek dilin sözdizimsel özelliğine bağlı olarak ve çevirmen kararları doğrultusunda değişikliğe uğradığı gözlemlenmiştir. Ancak *konu sürekliliğine* yönelik alınan çeviri kararlarında bir tutarlılığın olmadığı saptanmıştır. Söz gelimi, alıntılanan örneklerde de görüldüğü gibi, erek metindeki *konu sürekliliği* değişikliği alınan bir çeviri kararı doğrultusunda kaynak metin iletilisini erek dile aktarma görevini işlevsel bir şekilde yerine getirirken (Örnek 42) diğer bir çeviri kararı sonucunda gerçekleştirilen *konu sürekliliği* değişikliği (Örnek 39) erek metinde metni işlemlemeyi zorlaştırabilmektedir.

SONUÇ

Çeviri metinlerde tema yapılarına ve konu sürekliliğine yer veren çalışmalara özellikle son on yılda daha sıkça rastlanması bu konunun çeviribilim açısından önemini vurgulamaktadır. Bu çalışmalar metindilbilim modellerinden yararlanarak kaynak ve erek metinlerdeki tema örgülerini çözümlenmekte, elde edilen bulguların da, özellikle çeviri eğitimi ve çeviri eleştirisi alanında kullanılması gereğini vurgulamaktadır. Tema yapılarını çözümlenmedeki amaç kaynak metin okuyucusunun metni kolayca işleme için nasıl bir tema örgüsü oluşturulduğu ve erek okuyucusunun da erek metni aynı kolaylıkla işleme için erek metnin nasıl bir tema örgüsüne sahip olması gerektiğini ortaya çıkarmak ve konuşucu/yazar ile dinleyici/okuyucu arasındaki karşılıklı etkileşimin metinde nasıl gerçekleştirildiğine açıklık getirmektir. Zeyrek'in (1995) vurguladığı gibi, metin yapısı karmaşık bir olgudur. Bu nedenle çeviri amaçlı metin çözümlenmesi için kullanılacak yöntemin metnin bu karmaşık aşamalı yapısını göz önünde bulundurması gerekmektedir. Bu çalışmanın kuramsal çerçevesi olarak belirlenen Halliday'in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli metnin karmaşık aşamalı yapısını göz önünde bulundurmaktadır. Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeline göre, tema yapısı tümcede bilginin kodlanmasında belirleyici rol oynamaktadır.

Bu çalışmada, çeviri sürecinde erek metni oluştururken tema yapısının, metnin kurgulanmasında yönlendirici etkisi olduğu varsayımı doğrulanmaya çalışılmıştır. Dört kaynak metin ve bu kaynak metinlerin Türkçe çevirilerini kapsayan toplam sekiz metinden oluşan veri tabanındaki metinlerde karşılaştırmalı metin çözümlenmesi yöntemi ile kaynak metinde kullanılan metinsel ve kişilerarası tema yapılarının dağılımları belirlenmiştir. Çözümlenmeler sonucunda elde edilen bulgular aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Kaynak metinde yer alan tema örgüsü çeviri süreci sonunda erek metne genelde eşdeğer bir tema örgüsüyle aktarılmaktadır. Dolayısıyla kaynak metindeki konu sürekliliği ile erek metindeki konu sürekliliği örtüşmektedir.

2. Kaynak dil ve erek dilin sözcük dizilişine bağlı olarak tümcede bilgi kodlamasında kaçınılmaz kaymaların olduğu belirlenmiştir.
3. Çok sık olmasa da, kaynak metindeki bilgi kodlamasının erek metinde değiştirildiği saptanmıştır. Bunun sonucunda erek okuyucunun farklı bilgi birimlerine odaklandırıldığı gözlemlenmiştir.

Çalışmanın veri tabanını oluşturan bilimsel ve bilimsel olmayan metinlerin karşılaştırmalı çözümlemesinden elde edilen bulgular bilimsel metinlerde metinsel ve kişilerarası tema yapılarının daha düzenli bir dağılım sergilediklerini göstermektedir. Bilimsel olmayan metinlerde ise, metinsel ve kişilerarası tema yapılarının sayısal değerlerinde büyük farklılıklar saptanmıştır. Bu bulgulara dayanarak, metin türüne göre tema yapılarının farklı bir dağılım sergiledikleri ileri sürülebilir.

“Çeviri Metinlerde Konu Sürekliliği” konulu bu çalışmanın bulguları, çeviri metinlerde tema yapılarının ve konu sürekliliğinin çeviribilim alanında çalışılması gereken önemli bir araştırma konusu olduğunu ve çeviri sürecinde erek metnin kurgulanmasında hangi etmenlerin etkili olduğunu anlamak ve açıklamak için farklı metin türlerinden oluşan veri tabanlarının çözümlenmesinin gerekliliğini göstermektedir.

Bu çalışmanın bulguları çerçevesinde vurgulanması gereken önemli bir nokta da, Halliday’in Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinin çeviri amaçlı metin çözümlemesi için elverişli bir model olabileceği olgusudur. Çünkü tema yapısı çözümlemesi, Hatim’in (1997) de belirttiği gibi, uzman çevirmenlerin verdikleri çeviri kararlarını tutarlı bir yöntemsel temele yerleştirmektedir. Dolayısıyla, Bulut’un (2002) da vurguladığı gibi Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli çeviri sürecinde çevirmene güçlü bir donanım sağlamaktadır (Bulut, 2002:3).

Çeviri sürecinde başarıyla kurgulanmış erek metinler üretmek, metni oluşturan öğeler konusunda, çevirmenin bilgi birikimine sahip olması, metin türlerine özgü özellikleri de tanımayı gerektirir. Çevirmenin, metni oluşturan özellikleri ortaya çıkarmada metindilbilimine dayalı metin çözümlerinden yararlanması çeviri sürecinde kaçınılmaz bir aşama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın bulguları doğrultusunda, Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeline dayalı metin çözümlerinin, metin türlerinin özelliklerinin belirlenmesi ve metnin iyi düzenlenmiş bir metin niteliği kazanması konusuna temel oluşturabileceği ileri sürülebilir.

Sonuç olarak, Halliday'ın Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeline dayanarak uygulanacak çeviri amaçlı metin çözümlerinin, metinlerde *konu sürekliliğinin* betimlenmesinde ve tümcelerde *tema yapılarının* çözümlenmesinde kullanılacak güvenilir bir yöntem olduğunu söyleyebiliriz. Halliday'ın Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli tümcede yer alan birimlerin tümcede gerçekleştirdikleri işlevleri açısından betimlenmelerine olanak sağlayan, buna bağlı olarak da metnin konu sürekliliğinin tanımlanmasına katkıda bulunan etkin bir dilbilimsel yaklaşımdır. Diğer bir deyişle, çevirmen çeviri sürecinde karşılaştığı *metinsel işleve* dayalı çeviri zorluklarını Halliday'ın Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modeli ile aşabilir. Daha önce de belirtildiği gibi, *metinsel tema* ve *kişilerarası tema yapıları* metinlerde *konu sürekliliğini* sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, hem çeviri sürecinde kaynak metinde hem de çeviri süreci sonunda elde edilen çeviri ürünü olan erek metinde konu sürekliliğini ve metinsel bağdaşıklığı betimlemeyi amaçlayan çalışmalarda Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinin uygun ve güvenilir model olduğu söylenebilir. Böylece çeviribilim çalışmalarında, özellikle çeviri amaçlı metin çözümlerinde sistematik ilkelerin oluşturduğu bilimsel ölçütlere dayanan yöntemlerin ve çözümler tekniklerinin kullanılması uzman çevirmenlerin sezgisel olarak verdiği çeviri kararlarının belirli yöntemlere dayandırılabilir ve genellemelere ulaşabilir. Dolayısıyla, Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi modelinin, çeviri eğitimine de bu açıdan katkısı olacaktır. Çünkü ancak uzman çevirmenlerin fark edebildiği metindeki bilgi kodlamaya yönelik özellikler, çeviri eğitiminde bilimsel yöntemlerle açıklanabilecektir. Böylece, uzman çevirmenlerin yıllar süren deneyimleri sonunda

elde ettikleri tutarlı çeviri kararlarına ilişkin becerileri, çeviri eğitimi alan öğrenciler daha mesleklerine başlamadan edinebileceklerdir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (1999). *Anlambilim. Anlambilim konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara:Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2003). *Türkiye Türkçesi'nin Dünü, Bugünü, Yarını*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, Y. (2002). "Tümce Konusu: Tanımı ve Kapsamı", *Türkçe'de Bilgi Yapısı ve Bilimsel Metinler*. Uzun, L. Ve Huber, E. (yay. haz.) Essen: Die Blaue Eule içinde, 13-36.
- Aksoy, B. N. (2002). *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*. Ankara : İmge Kitabevi.
- Altay, A. (1997). "Söylem Çözümlemesi ve Çeviri". *Çeviribilim ve Uygulamaları*.Ankara: Hacettepe Üniversitesi içinde, 1-16.
- Ateşman, E. (1992). "Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi". *Çeviribilim ve Uygulamaları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi içinde, 63-67.
- Baker, M. (1992). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London ve NewYork: Routledge.
- Bassnet- McGuire, S. (1980). *Translation Studies*. London: Routledge.
- Başkan, Ö. (1967/2003). *Linguistik Metodu*. İstanbul: Multilingual.
- Beaugrande, R de. ve Dressler, W. U. (1981). *Introduction to Text Linguistics*. London ve New York: Longman.
- Bell, R. T. (1991). *Translation and Translating: Theory and Practice*. New York: Longman.
- Bengi-Öner, I. (1992). "Çeviribilimde Dilbilimden Yararlanabilir miyiz? Çeviride Yöntem Önerileri İçin Bir Ön Çalışma: Sahneler ve Çerçeveseler". Ankara: *Gazi Üniversitesi: Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt: 8: 3 içinde, 351-364.
- Bengi-Öner, I. (2001). *Çeviri Kuramlarını Düşünürken*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Bengi-Öner, I. ve İnce Ü. (1995). “Çeviri Eğitiminde Kaynak Metni Yorumlamaya Ve Çeviri Metni Oluşturmaya Yönelik Yöntem Arayışları:Geniş Bir Bakış Açısı.” *Çeviribilim*. Bengi-Öner, I. (yay.haz.). Ankara Üniversitesi: Tömer Bursa Şubesi içinde, 125-144.
- Bloor, T. (2001). “Thematic Organisation”. *Text and Discourse Analysis Module*. Aston University:MSc in TESOL içinde, 1-36.
- Bloor, T. ve Bloor, M. (2004). *The Functional Analysis of English. A Hallidayan Approach*. London ve New York: Arnold.
- Bulut, A. (2002). *Çeviride Dil ve Metin*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4332.
- Catford, J.C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation*. London:Oxford University Press.
- Christiansen, M. (2003). *Thema-Rhema-Gliederung & Translation: Übertragung optischer Mitteilungswerte bei der Übersetzung*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Helsinki: Universität Helsinki.
- Daneš, F. (1974). “Functional Sentence Perspective and the Organization of the Text”. *Papers on Functional Sentence Perspective*. Prague.The Hague Mouton Academia içinde, 106-128.
- Doherty, M. (2002). *Language Processing in Discourse: A Key to Felicitous Translation*. London ve New York: Routledge.
- Durmuşoğlu, G. (1987). “Metindilbilim ve Çeviri”. *Dilbilimin Dünü, Bugünü, Yarını*. Ankara: Yiğit Ofset içinde, 60-63.
- Durmuşoğlu, G. (1991). “Metindilbilim, Çeviri Süreci ve Çeviri Değerlendirmesi”. *Çağdaş Çeviri Kuramları ve Uygulamaları Semineri Bildirileri* 12-13 Nisan 1990. Ankara: Hacettepe Üniversitesi içinde, 105-114.
- Eggins, S. (1994). *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*. London: Pinter.

- Erguvanlı, E. E. (1984). *The Function of Word Order in Turkish Grammar*, University of California. Publication in Linguistics. Cilt.106. Berkeley ve Los Angeles: California Üniversitesi Yayını.
- Erköl, F. (1983). *Discourse Pragmatics and Word Order in Turkish* Minnesota Üniversitesi. Basılmamış Doktora Tezi. Minneapolis: Minnesota Üniversitesi.
- Erten, A. (1992). "İleri Düzeyde Yabancı Dil Öğretimine Çevirinin Katkıları". *20. Yıl Yazıları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi içinde, 256-265.
- Eruz, S. (2003). *Çeviribilim. Çeviriden Çeviribilime*. İstanbul: Multilingual.
- Firbas, J. (1964). "On Defining the Theme in Functional Sentence Analysis". *Travaux Linguistiques de Prague 1* içinde, 267-280.
- Firbas, J. (1975). "On the Thematic and Non-thematic Sections of the Sentence". Ringbom H. (yay.haz.) . *Style and Text*. Stockholm: Skriptor içinde, 317-334.
- Firbas, J.(1972). "On the Interplay of Prosodic and Non-prosodic Means of Functional Sentence Perspective". Fried, V. (yay.haz.). *The Prague School of Linguistics and Language Teaching*. Oxford: Oxford University Pres içinde, 77-94.
- Fries, P. H. (1995). "The Emergence and Development of the Concept of Theme". Ghadessy, M. (yay.haz.). *Thematic Development in English Texts*. London ve New York: Pinter içinde, 1-19.
- Gerzymish-Arbogast, H. (1986). "Zur Relevanz der Thema-Rhema-Gliederung für den Übersetzungsprozeß". Snell-Hornby, M. (yay.haz.) *Übersetzungswissenschaft eine Neuorientierung: Zur Integrierung von Theorie und. Praxis*. Tübingen: Francke Verlag içinde, 160-183.
- Ghadessy, M. (1995). "Thematic Development and its Relationship to Registers and Genres". Ghadessy, M.(yay. haz.) *Thematic Development in English Texts*. London ve New York: Pinter içinde,129-140.

- Ghadessy, M. ve Gao, Y. (2001). "Small Corpora and Translation: Comparing Thematic Organization in Two Languages". *Small Corpus Studies and Elt. Theory and Practice*. Ghadessy, M. (yay.haz.). Philadelphia: John Benjamins Publishing içinde, 335-359.
- Göktürk, A.(1994). *Çeviri Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Graddol, D., Cheshire, J. ve Swann, J. (1995) *Describing Language*. Buckingham ve Philadelphia: Open University Press.
- Grimes, E.J. (1975). *The Thread of Discourse*. Berlin: Mouton Publishers.
- Halliday, M.A.K. (1961). "Categories of the Theory of Grammar". *Word* 17.3: 241-292.
- Halliday, M.A.K. (1978). *Language as Social Semiotic: The Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Edward Arnold.
- Halliday, M.A.K. (1985). *An Introduction to Functional Grammar*. London: Arnold. Birinci Basım.
- Halliday, M.A.K. ve Hasan R. (1990). *Language, Context and Text: Aspects of Language in a Social-semiotic Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Halliday, M.A.K. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*. Londra: Arnold. İkinci Basım.
- Halliday, M. A. K. ve Matthiessen, C. (1997). "Systemic Functional Grammar: A First Step Into The Theory". Erişim:4.10.2004 http://minerva.ling.mq.edu.au/resource/VirtuallLibrary/Publications/sfg_firststep/SFG%20intro%20New.html.
- Halliday, M.A.K. ve Matthiessen, C.M.I.M. (2004). *An Introduction to Functional Grammar*. Londra: Arnold. Üçüncü Basım.
- Hasan, R. ve Fries, P. H. (1995). *On Subject and Theme*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamin Publishing.

- Hatim, B. (1997). *Communication Across Cultures: Translation Theory and Contrastive Text Linguistics*. London: University of Exeter Press.
- Hatim, B. ve Mason, I. (1990). *Discourse and the Translator*. London: Longman.
- Holmes, J. (1988). "The Name & Nature of Translation Studies". *Translated Papers on Literary Translation on Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi içinde, 53-54.
- Holmes, J. (1988). *Translated Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam: Rodop.
- House, J. (1981,1997). *Translation Quality Assessment*. Tübingen: Günter Narr Verlag.
- İşsever, S. (2000). *Türkçede Bilgi Yapısı*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İşsever, S. (2002). "Konu: Tanımlanışı, Bilgi Yapısı ve Kimi Sorunlar", *Türkçe'de Bilgi Yapısı ve Bilimsel Metinler*. Uzun, L. ve Huber, E. (yay. haz.) Essen: Die Blaue Eule içinde, 37-54.
- Jakobson R. (1959/2000). *On Linguistic Aspects of Translation*, (yay.haz.) Venuti, L. içinde, 113-118.
- Jakobson, R. (1971). "On Linguistics Aspects of Translation". *Selected Writings*, Vol.2, Mouton.
- Kade, O. (1968). *Zufall und Gesetzmäßigkeit in der Übersetzung*. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Karayazıcı, B. (1994). *Biçembilim ve Yazın Çevirisi*. Ankara: Dilbilim Araştırmaları Dergisi içinde, 247-263.
- Keçik, İ. (1995). "Bağdaşıklık ve Çeviri". *Çeviribilim 1*. Bengi-Öner, I. (yay.haz.). Ankara Üniversitesi: Tömer Bursa Şubesi içinde, 87-98.

- Kıran, Z. (2002). *Dilbilimine Giriş*. Kıran, A. (yay. haz.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kocaman, A. (1993). “Çeviri, Çeviri Eleştirisi, Dilbilim”. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*. Ankara içinde, 1-4.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. London: Routledge.
- Köksal, D. (1995). “Çeviride Süreç ve Ürün Yaklaşımı”. Ankara: *Ankara Üniversitesi Tömer Çeviri Dergisi* içinde, 24-26.
- Kurultay, T. (1995). “Çevirmen Çevireceği Metni Nasıl Okursa Okumuş Olur? Ya Da Çeviri Sürecinde Bir Ön Aşama Olarak Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi Var mıdır?” Bengi-Öner, I. (yay.haz.). *Çeviribilim 1*. Ankara Üniversitesi: Tömer Bursa Şubesi içinde, 111-124.
- Lambrecht, K. (1994). *Information Structure and Sentence Form*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lewis, G.L. (1967). *Turkish Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Malblane, A. (1963). *Stylistique comparée du français et de l'allemand*. Paris: Didier.
- Martin J.R. , Matthiessen, C.M.I.M. ve Painter, C. (1997). *Working with Functional Grammar*. London ve New York: Arnold.
- Millis, K. ve Simon S. (1994) “Rereading Scientific Texts: Changes in Resource Allocation”. Oostendorp, van H. ve Zwaan R.A. (yay.haz.) *Naturalistic Text Comprehension*. Norwood ve New Jersey: Ablex Publishing Corporation içinde, 115-133.
- Munday, J. (2001). *Introducing Translation Studies. Theories and Application*. Londra & New York: Routledge.

- Naganuma, M. (2000). *Thematic Challenges in Translation between Japanese and English*.
Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sydney: Macquarie University.
- Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall.
- Newmark, P. (1991). *About Translation*, Clevedon: Multilingual Matters.
- Nida, E. (1964). *Towards a Science of Translation*. Leiden: Netherlands.
- Nida, E.A. and Taber C. (1969/1974). *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: Brill.
- Oktar, L. ve Yağcıoğlu, S. (1995). “Çeviri Sürecinde Toplumsal Kurgulama”. *Çeviribilim 1*.
Bengi-Öner, I. (yay.haz.) Ankara Üniversitesi: Tömer Bursa Şubesi içinde, 43-54.
- Oralış, M. ve Ozil, Ş. (1992). “Metindilbilimsel Yaklaşımla Yazınsal Bir Metni Çözümleme
Denemesi”. *Dilbilim Araştırmaları*. Ankara: Hitit Yayıncılık içinde, 37-51.
- Paker, S. (2003). “Çeviride “Yanlış-Doğru” Sorunu ve Şiir Çevirisinin Değerlendirilmesi”.
Çeviri Seçkisi 1. Çeviriyi Düşünenler. (yay. haz.) Mehmet R. İstanbul: Dünya
Yayıncılık içinde, 153-164.
- Popovič, A. (1970). “The Concept ‘ Shift of Expression’ in Translation Analysis”. *The
Nature of Translation*. Holmes, J. (yay. haz.) The Hague ve Paris: Mouton de
Gruyter içinde, 78-87.
- Reiss, C. (1989). Text types, Translation Types and Translation Assessment, Readings in
Translation Theory. (yay. haz.). Chesterman, A. Oy Finn Lectura Ab., 105-115.
- Reiss, C. ve Wills, W. (1982). *The Science of Translation*. Tübingen: Günter Narr Verlag.
- Riazi, A. (2002). “The Invisible in Translation: The Role of Text Structure”
Erişim:14.4.2005. http://accurapid.com/journal/24_structure.htm.
- Saussure, F. de. (1972). *Cours de Linguistique Générale*. Paris: Payot çev. Vardar, B.
(1985). *Genel Dilbilim Dersleri*. Ankara: Birey ve Toplum.
- Taylor, C. (1998) *Language to Language*, Cambridge: Cambridge University Press.

- Taylor, C. ve Baldry A. (2001). "Computer assisted Text Analysis and Translation: a functional approach in the analysis and translation of advertising texts". in E. Steiner & C. Yallop (yay.haz.) *Exploring Translation and Multilingual Text Production: Beyond Content*, Berlin: Mouton de Gruyter içinde, 277-306.
- Toklu, O. (2003). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tomlin, R.S. (1987). "Linguistic Reflections of Cognitive Events". Tomlin, R.S. (yay.haz.). *Coherence and Grounding in Discourse*. Amsterdam: John Benjamins Publishing içinde, 455-479.
- Uzun, L. & Huber, E. (2002). *Türkçede Bilgi Yapısı ve Bilimsel Metinler*. Essen: Die Blaue Eule Verlag.
- Ülsever, Ş. (2002). "Metindilbilim ve Biçembilgisi Açısından Çeviri Eleştirisi: Bir Uygulama". Blackwell G. B., Boztaş İ. ,Veldhues C. (yay. haz.) *Translation Studies in the New Millennium*. October 16-18 2002. Proceedings, Ankara: Bilkent Üniversitesi içinde, 383-394.
- Ventola, E. (1995). "Thematic Development and Translation". Ghadessy, M. (yay. haz.) *Thematic Development in English Texts*. London & New York: Pinter içinde, 85-104.
- Venuti L. (1992). *Rethinking Translation: Discourse, Subjectivity, Ideology*. Londra: Routledge.
- Vinay, J. ve Darbelnet J. (1958). *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Didier.
- Whittaker, R. (1995). Theme, Processes and the Realization of Meanings in Academic Articles". Ghadessy, M. (yay. haz.) *Thematic Development in English Texts*. London & New York: Pinter içinde, 105-128.
- Widdowson, H.G. (1979). *Explorations in Applied Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.

Wills, W. (1990). "Cognitive Aspects of the Translation Process". *Language and Communication*. Vol.10. No:10.

Wills, W. (1992). *The Science of Translations*. Tübingen: Günter Narr Verlag.

Yazıcı, M. (2005). *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*. İstanbul: Multilingual.

Zeyrek, D. (1995). "Metindilbilimin Çeviri Metni Oluşturma Sürecine Katkıları". *Çeviribilim 1*. Bengi-Öner,I. (yay.haz.) Ankara Üniversitesi: Tömer Bursa Şubesi içinde, 75-86.

EK 1. Çözömlenen Kaynaklar

Metin I a

Giddens, Anthony (1982). *Sociology: A Brief But Critical Introduction*. Harcourt Brace Jovanovich, Publishers: New York.

Metin I b

Giddens, Anthony (2001). *Sosyoloji: Eleştirel Bir Giriş*. Phoenix Yayınevi: Ankara
Çeviren : Ülgen Yıldız.

Metin II a

Walter J. Wessels (2000). *Economics*. Barrons : New York.

Metin II b

Walter J. Wessels (2002). *İktisat*. Çeviren: Ünal Çağlar Alfa Yayınları: İstanbul

Metin III a

Gahl Sasson & Steve Weinstein (2003). *A Wish Can Change Your Life*. Fireside: New York

Metin III b

Gahl Sasson & Steve Weinstein (2004). *Bir Dilek Tut Hayatın Değişsin*. Çeviren: Defne Korur. Owo Yayınları: İstanbul.

Metin IV a

Rachel Greenwald, M.B.A. (2003). *Find A Husband After 35 Using What I Learned At Harvard Business School*. Random House: New York.

Metin IV b

Rachel Greenwald, M.B.A. (2004). *35'inden Sonra Koca Bulmanın Yolları*. Çeviren: Lale Aykent Tunçman. Alfa Yayınları: İstanbul

EK 2. Sözlükçe

A

alan field
alçalan yükselen dalga hareketi
diminuendo-crescendo movement
alt-dil sub-language
anlambilimsel semantic
anlambilimsel temsil semantic
representation

B

bağ link
bağdaşıklık coherence
bağlaç eklentisi conjunctive adjunct
bağlama bağlılık contextual boundness
bağlamdan bağımsızlık contextual
unboundness
bağlaşıklığı sağlayan bileşenler cohesive
components
bağlaşıklık cohesion
basit tema simple theme
belirtili koşul eklentileri marked
circumstantial adjuncts
belirtili marked
belirtisiz unmarked
biçem tenor
biçemsel tercihlerimiz stylistic preference
biçimsel eşdeğerlilik formal equivalence
bileşkenli çözümleme componential
analysis
bilgi birimi information unit
bilgi işlemeleme information processing
bilgi yapısı information structure

Ç

çekimli finite
çerçeve frame
çeviri amaçlı metin çözümlemesi
translation-oriented text analysis
çeviri eylemi translation act
çeviri normları translation norms
çeviri süreci translation process
çevirilemezlik untranslatability
çeviri ürünü translation product

çevirilebilirlik translatability
çizgisel tema örgüsü linear theme
pattern
çizgisellik linearity

D

değiştirme substitution
deneyimsel experiential
deyiş kaydırma shift of expression
dil edimleri language acts
diliçi çeviri intralingual translation
dillerarası çeviri interlingual translation
dinleyici odaklı hearer oriented
Dizgeci-İşlevsel Dilbilgisi Systemic
Functional Grammar
dizisel paradigmatic
doğal dilbilgisi natural grammar
durum bağlamı context of situation
düşünsel ideational

E

edimbilim pragmatics
eğretileme metaphor
eklenti adjunct
eksilti ellipsis
erek dil target language
erek metin target text
eşdeğerlik equivalence
evrensel retorik universal rhetoric
evrensel iletişim biçimi universal mode of
communication
ezgi birimi intonation

G

gerçek eşdeğerlik dynamic equivalence
gönderge referent
gönderim reference
gösteren signifier
göstergelerarası çeviri intersemiotic
translation
gösterilen signified

İ

ileti message
İşlevsel Tümcce Yaklaşımı Functionanal
Sentence Perspective

K

karşılaştırmalı metin çözümlemesi
contrastive text anlysis
kayma shift
kaynak dil source language
kaynak metin source text
kesit dil register
kılıcı agent
kip eklentileri modal adjuncts
kip-belirleyici tema mood-marking theme
kişilerarası işlev interpersonal function
kişilerarası tema interpersonal theme
konu sürekliliği thematic development
konusal tema topical theme
konuşucu odaklı speaker oriented
koşaç copula
kullanım biçimi mode
kurucu constituent

M

mantıksal logical
metinsel işlev textual function
metinsellik texture
multiple theme çoklu tema
metin türü text type
metinsel eşdeğerlik textual equivalence
metin gelişme yöntemi method of
development
metinleştirme süreci the process of
textualization
metinleştirme textualization
metin gelişme yöntemi method of
development
metin text
metinsel tema textual theme
metin türü text type

N

ne-soruları Wh-questions

O

odak focus

Ö

özne geçişimi subject incorporation

P

parçalı tema örgüsü split theme pattern
psikolojik özne psychocological subject

S

sabit tema örgüsü constant theme pattern
sahneleme staging
söylem akışı flow of discourse
söylem alanı field
söylem biçemi tenor
söylem discourse
söylem kipi mood
sözdizimi syntax
sözdizimsel syntactic
sözlükdilbilgisi lexicogrammar
sözlüksel bağlaşıklık lexical cohesion
substitution değiştirme
süreç process
süreklilik eklentisi contiuity adjunct

T

tema örgüsü thematic pattern
tematik eşbirimler thematic equative
tipolojik özellikleri typological
characteristics
türemiş tema örgüsüdür derived theme
pattern.

V

verilmiş bilgi given information

Y

yabancılaştırma foreignization
yeni bilgi new information
yerleştirme domestication
yorum eklentileri comment adjuncts

Z

zaman sınırlı time restricted

